

Hankasalmi

Hyvän arjen kunta.

HANKASALMEN KUNTA

Tilinpäätös

2018

1	TOIMINTAKERTOMUS	4
1.1	Toimintakertomusta koskevat säännökset	4
1.2	Olellaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa	4
1.2.1	Kunnanjohtajan katsaus	4
1.2.2	Kunnan strategia.....	6
1.2.3	Kunnan hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset	6
1.2.4	Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys.....	10
1.2.5	Olellaiset muutokset kunnan toiminnassa ja taloudessa.....	14
1.2.6	Merkittävät poikkeamat tilinpäätösvuoden talousarvioon niiltä osin kuin valtuusto ei ole muutoksia hyväksynyt talousarviomuutoksina.	14
1.2.7	Kunnan henkilöstö.....	16
1.2.8	Ympäristöasiat	16
1.2.9	Muut ei-taloudelliset asiat	16
1.2.10	Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä	17
1.2.11	Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittymiseen vaikuttavista seikoista	18
1.3	Selonteko kunnan sisäisen valvonnan järjestämisestä	19
1.4	Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus.....	21
1.4.1	Tilikauden tuloksen muodostuminen.....	21
1.4.2	Toiminnan rahoitus	24
1.5	Rahoitusasema ja sen muutokset.....	26
1.6	Kokonaistulot ja –menot.....	29
1.7	Kuntakonsernin toiminta ja talous	30
1.7.1	Yhdistelmä konsernitiilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä	30
1.7.2	Konsernin toiminnan ohjaus.....	30
1.7.3	Olellaiset konsernia koskevat tapahtumat.....	30
1.7.4	Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä	31
1.7.5	Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä	31
1.7.6	Konsernin tilinpäätös ja sen tunnusluvut	32
1.8	Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet	37
1.8.1	Asiaa koskeva sääntely	37
1.8.2	Tilikauden tuloksen käsittely	37
1.8.3	Talouden tasapainottamistoimenpiteet.....	37
2	TALOUSARVION TOTEUTUMINEN	38
2.1	Seuranta koskeva sääntely.....	38
2.2	Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen	38
2.2.1	Keskusvaalilautakunta	38
2.2.2	Tarkastuslautakunta	39
2.2.3	Kunnanhallitus	40
2.2.4	Perusturvalautakunta	50
2.2.5	Sivistyslautakunta	71
2.2.6	Ympäristölautakunta	88
2.3	Määrärahojen ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen	113
2.3.1	Käyttötalouden toteutuminen	113
2.3.2	Tuloslaskelmaosan toteutuminen	114
2.3.3	Investointien toteutuminen	116
2.3.4	Rahoitusosan toteutuminen.....	119
2.3.5	Yhteenvedo määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta.....	120
3	TILINPÄÄTÖSLASKELMAT	122
3.1	Tilinpäätöslaskelmia koskevat säännökset ja ohjeet	122
3.2	Kunnan tuloslaskelma.....	123
3.3	Kunnan rahoituslaskelma	124
3.4	Kunnan tase	125

3.5	Konsernin tuloslaskelma	127
3.6	Konsernin rahoituslaskelma	128
3.7	Konsernin tase	129
4	TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT	131
4.1	Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot	131
4.2	Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot	132
4.3	Tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot	133
4.4	Tasetta koskevat liitetiedot	137
4.5	Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot	142
4.6	Henkilöstöä koskevat liitetiedot	144
5	ERIYTETYT TILINPÄÄTÖKSET	146
5.1	Vesihuoltolaitos-taseyksikön tilinpäätös	146
5.2	Vesihuoltolaitoksen tilinpäätöksen liitetiedot	149
6	KONSERNIN TYTÄRYHTIÖIDEN TILINPÄÄTÖSTIEDOT	152
6.1	Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka	152
6.2	Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma	153
6.3	Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo	153
6.4	Kiinteistö Oy Vuokrahanka	154
7	TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUS	155
8	KUVAUS KIRJANPITOJÄRJESTELMÄSTÄ JA KIRJANPIDOSSA KÄYTETYISTÄ KIRJOISTA	156

1 TOIMINTAKERTOMUS

1.1 Toimintakertomusta koskevat säännökset

Toimintakertomuksen antamisesta vastaavat kunnanhallitus ja kunnanjohtaja. Toimintakertomuksessa annetaan tiedot kunnan toiminnan kehittymistä ja tuloksellisuutta, taloudellista tilannetta sekä merkittävimpiä riskejä ja epävarmuustekijöitä koskevista tärkeistä seikoista. (KPL 3:1a §)

Kuntalain 115 § mukaisesti kunnan toimintakertomuksen erityisenä tehtävänä on selvittää valtuuston talousarviossa hyväksymien toiminnan ja talouden tavoitteiden toteutumista kunnassa ja kuntakonsernissa. Toimintakertomuksessa annetaan myös tietoja sellaisista kunnan ja kuntakonsernin talouteen liittyvistä olennaisista asioista, joista ei ole tehtävä selkoa kunnan tai kuntakonsernin taseessa, tuloslaskelmassa tai rahoituslaskelmassa. Tällaisia asioita ovat arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä sekä tiedot sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä ja niiden perusteella tehdyistä keskeisistä johtopäätöksistä.

Toimintakertomuksessa kunnanhallitus tekee esityksen tilikauden tuloksen käsittelystä. Kattamattoman alijäämän osalta kuvataan talouden tasapainotuksen toteutumista tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävyttä talouden tasapainottamiseksi.

Toimintakertomuksessa annetaan tiedot siitä, miten kunta huolehtii ympäristöasioista, sosiaalisista asioista ja henkilöstöasioista, ihmisoikeuksien kunnioittamisesta sekä korruption ja lahjonnan torjunnasta. Toimintakertomuksessa kuvataan millaisia toimintaperiaatteita kunta noudattaa huolehtiessaan edellä luetelluista asioista, toimintaperiaatteiden noudattamisen tulokset sekä kuvaus riskeistä, joiden toteutuminen todennäköisesti haittaa sen toimintaa. Lisäksi annetaan selostus siitä, miten kunta hallitsee näitä riskejä. (KPL 3a:2 §)

1.2 Olennaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa

1.2.1 Kunnanjohtajan katsaus

Hankasalmen kunnan tilinpäätös on valitettavan suuresti alijäämäinen vuodelta 2018. Kolmen perättäisen ylijäämäisen vuoden jälkeen ennen kaikkea verotulojen odotettua matalamman tason ja peruspalvelujen kuluylytysten jälkeen tehdään siis lähes puoli miljoonaa euroa alijäämäinen tulos, vaikka vuoden kuluessa myytiin osa kunnan sähköomaisuudesta Suur-Savon Sähköstä, mistä pystyttiin kirjamaan myyntivoittoa 1,3 miljoonaa euroa.

2010-luvun alussa kunnan talous kehittyi kriittiseen suuntaan ennen kaikkea kuntien valtionosuuksien leikkaamisen vuoksi – niiden leikkausten kumulatiiviset vaikutukset näkyvät tulopohjassa edelleen. Ennen tilinpäätösvuotta 2015 kunnan tilinpäätökset olivatkin neljä edellistä vuotta peräkkäin alijäämäisiä. Toimenpiteitä talouden tasapainottamiseksi kunnassa tehtiin kuitenkin päämäärätietoisesti. Kulunut vuosi valitettavasti osoittaa, etteivät ne ole olleet riittäviä ja ennen kaikkea väestömäärän pieneneminen 2010-luvulla ei ole vastaavassa suhteessa pienentänyt käyttötalousmenoja.

Vuosina 2015-2017 kyettiin kunnan taloutta tervehdyttämään. Vuoden 2018 tilinpäätös kuitenkin osoittaa sen, että nykyisellä valtionosuusjärjestelmällä kunnalle kertyvä verotulo- ja valtionosuusrahoitus ei riitä kattamaan nykyisen kaltaisia käyttötalousmenojen kustannuksia. Erityisesti tämä näkyy sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kehityskulkuun ei ole kunnan ulkopuolisista tekijöistä odotettavissa muutosta sote- ja maakuntauudistuksen kaaduttua keväällä 2019 eduskunnassa. Tuo uudistushan olisi muuttanut sote-palvelujen rahoituksen kokonaisuudessaan, palvelujen järjestäminen olisi rahoituksineen poistunut kunnan tehtävistä.

Jos tarkastellaan sitten alijäämän aiheuttaneita syitä jo tässä alkukatsauksessa tarkemmin, niin kunnallisverotuoton jääminen talousarvioista noin 540 000 euroa aiheutui verottajan ja kuntaliiton arviointivirheestä. Talousarvio oli siis laadittu väärän ennakkotiedon pohjalta. Verotuotot vuonna 2018 sinällään toteutuivat melko ennakoitusti, mutta kunnilta perittiin vuonna 2017 maksettua kunnallisveroa vuonna 2018 takaisin huomattavasti ennakoitua isompi määrä ja huomattavasti isompi määrä kuin koskaan aiempina vuosina. Verottaja ei esimerkiksi käytännössä ollut kuntien vero-osuutta arvioidessaan huomionnut riittävällä tasolla Kiky-

sopimuksen vaikutusta kuntien kunnallisverotuloon. Vasta loppukesästä kaikille Suomen kunnille selvisi, että verotulot tulevat niillä kaikilla pienemään huomattavasti ennakoidusta. Verotuksen todellinen oikea taso on nyt otettu huomioon vuoden 2019 talousarviossa viimeisimmän saatavilla olevan tiedon mukaan.

Perusturvalautakunta taas sitten ylittää sille alkuperäisessä talousarviossa varatut määrärahasa yli 650 000 eurolla, mihin ylitykseen tosin jo vuoden 2018 aikana oli haettu valtuustolta 150 000 euron lisämääräraha. Ylityksiä syntyy lähes kaikissa toiminnoissa, mutta ennen kaikkea terveyskeskussairaaloiden vuodeosastopaikkojen käyttö on keskeinen syy myönnetyn lisämäärärahan jälkeiseen noin puolen miljoonan euron ylitykseen. JYTEltä saapui vasta 25.2.2019 kaikkiaan 312 176 euron lisälasku, joka pääsääntöisesti aiheutui siitä, että vuodeosastopaikkojen ennakkolaskutus oli ollut liian pientä. Sopimusohjausneuvotteluissa syksyllä oli sovittu laskutuksen tasaamisesta jo toimintavuoden kuluessa, mutta jostain syystä toimepide oli tehty loppuvuoden laskutukseen vain loppuvuoden osalta. Maaliskuun aikana on nyt jo sovittu JYTen kanssa siitä, että selkeissä ennakointivirheissä laskutusta aletaan korjata heti oikeelliseksi, eikä usean sadantuhannen euron tasauslaskuja enää yhteistoiminnassa saa syntyä tulevaisuudessa seuraavan vuoden keväällä laskutettavaksi. Itse laskutus kuitenkin on aiheellinen ja aiheuttaa tarpeen pohtia keinoja, millä vuodeosastopaikkojen kasvanutta käyttöä voitaisiin muiden palvelujen tehostamisella keventää.

Kunnan rahoituspohja ei siis nykyisen kaltaisiin ja nykytavalla tuotettuihin palveluihin vastaa. Siksi talouden uuden tasapainotusohjelman laatiminen on välttämätöntä. Miksi rahoituspohja ei sitten syntyviin käyttötalouksien vastaa, niin rahoituspohjaan vaikuttaa yhä kaiken aikaa valtiollaan vuonna 2012 aloittamat leikkaukset valtionosuuksiin. Toisaalta valtionosuus uudistus, joka toteutettiin 2015, otti kyllä aiempaa valtionosuusjärjestelmää paremmin huomioon mm. kunnan sairastavuutta ja palvelutarvetta – mutta ei kuitenkaan sekään riittävästi. Vuonna 2015 valtionosuuksien kokonaismäärä kääntyi kuitenkin Hankasalmella pieneen nousuun. Ja vuonna 2016 kunnalle kertyi valtionosuuksia yli miljoona euroa edellisvuotta enemmän ja lähes 300 000 euroa talousarviossa arvioitua enemmän. Valitettavasti vuonna 2017 valtionosuuksien kokonaismäärä laski tästä tasosta yli 750 000 euroa. Ja muun muassa väestön määrän väheneminen johtaa siihen, että laskua valtionosuuksissa oli myös vuonna 2018 ja sen määrä oli 315 000 euroa. Laskeva kehitys jatkuu myös tulevina vuosina, jollei järjestelmän sisällä tapahdu muutoksia. Niitä taas oli suunniteltu tapahtumaan vain sote- ja maakuntauudistuksen kautta, joka taas ei sitten nyt toteudu. Näin ollen nykyisellä, palvelujen rahoittamiseen riittämättömällä järjestelmällä, edetään ainakin lähivuodet.

Verotulojen kehitys on ollut viime vuosina sekin huolestuttava. Vuodelle 2015 kunta korotti tuloveroprosenttiaan 0,5 % -yksiköllä, mutta tuloverotuloja kertyi silloinkin jopa hieman vähemmän kuin edellisenä vuonna. Toteuma vuonna 2016 oli noin 300 000 euroa edellisvuotta suurempi. Mutta vuonna 2017 kunnallisverotulojen määrä oli lähes 400 000 euroa vuotta 2016 pienempi ja kun vuoden 2018 kuluessa paljastui, että kyseisenä vuonna oli maksettu kunnille vielä liikaa verotuloja liian suureksi arvioidun jako-osuuden kautta, niin kehitys verotuloissa oli vuonna 2017 käytännössä vieläkin huonompi, kuin silloiset verotulot antoivat aiheita ymmärtää. Kunnallisverotulojen määrä vuonna 2018 vähenikin siksi huomattavasti huolimatta työllisyyden paranemisesta, mutta iso syy sille siis oli vuoden 2017 verotuksen oikaisuerä. Nyt vuonna 2019 työllisyyden koheneminen näkyy myös kuntien verotuloissa ja huolimatta veronmaksajien määrän vähenemisestä verotulotuotto kuluvaan vuonna jo kasvaa ja huomattavastikin kertaluontoisesti.

Kunnan lainakanta kasvoi vuonna 2018 vain 300 000 euroa ja on nyt noin 12 miljoonaa euroa. Kuntakenttään nähden maltillinen lainakanta kasvaa käytännössä tulevina vuosina suuresti koulukeskushankkeen myötä. Suoraan koulun leasingrahoitus ei lainakannassa näy, mutta se tulee ottaa huomioon jatkossa osana vieraan pääoman määrää. Toisaalta terveyskeskus-palvelutalo ratkaisi kirkonkylässä yhdessä Attendon kanssa keventää kunnan vastuita tilainvestointikulujen kohdalta osin. Ja kaupan kunnan kassaan tulouttama summa vähentää lainannostotarvetta.

Jos talouden rinnalla katsotaan toimintoja, niin vuonna 2018 palvelut kuntalaisille toteutettiin hyvin ja suunnitellusti. Sisäilmaongelmiin ja tilatarpeisiin vastattiin esimerkiksi käynnissä olevilla investointipäätöksillä sekä tarvittavilla korjaustoimenpiteillä. Mutta talouden näkökulmasta tarkastellen ollaan siis suurten haasteiden edessä. Ennen kaikkea tämän aiheuttaa laskeva väestön määrä, jonka lasku johtuu ennen kaikkea syntyneiden matalasta tasosta. Kaupungistuminen ja syntyvyyden lasku ovat koko Suomessa ja jopa koko Euroopassa vaikuttavia trendejä, joita on vaikea kokonaisuudessaan kääntää toiseen suuntaan – ainakaan nopeasti – mutta

niihin on pyrittävä omilla toimilla kuitenkin vaikuttamaan kunnan kannalta positiivisesti. Toisaalta kunnassa on sitten sopeutettava palveluja ja toimintoja kuntalaisten määrään ja seurattava menokehitystä enemmän euroa/kuntalainen vertailulla, kuin vertailuilla edellisiin vuosiin. Rahoituspohjamme muodostuu käytännössä euroista kuntalaista kohden verotulotasauskunta kun olemme – näin ollen myös käyttötalouskuluissamme on huomioitava nimenomaan kuntalaisten määrä.

Vuoden 2018 kuluessa hyväksyttiin kunnalle uusi kuntastrategia, jonka mukaisesti on päämäärätietoisesti edetty toimintojen ja investointien suunnittelussa ja toteutuksessa. Nyt vuonna 2019 on tuon strategian pohjalta saatava aikaiseksi keinot tasapainottaa kuntatalouttamme. Kaikki muuttotappiokunnat, eli valtaosa Suomen kunnista, ovat samojen tasapainotushaasteiden edessä, mikä ei tee prosessistamme yhtään helpompaa. Vuoden 2018 tilinpäätöksen kautta ratkaisuja tulevaisuuteen on kuitenkin haettava ja jo vuoden 2019 kuluessa. Tilinpäätöksen käsittelyn yhteydessä valtuustossa kyseisiä ratkaisuja on jo viimeistään käsiteltävä ja tasapainotusohjelma hyväksyttävä.

1.2.2 Kunnan strategia

Hankasalmen kunnan strategiaa valmistui vuonna 2018 voimaan tulleen uuden kuntalain mukaiseksi. Uusi strategiamme on tiivistettävissä seuraavalla tavalla:

Hankasalmen kunnan tehtävä (missio):

Hankasalmi tarjoaa hyvän ympäristön asua, kasvaa, kasvattaa, ikääntyä, tehdä työtä, yrittää ja harrastaa.

Visiomme:

Hankasalmi on hyvän arjen kunta

Arvomme:

Vastuullinen, osallistava ja turvallinen

Päämäärät, joiden kautta arvomme ja tavoitteemme toteutuvat ovat:

1. Viihtyisä ja osallistava Hankasalmi

Viihtyisä asuinympäristö, avoin vuorovaikutus ja hyvät harrastusmahdollisuudet – niistä tunnetaan Jyväskylän kaupunkiseudun ainoa aito maaseutukunta.

2. Laadukkaiden palvelujen Hankasalmi

Henkilöstömme on koulutettua ja motivoitunutta ja palvelujen järjestämiseen on toimivat tilat.

3. Hankasalmi vastuullisena omistajana

Luovomme turhasta sekä tasapainotamme taloutta harkitulla omaisuuden myynnillä – jäljelle jäävän omaisuuden kohdalla keskitymme sen vastuulliseen hoitoon.

4. Voimaannuttava Hankasalmi

Elinvoimaisuuden saavutamme yhteistyöllä yrittäjiemme ja yhteisöjemme kanssa.

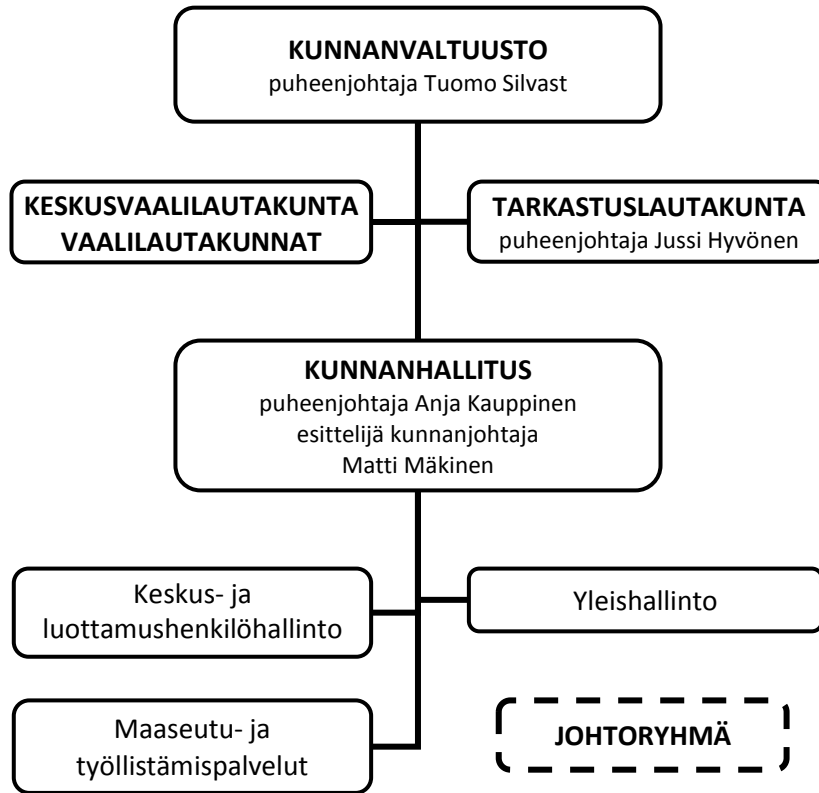
Strategia mukautuu koko ajan muuttuvaan toimintaympäristöön. Strategian visio, missio, arvot ja päämäärät ohjaavat talousarvion tavoiteasetantaa koko strategiakauden ajan. Talousarviossa vuosittain päivitetään strategian mukaiset tavoitteet ja vuoden 2019 talousarvio on ensimmäinen talousarvio, jossa näin tehdään. Tilinpäätöksissä vuosittain seurataan kyseisten tavoitteiden toteutumista.

Vuoden 2018 tilinpäätökseen strategiaseuranta on kuitenkin siis laadittava vielä erikseen, koska tilinpäätöksessä totta kai arvioidaan talousarvion vuodelle 2018 asetettujen tavoitteiden toteutumista. Toukokuun kuluessa tehdään arvio kunnan uuden strategian toteutumisesta eri vastualueilla erikseen ja tuo arvio tuodaan valtuuston tietoon tilinpäätöksen käsittelyn yhteydessä.

1.2.3 Kunnan hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset

Vuoden 2018 kuluessa kunnan hallinnossa viranomaisjohdon puolella tapahtui kaksi merkittävää muutosta. Vastuualuejohtajista kiinteistöjohtaja Tomi Jylänki irtisanoutui syksyllä virastaan toisen työnantajan palvelukseen siirtymisen vuoksi ja uudeksi kiinteistöjohtajaksi valittiin Hannu Lampinen. Kunnan johtoryhmän jäsenistä taloussihteeriksi Marjut Silvast irtisanoutui myös tehtävästään ja hänen tilalleen valittiin taloussihteeriksi Päivi Korhonen. Luottamushenkilöjohdon puolella ei tapahtunut vuoden kuluessa muutoksia. Seuraavassa koonnissa on esitetty kesäkuussa 2017 toimikautensa aloittanut kunnanvaltuusto ja sen valitsevat toimielimet.

Kunnan hallinto-organisaatio

PERUSTURVALAUTAKUNTA

puheenjohtaja
Kari Häkkinen

esittelijä
palvelujohtaja
Tiina Koponen

- sosiaalipalvelut
- kotihoito ja vanhustyö
- terveyspalvelut

SIVISTYSLAUTAKUNTA

puheenjohtaja
Mirja Riipinen

esittelijä
sivistystoimenjohtaja
Eila Laulajainen-Malkki

- peruskoulut
- lukio
- kansalaisopisto
- kulttuuripalvelut
- kirjasto
- liikuntapalvelut
- nuorisopalvelut
- päivähoito

YMPÄRISTÖLAUTAKUNTA

puheenjohtaja
Arto Rämö

esittelijä
kiinteistöjohtaja
Hannu Lampinen

- ympäristöpalvelut
- talon palvelut
- konsernin kiinteistöhallinto
- infrapalvelut

RAKENNUS- JA VALVONTALAUTAKUNTA

puheenjohtaja
Sanna Hänninen

esittelijä tekninen
päällikkö Tiina Pellinen

Viranomaistehtävät:

- rakennusvalvonta
- ympäristön-suojelu
- maa-aineslaki
- yksityistielaki

Luottamushenkilöt

Kunnanvaltuusto

Puheenjohtaja	Tuomo Silvast	KESK
1. varapuheenjohtaja	Esko Repo	SDP
2. varapuheenjohtaja	Veli-Matti Saarinen	KOK
jäsenet	Tapio Hult	VAS
	Jussi Hyvönen	SDP
	Mervi Hyvönen	KESK
	Pekka Häkkinen	SDP
	Sanna Hänninen	KESK
	Kari Häkkinen	VAS
	Leena Jäntti	KESK
	Maria Kaatrasalo	KD
	Ossi Karjalainen	PS
	Anja Kauppinen	KESK
	Ari Korhonen	KESK
	Marja-Leena Kytölä	VAS
	Kirsi Laitinen	KESK
	Elisa Lamberg	KESK
	Ari Leinonen	PS
	Antero Manninen	KESK
	Matti Okker	PS
	Marjo Pihlaja	VIHR
	Esko Pöyhönen	KESK
	Mirja Riipinen	KESK
	Arto Rämö	KESK
	Laura Valkonen	SDP
	Marjatta Tynkkynen	KESK
	Irma Vuorimaa	VAS

Kunnanhallitus

Puheenjohtaja	Anja Kauppinen	KESK
1. varapuheenjohtaja	Marja-Leena Kytölä	VAS
2. varapuheenjohtaja	Ari Korhonen	KESK
jäsenet	Pekka Häkkinen	SDP
	Leena Jäntti	KESK
	Elisa Lamberg	KESK
	Markku Manninen	PS
	Marjo Pihlaja	VIHR
	Esko Pöyhönen	KESK

Keskusvaalilautakunta

Puheenjohtaja	Tiina Kallioniemi
varapuheenjohtaja	Pekka Petrilä
jäsenet	Mira Heinonen
	Pasi Roiko-Jokela
	Seija Makkonen

Tarkastuslautakunta

Puheenjohtaja	Jussi Hyvönen
varapuheenjohtaja	Marjatta Tynkkynen
jäsenet	Hellevi Halttunen
	Vesa-Pekka Suominen
	Anne Sundell
	Hannu Hyyryläinen

Perusturvalautakunta

Puheenjohtaja	Kari Häkkinen
varapuheenjohtaja	Riikka Korhonen
jäsenet	Pekka Rossi
	Maiju Kauppinen
	Kimmo Jäppinen
	Mari Mäkelä
	Arto Gustafsson
	Laura Valkonen
	Anne Mellin

Sivistyslautakunta

Puheenjohtaja	Mirja Riipinen
varapuheenjohtaja	Irma Vuorimaa
jäsenet	Erkki Jormakka
	Kirsi Laitinen
	Reino Ylönen
	Maria Kaatrasalo
	Kari Häkkinen
	Hannele Viinikainen
	Ossi Karjalainen

Ympäristölautakunta

Puheenjohtaja	Arto Rämö
varapuheenjohtaja	Sanna Hänninen
jäsenet	Jukka Hänninen
	Sirkka Makkonen
	Varpu Pöyhönen
	Lena Paju
	Tuomo Pihlaja
	Markku Kovanen
	Ari Leinonen

Rakennus- ja valvontalautakunta

Puheenjohtaja	Sanna Hänninen
varapuheenjohtaja	Matti Okker
jäsenet	Arto Rämö
	Mervi Hyvönen
	Markku Häkkinen
	Pasi Kuokka
	Minna Pynnönen

1.2.4 Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys

Tilinpäätökseen on vuoden 2018 osalta koottu aiempien vuosien tapaan lyhyesti tietoja julkisen talouden tilasta ylipäätään ja sen vaikutuksista valtionosuuksiin, työllisyydestä, väestökehityksestä sekä verotuksesta tämän otsikon alle. Nämä on katsottu keskeisiksi esimerkeiksi merkittävistä yleisesti Hankasalmen talouteen vaikuttavista asioista käyttötalous- ja investointimenojen ohella.

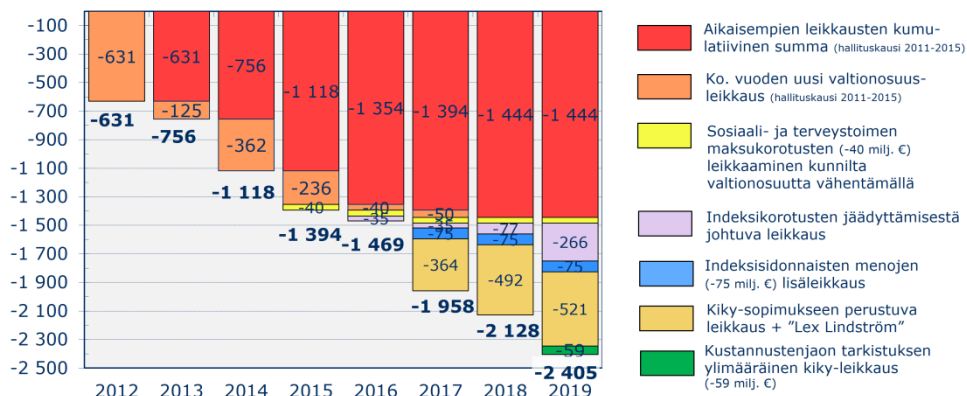
Julkisesta taloudesta:

Valtiovarainministeriön kansantalousosaston taloudellisessa katsauksessa vuoden 2018 lopussa todetaan, että vuonna 2018 BKT kasvaa 2,5 %, missä on jo laskua edelliseen vuoteen. Kuluvan vuoden 2019 BKT:n kasvun ennustetaan joulukuun tiedoilla hidastuvan 1,5 prosenttiin. Jatkossa vuonna 2020 talouskasvu hidastuu ennusteen mukaan 1,3 prosenttiin ja sen jälkeen alle prosentin tasolle. Työllisyysaste on noussut 71,6 prosenttiin.

Yleisestä talouskasvusta ei voitu vuonna 2018 verotulojen kasvun kautta odottaa Hankasalmen kunnan talouteen helpottavaa tekijää – pikemmin päinvastoin verotulojen vaatimaton kehitys vaikeutti sitä, etenkin kun vuoden 2017 verotuksen oikaisu heikensi verotuloja entisestään. Vuonna 2018 kunnallisverotuotto väheni edellisestä vuodesta 1,7 %. Kuluvana vuonna 2019 odotetaan työllisyysasteen ja talouskasvun kuitenkin heijastuvan kunnallisverotuoton kehitykseen ja Kuntaliittokin ennustaa kasvun kunnallisverotuoton suhteen olevan 6,1 %. Kunnallisverotuotto on budjetoitu kunnan talousarvioon tätäkin suurempana. Vuosille 2020 ja 2021 voidaan myös ennustaa Hankasalmelle selkeää verotuottojen kasvua vuosittain, mutta se alkaa hiipua talouskasvun hiipuessa. (lähteenä vuosien 2020 ja 2021 osalta Kuntaliiton veroennuste-kehikko)

Valtionosuuksien leikkaukset ja ennen kaikkea niiden kerrannaisvaikutukset ovat viime vuodet taas heikentäneet puolestaan entisestään kuntien talouden tulopohjaa. Tätä kuvaa seuraavassa esitettävä kuntaliiton laatima taulukko. Valtionosuuksien kohdalla on kuitenkin Hankasalmen kunnan kohdalta todettava, että valtionosuusjärjestelmän uudistus, joka astui voimaan vuodelle 2015, kohdensi Hankasalmen kunnan palvelutarpeeseen ja esimerkiksi väestön sairastavuuteen nähden oikeudenmukaisemmin valtionosuuksia. Järjestelmä uudistus kasvatti näin ollen Hankasalmen tulopohjaa vuosille 2015 ja 2016, mutta väestön vähenemä on taas leikannut valtionosuuksien määrää ja tuo kehitys tai ainakin sen vaikutukset jatkuvat tulevana vuosinakin.

Vuosien 2012-2019 leikkausten vaikutus kuntien peruspalvelujen valtionosuuteen, milj. €

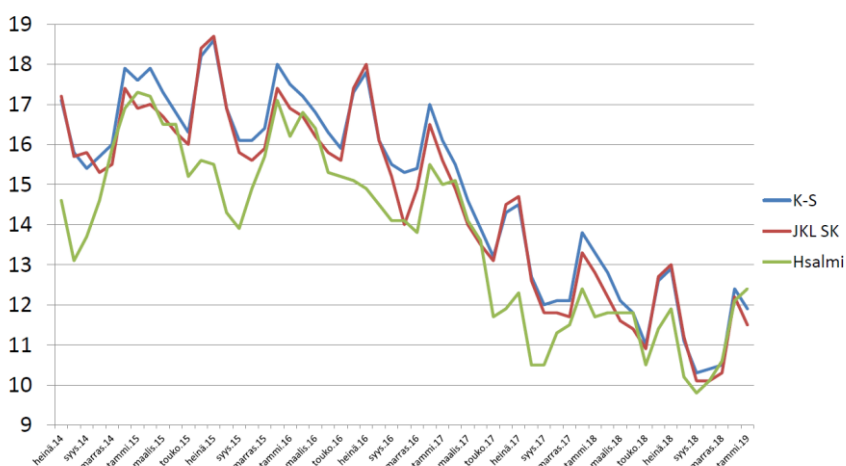

Työllisyydestä:

Verotulojen kertymään on merkittävä vaikutus työllisyysasteella. Työllisyyden näkymät koko Keski-Suomessa olivat pitkään erittäin huolestuttavat. Vuoden 2016 kuluessa tilanne maakunnassa koheni ja vuonna 2017 niin Hankasalmella kuin Keski-Suomessa työllisyysaste parani selvästi. Tuo kehityskulku jatkui hienosti myös vuonna 2018 ja myös kuluva vuosi 2019 näyttää työllisyysasteen suhteen positiiviselta.

Työttömyyden kohdalla on muistettava, että kunnan vastuita työmarkkinamenoista on kasvatettu ja tukityöllistämisen ehtoja kiristetty vuodesta 2015 eteenpäin. Ja kun Hankasalmissa ja Keski-Suomessa työttömyysprosentti oli vuosien ajan todella korkea, niin suorat kustannuksetkin työttömyydestä kunnalle kasvoivat – välillisistä kustannuksista puhumattakaan. Sekä kunnan talouden että kuntalaisten hyvinvoinnin kannalta on erittäin tärkeää, että työllisyysaste on nyt kohentunut selvästi. Kehityksemme on ollut myös maakunnan ja Jyväskylän seudun kehitystä hieman parempaa koko ajan, mikä on sekin merkittävä seikka. Nyt juuri loppuvuodesta 2018 ja alkuvuodesta 2019 tämä kehitys on muuttunut, mutta todennäköisesti suunta kääntyy kevään kuluessa taas positiivisempaan päin Hankasalmissa.

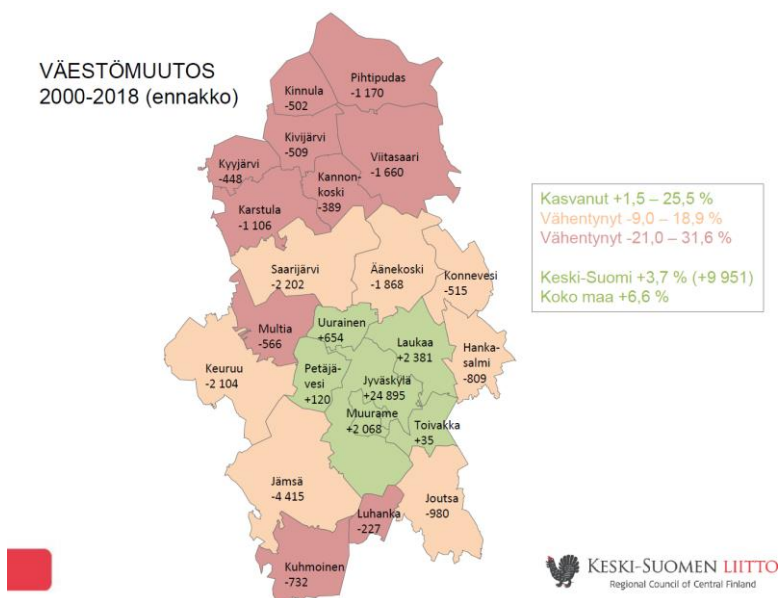
Hankasalmi- Keski-Suomi – JKL seutu työttömyyden kehitys

Väestöstä:

Vuosina 2000-2018 Keski-Suomen väestömäärä lisääntyi noin 9951 henkilöllä (3,7 %). Väestön määrä on kuitenkin kasvanut vain Jyväskylän seudulla. Jyväskylän kaupunkiseudun ulkopuolella mm. Keuruun, Saarijärven ja Jämsän kaupunkialueet ovat sen sijaan menettäneet väestöään. Pohjoisessa ja eteläisessä Keski-Suomessa vähenemä on ollut suhteellisesti suurinta. Ennusteiden mukaan väestön kasvu keskittyy jatkossakin Jyväskylän seudulle ja vielä entistä voimakkaammin ja selvemmin. Tällä hetkellä tuo kasvu tulee lähinnä opiskelijoista ja iäkkäistä henkilöistä. Työikäisten kohdalla Keski-Suomi menettää koko ajan väestöään.

VÄESTÖMUUTOS 2000-2018 (ennakko)

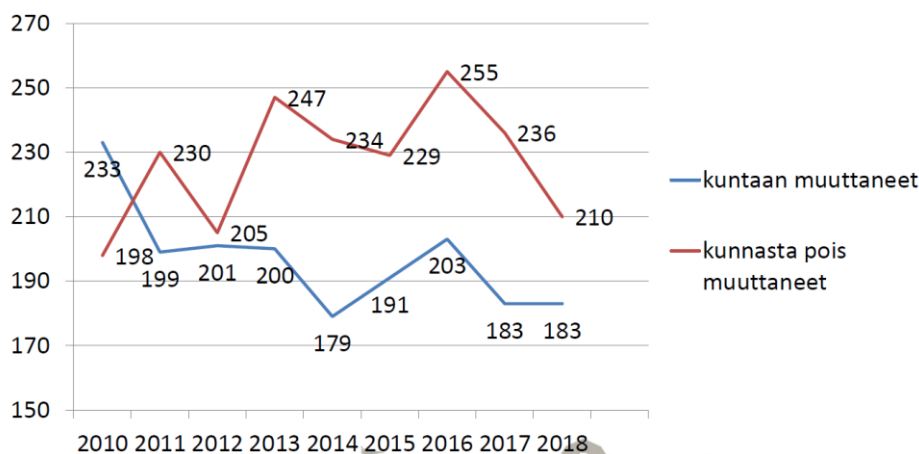

Vuonna 2018 väestön määrä kasvoi vain neljässä Keski-Suomen kunnassa: Muuramessa, Uuraisilla, Jyväskylässä ja Toivakassa. Keski-Suomen väkimäärä väheni lähes 400 henkilöllä ja kyseessä vuonna 2018 oli toinen peräkkäinen vuosi, kun maakunnan väkimäärä väheni. Keskeisin syy vähenemiselle maakunnallisestikin on syntyvyyden kasvun hiipuminen, 2010-luvulla syntyvyys Keski-Suomessa on pienentynyt lähes 30 %.

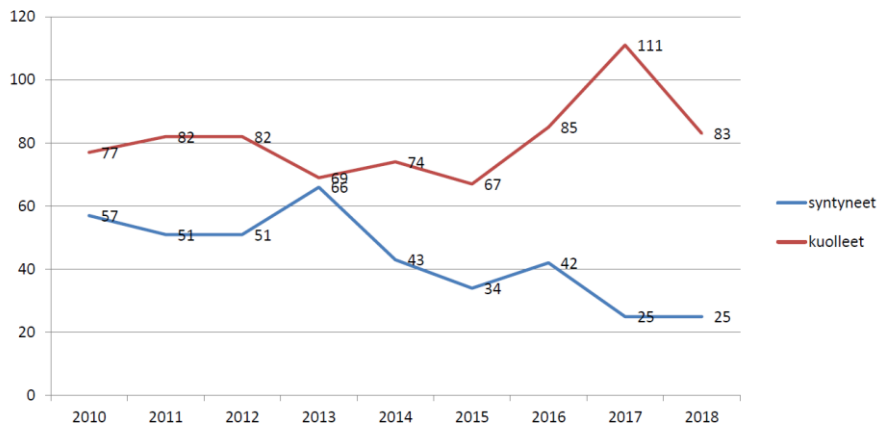
Hankasalmea tarkastellen voidaan todeta, että kunta oli muuttovoittoinen ison osan 2000-luvun ensimmäisestä vuosikymmenestä. Vielä nytkin keskuskaupungin läheisyyden tuoma vetovoima jossain määrin heijastuu Hankasalmelle, mutta väestön määrä kuitenkin vähenee huolimatta aiemman muuttovoiton aiheuttamasta väestön nuorenmisestä ja syntyvyyden kasvusta 2010-luvun alkuvuosina. Tulo- ja lähtömuuton määriin, kunta voi omilla toimillaan vaikuttaa ja uusi maaliskuussa hyväksytty kuntastrategia on laadittu tämä seikka vahvasti huomioiden. Positiivista vuodesta 2018 oli lähtömuuton tason selkeä lasku verrattuna aiempiin vuosiin.

Vuosien 2011-2013 syntyneiden suuri määrä on vaikuttanut selkeästi vuosiin 2014 – 2018, joina syntyvyys on sitten ollut poikkeuksellisen matalaa – vuodet 2017 ja 2018 olivat siis vuosikymmenen alun vastapainoksi poikkeuksellisen pienen syntyvien määrän vuosia. Tätä kehitystä on syytä huolella seurata jatkossa, koska syntyvyys siis koko Suomessa on poikkeuksellisen matalaa. Kyse on myös yleisemmästä trendistä.

tulo-/lähtömuutto

Kuolleet/syntyneet

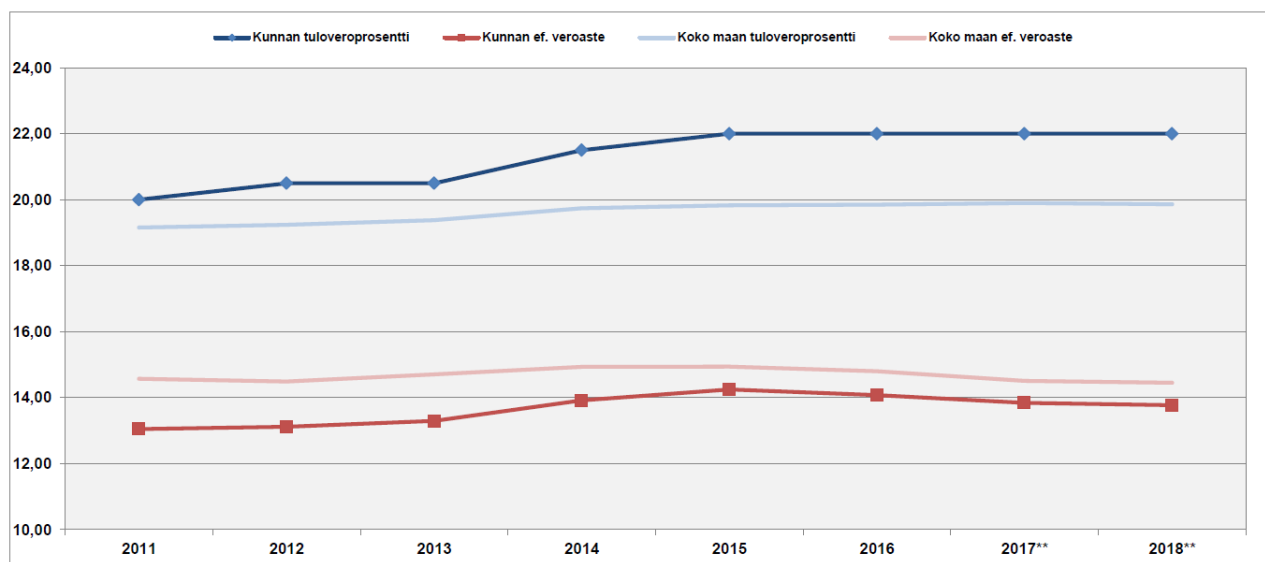

Verotuksesta:

Verotuksen tasoon ei ole Hankasalmella muutama vuoteen puututtu. Hankasalmen kunnan veroprosentti oli vuonna 2013 jo 20,5 ja sitä jouduttiin syksyllä 2013 nostamaan yhdellä prosenttiyksiköllä. Vuodelle 2015 tehtiin kunnallisveroon vielä 0,5 %-yksikön korotus, jonka jälkeen veroprosenttimme on nyt siitä lähtien ollut 22%. Verotuottojen määrä ei tällä verotuksen tasollakaan kuitenkaan Hankasalmella kasvata verotuottoa asukasta kohden merkittävästi, sillä erilaisten verotukseen kohdistuvien vähennysten jälkeen Hankasalmen todellinen ns. efektiivinen veroaste, joka on maksuunpannun kunnallisveron suhde ansiotuloihin, jää sangen matalalle tasolle. Tätä kuvaa seuraava taulukko.

Valitse kunta:
Hankasalmi

	2012	2013	2014	2015	2016	2017**	2018**
Kunnan tuloveroprosentti	20,50	20,50	21,50	22,00	22,00	22,00	22,00
Kunnan ef. veroaste	13,12	13,30	13,92	14,25	14,08	13,84	13,77
Erotus	7,38	7,20	7,58	7,75	7,92	8,16	8,23

Koko maa	2012	2013	2014	2015	2016	2017**	2018**
Koko maan tuloveroprosentti	19,24	19,38	19,74	19,83	19,85	19,90	19,86
Koko maan ef. veroaste	14,49	14,71	14,93	14,94	14,80	14,51	14,45
Erotus	4,75	4,67	4,81	4,89	5,05	5,39	5,41

Kun hankasalmelaisten ansiotaso on matalampi kuin maassa keskimäärin ja efektiivinen veroaste muuta maata pienempi, vaikka tuloverotuksen taso on jo 22 %:n, niin verotulojen kasvun varaan ei talouden tasapainottamista voida jättää.

1.2.5 Olennaiset muutokset kunnan toiminnassa ja taloudessa

Rahoitus

Vuoden 2018 osalta olennaisia muutoksia valtionosuusjärjestelmässä ei ollut samassa mittakaavassa kuin vuosikymmenen aiempina vuosina. Valtionosuuksien vähenemiseen vaikutti kilpailukyky sopimuksen johdosta aiheutuva leikkaus, jolla käytännössä leikattiin kunnilta tuloista pois lomarahaleikkausten tuoma vähennys henkilöstömenoihin.

Aiempien vuosien valtionosuusleikkauksilla ja ennen kaikkea väestön vähenemän aiheuttamalla muutoksella rahoitus pohjaan on ollut se suurin merkitys valtionosuuksien kohdalla kuntien rahoituksen riittämättömyydessä peruspalvelujen turvaamiseen. Vuodesta 2012 käynnistyneiden leikkausten kumulatiivinen kokonaisvaikutus kunnan taloudessa on 1,5 – 1,7 miljoonaa euroa vuositasona vuoden 2018 tilanteessa ja kiinteistöveron poisto verotulotasauksen piiristä pienensi kunnan tulopohjaa vuosikymmenen alussa noin 300 000 euroa vuositasona. Valtionosuusrahoitus on siis aiempien leikkausten tähden riittämätön peruspalvelujen kustannuksiin. Viime vuosina järjestelmästä Sipilän hallituksen päätöksillä jäädytetyt indeksikorotukset ovat lisänneet rahoituksen ja peruspalvelujen kulujen kuilua entisestään. Ja kun väestön vähenemä pienentää valtionosuuksia ja palveluja ei välittömästi voida väestön vähenemän mukaisesti supistaa, niin rahoituksen riittämättömyys on vallitseva tosiasia niin Hankasalmella kuin useissa muissa väestötappiokunnissa.

Verotuksen kohdalla kehityskulku on ollut rahoituksen kohdalla huolestuttava, kun yleinen talouskasvu ei ole heijastunut verotulojen kasvuun – osin verotukseen suunnattujen vähennysten vuoksi. Verotulot kokonaisuudessaan vähenivät Hankasalmella vuonna 2017 -1,7 % edellisvuoteen nähden ja tilinpäätösvuonna 2018 vielä siitä tasosta -4,8 %. Kun vuonna 2016 verotuloja oli kunnassa kertynyt 15 575 000 euroa, niin määrä vuoden 2018 lopussa oli enää 14 573 000 euroa. Ja tuo miljoonan euron vähenemä oli syntynyt kunnallisverotuloista. Väestön vähenemä siitä ei selitä kuin pienen osan. Nyt kuluvana vuonna 2019 verotuloihin ennustetaan 5,9 % kasvua, mikä merkitsisi rahoituksen kasvua verotuloissa lähes 900 000 euroa. Johtuen verottajan uusista verotilikäytännöistä yms. seikoista ei verotulojen toteumaa voi kuitenkaan vielä varmuudella arvioida kuluvan vuoden osalta tässä vaiheessa.

Toiminta

Toiminnassa tapahtunut merkittävä muutos oli päätös myydä Päivärannan, Tammelan, Tammirannan ja terveysaseman kiinteistöt ja tontti Attendo Mi-Hoiva Oy:lle. Muutoksella on merkittävä vaikutus vanhuspalvelujen järjestämiseen vuodesta 2020 eteenpäin, kun Päivärannasta luovutaan ja kunnan palveluasumisesta merkittävän osan tuottaa sen jälkeen yksityinen sektori. Kauppajärjestelyissä kunta sitoutui vuokraamaan terveyskeskuksen tilat JYTen käyttöön. Rakentamisvaiheessa terveystoimi toimii kunnan järjestämissä väistötiloissa.

Muita olennaisia muutoksia ei kunnan toiminnassa vuoden 2018 kuluessa tapahtunut.

1.2.6 Merkittävät poikkeamat tilinpäätösvuoden talousarvioon niiltä osin kuin valtuusto ei ole muutoksia hyväksynyt talousarviomuutoksina

Perusturvalautakunta

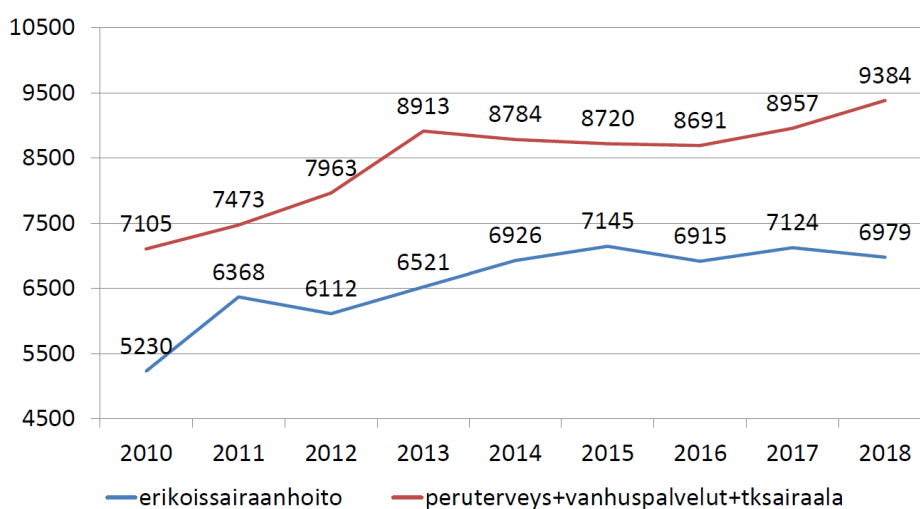
Merkittävä tuloksen kannalta negatiivinen poikkeama tilinpäätösvuonna oli perusturvalautakunnassa, jossa aiheutui noin 520 000 euron määrärahaylitys talousarvioon nähden jo aiemmin myönnetyn 150 000 euron lisämäärärahan ohella. Perusturvalautakunta arvioi vielä syksyllä 2018 kyseisten ylitysten tulevan katetuksi lautakunnan sisällä ja siksi ylitykselle ei haettu valtuustolta lisämäärärahaa. Osaltaan tähän vaikutti se, että JYTen helmikuun lopussa tullut tasa-lasku oli suuruudeltaan yli 300 000 euroa – ja tätä lautakunta ei ollut osannut ottaa huomioon talouden toteumaansa arvioidessaan.

Ylityksestä 400 000 aiheuttaa terveystoimi ja yli 300 000 nimenomaan avoterveydenhoito ja ennen kaikkea

terveyskeskussairaaloiden vuodeosastojen käyttö. Muut ylitykset ovat pienempiä. Näin ollen tilinpäätös antaa selkeän kuvan siitä, mihin palvelukokonaisuuteen pitäisi pystyä vaikuttamaan kulukasvua hillitsemällä ja toisaalta kertoo osin siitä, mihin palveluihin varatut määrärahat eivät myöskään ole olleet riittävällä tasolla.

Vanhuspalvelujen rakennemuutoksen onnistumista, eli palvelujen kehittämistä kokonaistaloudellisesti kestävästi, on seurattu viime vuosina erikseen tilinpäätöksessä. Nyt syntynyt suuri määrärahaylitys tuo tälle vielä suuremman tarpeen. Kulukehitystä kuvaa siis seuraava taulukko, (oheisen taulukon luvut ovat ns. nettokuluja, joissa on huomioitu testamenttivarallisuuden kohdentaminen vanhuspalveluihin, eli esimerkiksi vuonna 2015 on vähennetty tuloja pois oheisessa vertailussa 400 000 euroa, 2016 on vähennetty 150 000 euroa sekä 2017 on vähennetty 450 000 – siis testamentin käytön verran). Taulukossa on huomioitava, että kasvu perusterveydenhoidon ja vanhuspalvelujen kohdalla vuodesta 2016 vuoteen 2017 tulee nimenomaan vanhuspalveluista ja pääosin tk-sairaaloiden myötä myös vuonna 2018.

Kulukehitys perusturvassa (ilman kertaluonteisia tuloeriä)

Yllä oleva taulukko ja vuosien 2017 ja etenkin 2018 kulukehitys kuvaa keskeisesti sitä, että sekä talouden että toiminnan näkökulmasta on kunnassa ja etenkin perusturvalautakunnassa keskitettävä huomio nyt ennen kaikkea vanhuspalvelujen ja avoterveydenhoidon (siellä etenkin terveyskeskussairaalapaikkoihin huomio) kulukehitykseen. Vanhusten määrä ei kunnassa suuresti ole viime vuosina noussut ja lakimuutoksia ei ole suuresti vanhuspalveluihin tullut – silti kulujen kehitys on käytännössä karkaamassa kestävämmälle tasolle rahoitus pohjaan nähden. Viimeisten vuosien aikana kun vero- ja valtionosuusrahoitus kunnalle on vielä pienentynyt selkeästi ja samana aikana perusturvan kulukehitys on kasvanut huomattavasti, niin lopputuloksena on huomattava alijäämä tilinpäätöksessä.

Ympäristölautakunta

Ympäristötoimen noin 550 000 ylitys jakautuu käytännössä kahteen euromääräisesti lähes yhtä suureen tekijään. Ensimmäinen seikka on metsämaan myynnin lykkääminen vuodelle 2019, joka käsiteltiin kunnan talousarvion yhteydessä. 250 000 – 300 000 euron tavoiteltu metsämaanmyyntitulo lykättiin kuluvalle vuodelle, koska vuonna 2018 toteutui talousarvioon 2018 lukuna kirjaamaton sähköomaisuuden myyntivoitto.

Toinen ylityksen pääosin aiheuttanut seikka oli terveystoimen väistötilojen kustannusten kirjaaminen ympäristötoimeen.

Kunnanhallitus

Kunnanhallitus puolestaan alitti varatut määrärahasensa noin 1 450 000 eurolla pääosin valtuuston päättämän 400 Suur-Savon Sähkön osakkeen myyntitulon kautta. Osakkeet myytiin 3500 euron kappalehinnalle Savonlinnalle ja

niillä saavutettiin noin 1,3 miljoonan euron myyntivoitto. Tästä myynnistä valtuusto teki päätöksen, mutta asiaa ei varsinaisena talousarviomuutoksena käsitelty erikseen valtuustossa.

1.2.7 Kunnan henkilöstö

Henkilöstön määrä tulosyksikkötasolla henkilötyövuosina 31.12.2018 esitetään talousarvion toteutumista käsittelevässä luvussa 2. Henkilöstön määrä henkilötyövuosina (htv1) kuvaa palveluksessaolopäivien lukumäärää. Kunnan henkilöstön lukumäärä 31.12. esitetään tilinpäätöksen liitetiedoissa.

Kunnan henkilöstöä koskevat muut tiedot esitetään erillisenä asiakirjana, henkilöstökertomuksena, joka saatetaan valtuuston käsiteltäväksi tilinpäätöksen kanssa samanaikaisesti ja on käsitelty ennen tilinpäätöksen hyväksymistä kunnanhallituksessa ja YT-toimikunnassa.

Henkilöstökulut esitetään kunnan tuloslaskelmassa eritellysti tilikauden palkat, palkkiot, eläkekulut ja muut henkilösivukulut. Tilinpäätöksen liitetietona esitetään taseeseen aktivoidut henkilöstömenot.

1.2.8 Ympäristöasiat

Kirjanpitolautakunnan kuntajaosto edellyttää ympäristöasioiden kirjaamista ja esittämistä kunnan tilinpäätöksessä.

Vuoden 2018 kuluessa kunnan toiminnassa ei sinällään toteutunut sellaisia ympäristökysymyksiä, joilla olisi ollut vaikutusta kunnan talouteen. Merkittäviä ympäristövahinkoja ei sattunut ja vesihuollon puolella kunnan jätevedenpuhdistamo on valmistunut vasta muutama vuosi sitten ja isoja investointitarpeita ei sen suhteen ole tiedossa. Vesihuollon henkilöstöresurssia on myös kasvatettu ja kunta oli mukana vesiviisas kunta -hankkeessa, jolla kartoitettiin mahdollisia muutostarpeita kunnan vesihuollossa.

Jätehuollon kohdalla mahdollinen liittyminen jätehuoltoyhtiöön valmisteltiin loppuun vuoden 2018 aikana ja tulee päätettäväksi vuonna 2019 kunnanvaltuustoon. Ympäristön kannalta kunnassa on ollut merkittävintä viime vuosina luopuminen vaiheittain öljyn käytöstä kunnan kiinteistöissä. Aseman ja kirkonkylän taajamiin ovat valmistuneet kaukolämpölaitokset ja Niemisjärven koulun yhteyteen on toteutettu pellettiratkaisu lämmöntuotantoon – tämä viimeinen osa muutosprosessia, eli Niemisjärven pellettiratkaisu toteutui vuodeksi 2017.

1.2.9 Muut ei-taloudelliset asiat

Kirjanpitolain 3a luvun mukaisesti kunnan on annettava tiedot siitä, miten kunta huolehtii korruption ja lahjonnan torjunnasta sekä ihmisoikeusasioista.

Korruption ja lahjonnan torjunta

Kunnalla on olemassa sisäisen valvonnan ohje, hankintaohjeet sekä hankintaohje pienhankintoihin. Kunnanjohtajan osalta johtajasopimuksessa on määritelty omassa luvussaan periaatteet vieraanvaraisuuden vastaanottamisen suhteen. Tarkastuslautakunta huolehtii sidonnaisuusilmoitusten ajantasalla olosta johtavien luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden kohdalla.

Kunnanhallitus valitsee toimikaudekseen konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaoston. Kyseinen jaosto luottamushenkilöelimenä valvoo ja ohjaa korruption ja lahjonnan torjuntaa. Operatiivisella tasolla valvontavastuu on esimiehillä edellä mainittuja ohjeita noudattaen.

Sisäisen valvonnan ohje päivitetään vuoden 2019 aikana ja tuon yhteydessä tarkastellaan, onko korruption ja lahjonnan torjuntaan kohdennettava lisähuomiota. Kunnassa ei ole tullut ilmi tapauksia, joissa olisi jouduttu tutkimaan lahjonnan tai korruption tunnusmerkkien täyttymistä.

Ihmisoikeusasiat

Kuntaa koskeva lainsäädäntö, kunnan omat säännöt ja ohjeistukset sekä kunnan strategia ohjaavat huomioimaan ihmisoikeusasiat kokonaisvaltaisesti omassa toiminnassa ja päätöksenteossa.

Erityisiä muita ohjeistuksia, joilla kunnassa varmistetaan ihmisoikeuksien toteutuminen, ovat esimerkiksi vuonna 2015 hyväksytty kotouttamissuunnitelma, henkilöstöstrategia, suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi sekä sosiaalityön palveluiden toimintaohjeet.

1.2.10 Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä

Hankasalmelle ja useimmille muille Suomen kunnille on haasteellista tällä hetkellä arvioida tulevaa kehitystä. Tämän aiheuttaa se, että Suomessa piti valmistelussa olleen lainsäädännön mukaisesti siirtyä kolmiportaiseen julkiseen hallintomalliin, jossa uudet maakunnat olisivat ottaneet vastuulleen mm. sosiaali- ja terveyspalvelut. Tällä olisi ollut merkittävä vaikutus niin kunnan käyttötalouden kuluihin kuin niiden rahoitukseen. Verotus ja valtionosuudet olisivat muuttuneet myös merkittävästi mahdollisen maakuntaudistuksen myötä. Nyt sote- ja maakuntaudistuksen kaaduttua ainakin seuraavat vuodet jatketaan nykyisellä rahoitus pohjalla ja kuntien vastuulla on edelleen sote-palvelujen järjestäminen.

Nykyinen valtionosuusjärjestelmä ei kuitenkaan anna väestöään menettäville kunnille riittäviä resursseja lakisääteisten palvelujen turvaamiseen ja siksi talouden tuleva kehitys ilman merkittäviä kunnan omia talouden tasapainotustoimia ja osittaista omaisuuden myymistä johtaa Hankasalmen osalta talouden kriisiytymiseen. Tasapainotustoimista on laadittava valtuuston ohjaamana kunnanhallituksen johdolla suunnitelma päätettäväksi jo tilinpäätöksen käsittelyn yhteyteen. Tilinpäätösasiakirjaan suunnitelmaa ei viranhaltijatyönä ole ilman valtuuston ohjausta valmisteltu.

Verotulojen kehitys arvioitavissa olevina vuosina on onneksi seikka, joka tuo mahdollisuuksia tasapainotuksen onnistumiseen. Vaikka vuodet 2017-2018 olivat kunnallisveron kasvun suhteen negatiivisia, niin nähtävissä olevina tulevina vuosina verotulot kehittyvät positiivisesti ja erityisen suuri kasvu on odotettavissa kuluvana vuonna 2019. Valtionosuuksiin ja itse valtionosuusjärjestelmään ei sen sijaan ole siis tiedossa suuria muutoksia, jolloin valtionosuusrahoituksen määrä vuosittain ainakin hieman pienenee väestön määrän vähentyessä, mikäli väestön määrän kehityskulkuun ei saada aikaiseksi muutosta.

Hankasalmi		1 000 €					S
0							
Yhteenveto							
TILIVUOSI	2016	2017	2018**	2019**	2020**	2021**	
Verolaji							
Kunnallisvero	13 534	13 141	12 410	13 165	13 380	13 899	
Muutos %	2,4	-2,9	-5,6	6,1	1,6	3,9	
Yhteisövero	708	854	864	969	993	1 026	
Muutos %	-10,4	20,6	1,2	12,1	2,5	3,3	
Kiinteistövero	1 333	1 308	1 299	1 299	1 299	1 299	
Muutos %	0,1	-1,9	-0,7	0,0	0,0	0,0	
VEROTULO KIRJATTAVA	15 575	15 303	14 573	15 433	15 671	16 224	
Muutos %	1,6	-1,7	-4,8	5,9	1,5	3,5	
Taulukoiden luvut on esitetty käyvin hinnoin, eli inflaation vaikutusta ei ole eliminoitu							
Kuluttajahintaindeksi, 2000=100	119,8	120,5	121,6	123,0	124,6	126,4	
Kuluttajahintaindeksin muutos	0,3	0,6	0,9	1,2	1,3	1,4	
Peruspalvelujen hintaindeksi	130,1	128,9	130,0	132,1	134,7	136,5	
Peruspalv. hintaindeksin muutos	0,6	-0,9	0,9	1,6	2,0	1,3	

Keskeisiä taloudellisia ja toiminnallisia muutoksia on tapahtumassa kunnan omassa toiminnassa lähivuosina. Uuden koulukeskuksen rakentaminen on käynnissä, mikä kasvattaa hankkeen valmistuttua kunnan vieraan pääoman tosiasiallista määrää ja sen aiheuttamia kuluja käyttötalouteen, vaikkei investointi suoraan leasing-rahoituskohteena lainakannassa ja poistoissa näykhään. Sivistystoimen vuokratulot tulevat kasvamaan merkittävästi.

Sote-kiinteistökokonaisuus - Tammela, Tammiranta, terveyskeskus ja Päiväranta – on myyty Attendolle, joka rakentaa samalle tontille uudet nykyaikaiset tilat. Nämä molemmat merkittävät päätökset – koulukeskus ja Attendokauppa - tuovat suuria vaikutuksia niin käyttötalouteen, lainakantaan, poistoihin, henkilöstöön kuin kunnan taseeseen. Sote-kiinteistökokonaisuuden tasearvo on yli 3 miljoonaa ja vanhan koulukeskuksen yli miljoona. Sote-kiinteistöistä saadaan jopa pieni myyntivoitto ja kauppasumma keventää osaltaan kunnan lainakannan kasvupaineita. Koulun kohdalla vanhan koulun tasearvo taas jouduttaneen tuomaan vuositulokseen.

Käyttötaloutemme kannalta on ratkaisevan tärkeää, kuinka hallitsemme koulukeskus-päiväkodin leasing-rahoituksen tuomat lisäkulut käyttötaloudessa ja kuinka saamme vanhus- ja terveyspalvelujen kulukehityksen tasaantumaan. Kolmas merkittävä seikka tulevaisuuteen peilaten on Keski-Suomen Sairaanhoidopiirin uusi sairaala, jonka yli puolen miljardin rakennuskustannus tulee Keski-Suomen kuntakentän maksettavaksi. Se kasvattaa erikoissairaanhoidon kuntalaskutusta ja tuon konsernin lainakantaan suuren lisäyksen Hankasalmelekin.

1.2.11 Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittymiseen vaikuttavista seikoista

Kunnan lainakanta on vielä nyt muuhun kuntakenttään verrattuna kohtuullisen kokoinen ja esimerkiksi korkojen nousu ei sinällään sen suhteen aiheuttaisi kunnalle kestäättömiä ongelmia. On kuitenkin syytä ottaa huomioon se, että kunnan lainakanta on nyt painottunut vahvasti lyhytaikaisiin kuntatodistuslainoihin. Lainakantaa on järjesteltävä siis jatkossa uudelleen.

Kiinteistökauppa Attendon kanssa johtaa siihen, ettei kunnan vieraan pääoman määrä lähivuosina kasva muutoin, kuin koulukeskuksen leasingrahoituksen muodossa. Se taas käytännössä kuitenkin yli kaksinkertaistaa kunnan vastuut ja korkoriskinkin, vaikkei se suoraan lainakannassa näykhään. Korkoriskin suojaamisen tärkeys korostuu siis jatkossa erityisesti ja on yksi keskeinen vuoden 2019 kuluessa ratkaisua vaativa asia.

Vastuut kuntakonsernin ulkopuolelle eivät ole Hankasalmen kunnalle suuri riski. Kunta on antanut takauksia vain omille konserniyhtiöilleen ja kunnan alueella toimiville vesiosuuskunnille. Näiden toiminnan ja talouden toteumaa on seurattava huolellisesti, mutta tällä hetkellä ei ole tiedossa ongelmia takausvastuiden suhteen. Hankasalmen kunta ei usean muun Keski-Suomen kunnan tavoin lähtenyt takaamaan Verkko-osuuskunta Kuuskaistaa, joten sillä ei ole vastuita ja riskejä Laajakaista kaikille -hankkeen kohdalta.

Konsernin sisällä Koy Hankasalmen Hakalla on alkamassa vuokratalojen vaiheittainen peruskorjaus, johon yhtiö hakee lainoille kunnan takausta. Lähtökohtaisesti Haka tulee selviämään omista velvoitteistaan ja peruskorjauksen yhteydessä luovutaan liiallisesta kiinteistökannasta, joka pidemmän päälle olisi yhtiölle riski. Konsernin sisällä suuremman riskin aiheuttaakin Keski-Suomen Sairaanhoidopiirin uusi sairaala, jonka yli puolen miljardin kustannukset tulevat kuntien vastuulle nyt sote- ja maakuntauudistuksen kaaduttua.

Toiminnallisten riskien kohdalla tällä hetkellä on toteutunut terveydenhuollon yhteistoiminta-alueen kautta lääkäreiden rekrytointiin liittyvät ongelmat, kuten jo aiempina vuosinakin. Keväällä 2019 kunnassa aloitti valinnanvapauskokeilun myötä Kunnanlääkärit Hankasalmi yksityisen terveyskeskustoiminnan ja tämä kokeilu pitäisi saada jatkumaan sote- ja maakuntauudistuksen nyt kaaduttua. Sillä turvattaisiin osaltaan lääkäritilannetta ja pidettäisiin myös terveystoimen kustannuskehitys maltillisempuna, kun ihmiset pääsisivät ajoissa hoitoon ja ostopalvelulääkäreitä ei tarvitsisi ns. keikkatyöluonteisesti käyttää liiaksi.

Muilta osin henkilöstön saatavuus kunnan työ- ja virkasuhteisiin on ollut hyvä. Koulukeskuksen toiminta ennen uusia koulutiloja sisältää haasteita väistötuloineen, mutta vanha koulu pystytään pitämään pääosin toimintakunnossa uuden koulun valmistumiseen saakka.

Vahinkoriskien kohdalla kunnan vakuutusturva kilpailutettiin vuoden 2015 aikana ja vakuutusten hallinta siirtyi meklaritoimisto Novumille. Uudet vakuutukset ovat pääsääntöisesti LähiTapiolassa ja kilpailutuksessa parannettiin kunnan vastuuvakuutusten korvaavuutta. Vakuutusturvaa tarkastellaan yhdessä Novumin kanssa vuosittain.

Hyvän tilinpäätöstävän edellyttämän oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi on syytä antaa tieto myös keskeisistä oikeudenkäynneistä. Niitä ei Hankasalmen kunnan osalta tällä hetkellä ole.

1.3 Selonteko kunnan sisäisen valvonnan järjestämisestä

Sisäisen valvonnan järjestäminen

Sisäisen valvonnan tarkoituksena on varmistaa, että kunnan toiminta on taloudellista ja tuloksellista. Lisäksi sisäisellä valvonnalla varmistetaan, että päätösten perusteena oleva tieto on riittävää ja luotettavaa ja lain säännöksiä, viranomaisten ohjeita ja toimielinten päätöksiä noudatetaan ja että omaisuus ja voimavarat turvataan. Sisäisen valvonnan järjestämisestä vastaa kunnanhallitus, joka valitsee kunnan hallintosäännön mukaisesti toimikaudekseen konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaoston valmistelevaan ja valvomaan mm. sisäisen valvonnan toteutumista.

Säännösten, määräysten ja päätösten noudattaminen

Kunnan hallintosäännössä määrätään kunnan päätöksenteko- ja kokousmenettelystä. Samoin hallintosäännön luku 10 määrittelee sisäisen valvonnan tehtävät niin kunnanhallituksen, konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaoston, lautakuntien kuin viranhaltijoiden osaltakin. Hallintosääntö on hyväksytty toukokuussa 2017. Hallintosäännön mukaan valtuusto päättää sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteista kunnassa ja kuntakonsernissa. Valtuusto päättää sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisen linjaukset, tavoitteet ja osa-alueet sekä niiden toimeenpano-, seuranta- ja arviointimenettelyt. Nämä valmistellaan konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaoston toimesta uuden hallintosäännön mukaisesti valtuustolle vuoden 2019 loppuun mennessä.

Sisäisen valvonnan ohjeessa määritetään sisäisen valvonnan vastuut ja talouden hoitoon kuuluva valvonta. Konserniohje ohjaa konsernihallinnon hoitamista. Ohjeiden mukaan toimimista on vielä terävöitettävä. Ohjeet myös päivitetään uuden hallintosäännön mukaisiksi vuoden 2019 kuluessa – kunnan suuret rakennushankkeet mm. ovat lykänneet hallintosäännölle alisteisien sääntöjen ja ohjeiden päivitystä. Niiltä osin, kuin ohjeet siihen saakka poikkeavat kunnan hallintosäännöstä, noudatetaan kunnassa hallintosäännön määräyksiä.

Toimielinten päätösten oikeellisuutta valvotaan siten, että toimielimen pöytäkirja on toimitettava kunnanhallitukselle ja viranhaltijan päätöspöytäkirja asianomaiselle toimielimelle. Delegoidun päätösvallan osalta toimielin voi käyttää tarvittaessa otto-oikeutta ja päättää asiasta uudelleen. Delegoinneista lautakunnat ja kunnanhallitus päättävät vuodeksi kerrallaan, jolloin päätösvallan siirron aiheellisuus tulee säännöllisesti tarkasteltavaksi. Sisäisen valvonnan ohjeessa, joka päivitetään kesäkuuhun 2019 mennessä, määritellään tästä asiakokonaisuudesta vielä tarkemmin.

Tavoitteiden toteutuminen, varojen käytön valvonta, tuloksellisuuden arvioinnin pätevyys ja luotettavuus

Sisäisen valvonnan ohjausjärjestelmä perustuu kunnanhallituksen ohjeeseen sisäisen valvonnan hoitamisesta kunnan organisaatiossa. Ohjausjärjestelmässä keskeisiä toimintoja ovat strateginen- ja taloussuunnittelu, lautakuntien käyttösuunnitelmat sekä laskentajärjestelmä, pääkirjanpito, osto- ja myyntireskontra sekä palkkakirjanpito.

Vastuualueet toimittavat talouden seurantaraportit kunnanhallitukselle neljännesvuosittain. Valtuustoa informoidaan talouden kehittymisestä kunnanvaltuuston kokousten yhteydessä iltakouluissa ja seminaareissa. Toiminnallisten ja taloudellisten sekä strategisten tavoitteiden toteutumista käsitellään kunnanvaltuustossa tilinpäätöksen yhteydessä. Kunnanhallitukselle viedään pääsääntöisesti kuukausittain tiedoksi talousarvion toteutuminen vastuualueittain sekä tuloslaskelma ja raportti maksuvalmiudesta.

Talousarvion seurantaraporttien poikkeamien analysointi on vieläkin ollut turhan suppeaa ja eikä ole kaikilta osin

ollut riittävää. Kaikille esimiehille on nykyisin suora mahdollisuus omalla työkoneellaan seurata alaisuudessaan olevan toiminnan taloudellisista kehitystä reaaliajassa ja tämä parantaa jatkossa talouden seurantaan. Koulutusta talouden seurantaan tullaan järjestämään sekä sisäisesti että ulkoisesti.

Riskienhallinnan järjestäminen

Konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaosto yhdessä kunnanjohtajan kanssa ohjaa kunnan riskienhallinnan järjestämistä.

Vahinkojen varalta kunnalla on meklaritoimisto Novumin hoidossa tapaturma- ja vahinkovakuutus- ja kunnan vastuuvakuutusta vahvistettu. Riskienhallinta taas on osa päivittäistä toimintaa työpaikoilla. Kunkin vastuualueen on kartoitettava omat rahoitus-, henkilöstö-, omaisuus- ja toimintariskit ja tämä prosessi tehdään dokumentoidusti osana kunnan valmiussuunnitelman laatimista vuoden 2019 kuluessa. Prosessi on viivästynyt suunnitellusta, mutta valmistuu nyt kuluvana vuonna. Valmiussuunnitelman osalta sivistystoimi ja perusturva ovat jo päivittäneet suunnitelmansa vuonna 2018.

Vuoden 2018 päivitettiin dokumentoidusti kunnalle tietosuojariskeihin niiden hallintasuunnitelma ja koottiin asiakokonaisuus sähköisesti hallittavaan muotoon.

Työsuojelupäällikkö yhdessä työsuojelutoimikunnan kanssa valvoo työoloja kunnassa.

Sisäilmatyöryhmä puolestaan tarkastelee työtilojen ja – olojen turvallisuutta. Tarvittaessa sen johdolla teetetään sisäilmatutkimuksia, jotka ohjaavat tarvittaviin kunnostustoimenpiteisiin. Sisäilmaohje on kuntaan luotu vuonna 2014.

Omaisuuksien hankinnan, luovutuksen ja hoidon valvonta

Omaisuuksien hankinnan, luovutuksen ja hoidon valvonta perustuu mm. sisäisen valvonnan ohjeeseen ja hallintosääntöön. Toimielimet nimeävät vuosittain vastuualueellaan henkilöt, jotka ovat oikeutettuja hyväksymään laskuja sekä päättävät hankintavaltuuksien euromääräiset rajat viranhaltijoittain. Valtionosuutta saavissa hankkeissa noudatetaan avustuspäätöksissä määrättyjä ehtoja.

Sopimustoiminta

Sopimusriskejä pyritään arvioimaan mahdollisimman kattavasti sopimusta valmisteltaessa. Erillistä sopimuksen hallintajärjestelmää kunnassa ei ole vielä käytössä, mutta sen hankkimista harkitaan ja selvitetään eri vaihtoehtoja. Tilivelvollisilla viran- ja toimenhaltijoilla on velvollisuus seurata sopimusehtojen noudattamista ja vanhentumisaikoja. Sopimuksissa on vuoden 2018 aikana pyritty varmistamaan se, että niihin liittyvät tietosuojan ja kunnan valmiussuunnitelman toteuttamiseen liittyvät seikat on sopimuksissa huomioitu.

1.4 Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Toimintakertomuksessa kuvataan niitä olosuhteita ja tapahtumia, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi tilikauden tulos ja taloudellinen asema muodostuvat. Tilikauden tuloksen muodostumista kuvataan tuloslaskelmassa ja toiminnan rahoitusta kuvataan rahoituslaskelmassa.

Molempien laskelmien ja niistä laskettavien tunnuslukujen tehtävänä on osoittaa kunnan rahoituksen riittävyttä. Rahoituslaskelmassa osoitetaan edelleen, miten investoinnit, sijoitukset ja lainanlyhennykset tulorahoituksen lisäksi muutoin rahoitetaan. Esitystasona toimintakertomuksessa käytetään tuhansia euroja. Laskelmiin otetaan vain ulkoiset tulot ja menot.

Vuoden 2018 tuloksessa tulee huomioida, että se sisältää kunnanhallituksen vastuualueella kertaluontoisena eränä sähköomaisuuden myyntivoittoa 1,3 miljoonaa euroa. Toisaalta talousarviosta 2018 poiketen kunnan metsätiloja ei ole myyty vuoden kuluessa, vaikka ympäristötoimelle oli asetettu siihen liittyvä tulotavoite.

1.4.1 Tilikauden tuloksen muodostuminen

Tilikaudelle jaksoitettujen tulojen riittävyys jaksoitettuihin menoihin osoitetaan tuloslaskelman välitulosten eli toimintakatteen, vuosikatteen ja tilikauden tuloksen avulla.

Edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuus

Vuoden 2017 tilinpäätöksen tilintarkastuksessa huomattiin lomapalkkavelan määrän laskennassa tapahtunut virhe, joka on vuoden 2018 tilinpäätöksessä korjattu oikaisemalla oman pääoman erää *Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä*. Vuonna 2017 laskettu lomapalkkavelan määrä oli kokonaisuudessaan 220.926,70 euroa liian pieni. Vertailuvuoden 2017 laskelmat on oikaistu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osalta. Vuoden 2018 tilinpäätöksessä myyntituottoihin sisältyy Konneveden kunnalta laskutettu osuus kansalaisopiston kustannuksista vuosilta 2017 ja 2018. Vuoden 2018 toimintatuottoihin sisältyy myös kertaluontoinen sähköomaisuuden myynti, jolla saatiin myyntivoittoa noin 1,3 miljoonaa euroa.

Konsernitilinpäätöksen osalta tulee huomioida vuonna 2017 ja vuonna 2018 poikkeavalla tavalla tehdyt poisto-oikaisut. Konsernitilinpäätöksessä oikaistaan tytäryhtiöiden tekemät poistot vastaamaan kunnan poistosuunnitelmaa. Vuonna 2017 aiempiin tilikausiin kohdistuvat poistojen oikaisut on tehty vain yhden tytäryhtiön Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakan osalta, kun taas vuonna 2018 aiempiin tilikausiin kohdistuvat oikaisut on tehty kaikkien tytäryhtiöinä olevien kiinteistöosakeyhtiöiden osalta. Aiempien tilikausien ylijäämään/alijäämään kohdistuva vaikutus on vuonna 2018 925.788,80 euroa suurempi kuin vuonna 2017. Lisäksi edellisten tilikausien ylijäämään/alijäämään vaikuttaa kunnan tilinpäätökseen tehty lomapalkkavelkavirheen oikaisu.

KUNNAN TULOSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

Ulkoiset tulot ja menot, 1000 e	2018	2017	Muutos
Toimintatuotot	6 724	5 835	889
Toimintakulut	-39 081	-38 276 *	-805
Toimintakate	-32 357	-32 441	84
Verotulot	14 586	15 304	-718
Valtionosuudet	18 812	19 127	-315
Rahoitustuotot ja -kulut	112	77	35
Korkotuotot	0	0	0
Muut rahoitustuotot	182	163	19
Korkokulut	-61	-70	9
Muut rahoituskulut	-9	-16	7
Vuosikate	1 153	2 067	-914
Poistot ja arvonalentumiset	-1 661	-1 578	-83
Tilikauden tulos	-508	489	-997
Poistoeron lisäys (-), vähennys (+)	22	22	0
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	-486	511	-997

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toimintatuotot/Toimintakulut, %	17,2	15,2	2,0
Toimintakate, euroa/asukas	-6 555	-6 462	-93
Vuosikate/Poistot, %	69	131	-62
Vuosikate, euroa/asukas	234	412	-178
Asukasmäärä 31.12.	4 936	5 020	-84

TULOSLASKELMAN TUNNUSLUKUJEN SELITTEET

Toimintatuotot prosenttia toimintakuluista

= $100 * \text{Toimintatuotot} / (\text{Toimintakulut} - \text{Valmistus omaan käyttöön})$ Tunnusluku kuvaa maksurahoituksen osuutta toimintamenoista.

Toimintakate on toimintatuottojen ja -kulujen erotus, joka osoittaa paljonko käyttötalouden kuluista jää kattavaksi verotuloilla ja valtionosuuksilla.

Vuosikate osoittaa tulorahoituksen, joka jää käytettäväksi investointeihin, sijoituksiin ja lainan lyhennyksiin. Vuosikate on keskeinen kateluku arvioitaessa tulorahoituksen riittävyyttä. Perusoletus on, että mikäli vuosikate on siitä vähennettävien poistojen suuruinen, kunnan tulorahoitus on riittävä. Jos vuosikate on negatiivinen, on kunnan tulorahoitus heikko.

Vuosikate prosenttia poistoista

= $100 * \text{Vuosikate} / \text{Poistot ja arvonalentumiset}$

Kun vuosikatteen ja poistojen vertailussa tunnusluvun arvo on 100 %, oletetaan kunnan tulorahoituksen olevan riittävä. Oletusta voidaan kuitenkin pitää pätevänä vain, jos poistot ja arvonalentumiset vastaavat kunnan keskimääräistä vuotuista investointitasoa. Investoinneilla tarkoitetaan tällöin poistonalaisten investointien omahankintamenoa, joka saadaan vähentämällä hankintamenoista valtionosuudet ja muut rahoitusosuudet.

Tilinpäätöksen liitetiedossa 11 on annettu selvitys suunnitelman mukaisten poistojen ja keskimääräisten poistonalaisten investointien vastaavuudesta.

Tulorahoitus on ylijäämäinen, kun vuosikate ylittää poistot, ja alijäämäinen, kun vuosikate alittaa poistot. Tulorahoituksen voidaan katsoa olevan riittävä, jos poistot kattavat pitkällä aikavälillä keskimääräiset poistonalaiset investoinnit.

Vuosikate euroa/asukas

Vuosikate asukasta kohden on tulorahoituksen riittävyyden arvioinnissa käytetty tunnusluku.

Kuntakohtainen tavoitearvo tunnusluvulle saadaan jakamalla edellä mainittu keskimääräinen vuotuinen investointitaso asukasmäärällä. Keskimääräistä, kaikkia kuntia koskevaa tavoitearvoa ei voida asettaa. Kuntien välisissä vertailuissa on otettava huomioon erot veroprosenteissa sekä eroja toimintojen organisointi ja palvelutoiminnan laajuus.

Asukasmääränä käytetään asukaslukua tilikauden lopussa.

Tilikauden tulos on tilikaudelle jaksotettujen tulojen ja menojen erotus, joka lisää tai vähentää kunnan omaa pääomaa.

Tilikauden tuloksen jälkeen esitettävät erät ovat poistoero- ja tuloksenkäsittelyeriä. Alijäämäinen tilikauden tulos liitetään seuraavassa tilinpäätöksessä taseen oman pääoman erään edellisten vuosien alijäämä. Tilikauden tuloksen käsittelystä on tässä toimintakertomuksessa oma varsinainen lukunsa.

1.4.2 Toiminnan rahoitus

KUNNAN RAHOITUSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa

2018   **2017**

Toiminnan rahavirta	-154	1 786
Vuosikate	1 153	2 067 *
Tulorahoituksen korjaukset	-1 307	-281
Investointien rahavirta	-10	-1 501
Investointimenot	-1 445	-1 863
Rahoitusosuudet investointimenoihin	0	24
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	<u>1 435</u>	<u>338</u>
Toiminnan ja investointien rahavirta	-164	285
Rahoituksen rahavirta		
Lainakannan muutokset	314	1 184
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	0	1 700
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-686	-516
Lyhytaikaisten lainojen muutos	1 000	0
Oman pääoman muutokset	-221	0
Muut maksuvalmiuden muutokset	1 012	-1 060
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-14	-485
Vaihto-omaisuuden muutos	-2	-4
Saamisten muutos	-24	119
Korottomien velkojen muutos	<u>1 052</u>	<u>-690</u> *
Rahoituksen rahavirta	1 105	124
Rahavarojen muutos	941	409
Rahavarojen muutos	941	409
Rahavarat 31.12.	4 115	3 174
Rahavarat 1.1.	3 174	2 765

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, €	-3 331	-6 685
Investointien tulorahoitus, %	80	112
Lainanhoitokate *)	0,8	1,4
Kassan riittävyys, pv	36	28
Asukasmäärä 31.12.	4 936	5 020

*) Tunnuslukua laskettaessa otetaan vuosilyhennysten määräksi laskennallinen vuosilyhennys, kun kunnan lainakannasta enemmän kuin 20 % on kertalyhenteisiä lainoja. Laskennallinen vuosilyhennys saadaan jakamalla lainakanta 31.12. luvulla kahdeksan.

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUKUJEN SELITTEET

INVESTOINNIT

Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä, €

Toiminnan ja investointien positiivinen (ylijäämäinen) rahavirta määrä ilmaisee sen, kuinka paljon rahavirrasta jää nettoantolainaukseen, lainojen lyhennyksiin ja kassan vahvistamiseen ja negatiivinen (alijäämäinen) rahavirta määrä ilmaisee sen, että menoja joudutaan kattamaan joko olemassa olevia kassavaroja vähentämällä taikka ottamalla lisää lainaa.

Toiminnan ja investointien rahavirta -välituloksen tilinpäätösvouden ja neljän edellisen vuoden kertymän avulla voidaan seurata investointien omarahoituksen toteutumista pitemmällä aikavälillä. Omarahoitusvaatimus täyttyy, jos kertymä viimeksi päättyneenä tilinpäätösvoonna on positiivinen. Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä ei saisi muodostua pysyvästi negatiiviseksi.

Investointien tulo-rahoitus, %

= $100 * \text{Vuosikate} / \text{Investointien omahankintameno}$

Investointien tulo-rahoitus -tunnusluku kertoo kuinka paljon investointien omahankintamenosta on rahoitettu tulo-rahoituksella. Tunnusluku vähennettynä sadasta osoittaa prosenttiosuuden, mikä on jäänyt rahoitettavaksi pääomarahoituksella eli pysyvien vastaavien hyödykkeiden myynnillä, lainalla tai rahavarojen määrää vähentämällä.

Investointien omahankintamenolla tarkoitetaan rahoituslaskelman investointimenoja, joista on vähennetty rahoituslaskelmaan merkityt rahoitusosuudet.

LAINANHOITO

Lainanhoitokate

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

Lainanhoitokate kertoo kunnan tulo-rahoituksen riittävyyden vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun. Jos kunnan lainakannasta enemmän kuin 20 % on kertalyhenteisiä lainoja, otetaan lyhennyksen määräksi tunnuslukua laskettaessa laskennallinen vuosilyhennys, joka saadaan jakamalla edellä mainittu lainakanta 31.12. kahdeksalla.

Tulo-rahoitus riittää lainojen hoitoon, jos tunnusluvun arvo on 1 tai suurempi. Kun tunnusluvun arvo on alle 1, joudutaan vieraan pääoman hoitoon ottamaan lisälainaa, realisoimaan kunnan omaisuutta tai vähentämään rahavaroja.

Luotettavan kuvan kunnan lainanhoitokyvystä saa tarkastelemalla tunnuslukua useamman vuoden jaksolla. Kunnan lainanhoitokyky on hyvä, kun tunnusluvun arvo on yli 2, tyydyttävä kun tunnusluku on 1–2 ja heikko kun tunnusluvun arvo jää alle yhden.

MAKSUVALMIUS

Kassan riittävyys (pv)

= $365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat } 31.12. / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Kunnan maksuvalmiutta kuvataan kassan riittävyytenä päivissä. Tunnusluku ilmaisee, monenko päivän kassasta-maksut voidaan kattaa kunnan rahavaroilla. Rahavarioihin lasketaan rahoitusarvopaperit sekä rahat ja pankkisaamiset.

1.5 Rahoitusasema ja sen muutokset

Kunnan rahoituksen rakennetta kuvataan taseen ja siitä laskettavien tunnuslukujen avulla. Rahoitusasemassa tilikaudella tapahtuneet muutokset kuten sijoitukset, pääoman lisäykset ja palautukset käyvät ilmi rahoituslaskelmasta. Tarkemmin eritelty, sentin tarkkuudella laadittu tase esitetään osassa 3 Tilinpäätöslaskelmat.

KUNNAN TASE JA SEN TUNNUSLUVUT

VASTAAVAA	2018	2017
1000 e		
PYSYVÄT VASTAAVAT	30 030	30 374
Aineettomat hyödykkeet	58	101
Aineettomat oikeudet	58	101
Aineelliset hyödykkeet	26 963	27 147
Maa- ja vesialueet	1 738	1 740
Rakennukset	20 522	21 055
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 690	3 659
Koneet ja kalusto	390	443
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	623	250
Sijoitukset	3 009	3 126
Osakkeet ja osuudet	3 009	3 126
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	31	32
Valtion toimeksiannot	10	11
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	21	21
VAIHTUVAT VASTAAVAT	6 342	5 376
Vaihto-omaisuus	38	36
Muu vaihto-omaisuus	38	36
Saamiset	2 190	2 166
Pitkäaikaiset saamiset	770	659
Myyntisaamiset	0	16
Lainasaamiset	770	644
Lyhytaikaiset saamiset	1 420	1 507
Myyntisaamiset	788	803
Muut saamiset	405	492
Siirtosaamiset	227	212
Rahoitusarvopaperit	246	255
Muut arvopaperit	246	255
Rahat ja pankkisaamiset	3 868	2 919
VASTAAVAA YHTEENSÄ	36 403	35 782

VASTATTAVAA	2018	2017
euroa		
OMA PÄÄOMA	17 797	18 283
Peruspääoma	18 669	18 669
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	-386	-897
Tilikauden ylijäämä	-486	511 *
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	22	44
Poistoero	22	44
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	35	50
Lahjoitusrahastojen pääomat	22	41
Muut toimeksiantojen pääomat	13	9
VIERAS PÄÄOMA	18 549	17 405
Pitkäaikainen	3 844	4 363
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	3 389	3 915
Liittymismaksut ja muut velat	455	448
Lyhytaikainen	14 705	13 042
Joukkovelkakirjalainat	8 000	7 000
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	526	686
Ostovelat	3 258	3 395
Muut velat	717	261
Siirtovelat	2 204	1 700 *
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	36 403	35 782

*) Vuoden 2017 virheellisesti lasketun lomapalkkavelan oikaisu

TASEEN TUNNUSLUVUT

Omavaraisuusaste, %	48,9	51,2
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	46,2	43,2
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	46,5	43,6
Kertynyt alijäämä, 1000 €	-872	-897
Kertynyt alijäämä, €/asukas	-177	-77
Lainakanta 31.12., 1000 €	11 915	11 601
Lainakanta 31.12., €/asukas	2 414	2 311
Lainasaamiset, 1000 €	770	644
Asukasmäärä 31.12.	4 936	5 020
KUNNAN LAINAKANTA, 1000 e	2018	2017
Pitkäaikaiset lainat	3 915	4 601
Lyhytaikaiset lainat, kuntatodistuslainat	8 000	7 000
Korollinen vieras pääoma	11 915	11 601

TASELASKELMAN TUNNUSLUKUJEN SELITTEET

Taseesta laskettavat tunnusluvut kuvaavat kunnan omavaraisuutta, rahoitusvarallisuutta ja velkaisuutta.

Omavaraisuusaste, %

$$= 100 * (\text{Oma pääoma} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$$

Kaavassa koko pääoma tarkoittaa taseen vastattavien loppusummaa. Omavaraisuusaste mittaa kunnan vakavaraisuutta, alijäämän sietokykyä ja sen kykyä selviytyä sitoumuksista pitkällä tähtäyksellä. Omavaraisuuden hyvänä tavoitetasona voidaan pitää 70 %:n omavaraisuutta. 50 %:n tai sitä alempi omavaraisuusaste merkitsee kuntataloudessa merkittävän suurta velkarasitetta.

Suhteellinen velkaantuneisuus, %

$$= 100 * (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$$

Tunnusluku kertoo kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Tunnusluvun osoittajaan merkitään tarkasteluvuoden tilinpäätöksen koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla ennakkomaksuilla. Käyttötulot muodostuvat tilikauden toimintatuotoista, verotuloista ja käyttötalouden valti-onosuuksista.

Suhteellinen velkaantuneisuus on omavaraisuusastetta käyttökelpoisempi tunnusluku kuntien välisessä vertailussa, koska pysyvien vastaavien hyödykkeiden ikä, niiden arvostus tai poistomenetelmä ei vaikuta tunnusluvun arvoon. Mitä pienempi velkaantuneisuuden tunnusluvun arvo on, sitä paremmat mahdollisuudet kunnalla on selviytyä velan takaisinmaksusta tulo-rahoituksella.

Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista

$$= 100 * (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot} + \text{Vuokravastuut}) / \text{Käyttötulot}$$

Tunnusluku kertoo, kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun, silloin kun vieraaseen pääomaan rinnastetaan myös vuokravastuut. Tunnusluvun osoittajaan merkitään tarkasteluvuoden tilinpäätöksen koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla ennakkomaksuilla. Lisäksi osoittajaan merkitään liitetiedoissa esitetyt vuokravastuut ja leasingvastuut. Käyttötulot muodostuvat tilikauden toimintatuotoista, verotuloista ja käyttötalouden valti-onosuuksista. Tunnusluku ottaa paremmin huomioon erilaisilla malleilla, kuten rahoitusleasingsopimuksilla rahoitetut hankkeet, jotka eivät näy velkana kunnan taseessa.

Kertynyt ylijäämä (alijäämä)

$$= \text{Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}$$

Luku osoittaa, paljonko kunnalla on kertynyttä ylijäämää tulevien vuosien liikkumavarana, taikka paljonko on kertynyttä alijäämää, joka on katettava tulevina vuosina.

Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas

$$= [\text{Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}] / \text{Asukasmäärä}$$

Luku osoittaa asukaskohtaisen kertyneen ylijäämän tai katettavan kertyneen alijäämän määrän. Asukasmääränä käytetään tilinpäätös-vuoden päättämispäivän mukaista kunnan asukasmäärää.

Lainakanta 31.12.

$$= \text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$$

Kunnan lainakannalla tarkoitetaan korollista vierasta pääomaa. Lainakantaan lasketaan tällöin koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla ennakoilla sekä osto-, siirto- ja muilla veloilla.

Lainat euroa/asukas

Asukaskohtainen lainamäärä lasketaan jakamalla edellä mainittu lainakanta tilinpäätös-vuoden päättämispäivän mukaisella kunnan asukasmäärällä.

Lainasaamiset 31.12.

= Sijoituksiin merkityt jvk -lainasaamiset ja muut lainasaamiset

Lainasaamisilla tarkoitetaan pysyviin vastaaviin merkittyjä antolainoja kunnan omistamien ja muiden yhteisöjen investointien rahoittamiseen.

1.6 Kokonaistulot ja -menot

Kokonaistulo ja -meno -käsitteet kattavat laskelmassa varsinaisen toiminnan ja investointien tulot ja menot sekä rahoitustoiminnan rahan lähteet ja käytön.

Kunnan kokonaistulot ja -menot

ulkoiset tulot ja menot

1000 e

TULOT		%	MENOT		%
Toiminta	38 998		Toiminta	39 151	
Toimintatuotot	6 724	16,2 %	Toimintakulut	39 081	94,2 %
Verotulot	14 586	35,2 %	-Valmistus omaan käyttöön	0	
Valtionosuudet	18 812	45,4 %	Korkokulut	61	0,1 %
Korkotuotot	0		Muut rahoituskulut	9	0,0 %
Muut rahoitustuotot	183	0,4 %	Satunnaiset kulut	0	
Satunnaiset tuotot	0		Tulorahoituksen korjauserät	0	
Tulorahoituksen korjauserät			Pakollisten varausten muutokset	0	
- pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutusvoitot	-1307	-3,2 %	-Pakollisten varausten lisäys/vähennys	0	
Investoinnit	1435		-Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustappiot	0	
Rahoitusosuudet investointimenoihin	0		Investoinnit	1 445	
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	1435	3,5 %	Investointimenot	1 445	3,5 %
Rahoitustoiminta	1 000		Rahoitustoiminta	907	
Antolainasaamisten vähennykset	0		Antolainasaamisten lisäykset	0	
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	0		Pitkäaikaisten lainojen vähennys	686	1,7 %
Lyhytaikaisten lainojen lisäys	1 000	2,4 %	Lyhytaikaisten lainojen vähennys	0	
Oman pääoman lisäykset	0		Oman pääoman vähennykset	221	0,5 %
Kokonaistulot yhteensä	41 433	100 %	Kokonaismenot yhteensä	41 503	100 %

1.7 Kuntakonsernin toiminta ja talous

1.7.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä

Hankasalmen kunta on jäsenenä seuraavissa tytäryhteisöissä, kuntayhtymissä sekä osakkuusyhteisöissä:

Tytäryhteisöt

Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka
Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma
Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo
Kiinteistö Oy Vuokrahanka

(Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo on sulautunut Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakaan 1.1.2018)

Kuntayhtymät

Keski-Suomen Liitto
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä
Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä
Itä-Suomen päihdehuollon kuntayhtymä

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty tytäryhteisöt sekä kuntayhtymät, osakkuusyhteisöjä ei ole yhdistelty.

Osakkuusyhteisöt

Asunto Oy Hankasalmen Hankamäki I
Asunto Oy Hankasalmen Koivulehto
Asunto Oy Hankasalmen Petäjäranta
Asunto Oy Niemisjärven Päivätie II
Asunto Oy Satohanka
Asunto Oy Säkinmäen Kuusirinne
Asunto Oy Vuokonmaa
Kiinteistöosakeyhtiö Kuuhanavesi

1.7.2 Konsernin toiminnan ohjaus

Kunnanvaltuusto on hyväksynyt konserniohjeet 22.3.2010. Konserniohjeisiin sisältyy ohjeistus tytäryhtiöiden säännöllisestä raportoinnista kunnanhallitukselle. Raportoinnin toteutumisessa on vielä kehitettävää ja konserniohje on vuoden 2019 kuluessa päivitettävä vastaamaan kunnan uutta hallintosääntöä.

Kunnan toukokuussa 2017 hyväksytyssä hallintosäännössä konserniohjauksesta määritellään luvussa 4. Kunnan konsernijohtoon kuuluvat kunnanhallitus, kunnanhallituksen konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaosto, kunnanjohtaja ja kiinteistöjohtaja.

Konsernin tytäryhtiöille on vuoden 2018 talousarviossa asetettu taloudelliset tavoitteet.

1.7.3 Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat

Hankasalmen kunnan 100 prosenttisesti omistamia tytäryhteisöjä ovat Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka ja Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma. Muita tytäryhteisöjä ovat vuonna 2018 olleet Kiinteistö Oy Hankasalmen virastotalo ja Kiinteistö Oy Vuokrahanka.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakalla on asuntoja 265. Vuonna 2018 asuntojen fyysinen vuokrausaste oli 76,2 %. Keskivuokra yhtiöllä oli 8,53 €/m². Pitkäaikaista lainaa yhtiöllä on 2,5 M€ (joista rahoituslaitoksilta 1,95 M€ ja kunnalta 0,55 M€). Lyhytaikaisia lainoja on 0,5 M€. Taseen loppusumma on 4,88 M€. Yhtiö on suorittanut lainanlyhennykset suunnitellusti ja tehnyt poistot suunnitelman mukaisesti. Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo on sulautunut Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakaan 1.1.2018.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakan kiinteistöhoitopalvelut tuotetaan kokonaan kunnan tuottamina palveluina. Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakalta ei ole peritty korkoa vuonna 2018 kunnan myöntämistä lainoista.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma käsittää asuin- ja liikehuoneistoja. Yhtiön toiminnassa ei ole ollut muutoksia tai niiden valmisteluja vuoden 2018 aikana.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalon talous on ollut hyvässä kunnossa. Yhtiö käsittää käytännössä kunnanviraston rakennuksen tilat. Vuoden 2017 aikana aloitettu ja vieraalla pääomalla rahoitettu tiivistyskorjausinvestointi valmistui vuoden 2018 kuluessa.

Kiinteistö Oy Vuokrahangalla on asuntoja 14. Vuokratuotot ovat toteutuneet jo pitkään aina laaditun talousarvion mukaisena. Yhtiö on velaton. Kiinteistö Oy Vuokrahangan myyntiä valmisteltiin vuonna 2017 ja sen oli tarkoitus toteutua vuoden 2018 kuluessa, mutta myynti ei toteutunut kuluneen vuoden aikana.

1.7.4 Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä

Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakan peruskorjaussuunnitelmaa alettiin laatia korjausarvion 2017 mukaisesti marraskuussa 2018. Peruskorjaukset on tarkoitus viedä läpi kuntoarvion mukaisessa järjestyksessä ja aikataulussa, mutta sisältöä kevennetään hallitusti. Suunnitelman ehdotuksen mukaisesti peruskorjataan 211 asuntoa ja puretaan 44 asuntoa. Toimenpiteet nostavat hiukan asuntojen vuokria peruskorjausten kautta, mutta vastaavasti asumisen laatu paranee. Näillä toimenpiteillä pyritään nostamaan Hakan kiinteistökannan vuokrausastetta.

Vuokrahangan myynti ei toteutunut vuonna 2018, joten sillä ei ollut vaikutusta konsernin taseeseen. Somerinkulman osalta tarkastellaan vuoden 2019 aikana huoneistojen vuokratasoja, koska ko. liiketilojen vuokrat ovat alueellista tasoa alhaisempia.

Osakkuusyhteisöt koostuvat kunnan taseessa pienistä asunto-osakeyhtiöistä, joissa kunnalla on 1-2 vuokra-asuntokohdetta omistuksessaan. Kunnan strategiassa linjataan omistajapoliittiseksi linjaukseksi, että tämä osa omistuksesta pyritään myymään strategiakauden kuluessa, mutta myynnissä ei onnistuttu vuonna 2018. Toimenpiteitä tämän tavoitteen suhteen valmistellaan edelleen ja osin toteutetaan vuoden 2019 kuluessa.

1.7.5 Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä

Kunnan tilintarkastaja toimii tilintarkastajana myös kunnan merkittävimmässä tytäryhteisöissä. Tämä on keskeinen osa ulkoisen valvonnan järjestämistä konsernitasolla. Eri kiinteistöyhtiöihin nimettyjä kunnan edustajia on kuultu tarpeen mukaan. Yhtiöiden toiminnasta on tarvittaessa informoitu kunnanjohtajaa. Tytäryhteisöjen toimintaa seurataan tilinpäätösasiakirjoista ja tarvittaessa pyydetään lisäselvityksiä. Konserniohjeilla on luotu yhdenmukaista käytäntöä tytäryhteisöjen toimintaan.

Toimivallan ja vastuunjako konserniohjauksessa

Kunnan konsernijohtoon kuuluvat kunnanhallitus, kunnanhallituksen konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaosto, kunnanjohtaja ja kiinteistöjohtaja. Konsernijohton tehtävät ja toimivallan jako on määritelty kunnan hallintosäännön 20 §:ssä.

Ohjeiden anto kunnan edustajille tytäryhteisöissä

Kunnanhallitus nimeää edustajat tytäryhtiöiden yhtiökokouksiin. Konserniohjauksen sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan jaosto vastaa tytäryhteisöjen hallitusten jäsenten nimitysprosessista, nimeää kunnan ehdokkaat tytäryhteisöjen hallitukseen sekä antaa yhtiökokousedustajille omistajaohjauksen edellyttämät toimintaohjeet.

Vuodesta 2009 lähtien kunnanjohtaja on nimetty yhtiökokousedustajaksi merkittävimpiin tytäryhteisöihin. Kunnanjohtaja on raportoinut yhtiökokouksen päätöksistä kunnanhallitusta. Kunnanjohtajan tehtävänä on toimia konsernin johtajana ja aktiivisella omistajaohjauksella myötävaikuttaa ohjattavikseen määrättyjen yhtiöiden hallintoon ja toimintaan. Kiinteistöjohtajan tehtävänä on aktiivisella johtamisella myötävaikuttaa johdettavikseen tai ohjattavikseen määrättyjen yhtiöiden hallintoon ja toimintaan.

1.7.6 Konsernin tilinpäätös ja sen tunnusluvut

KONSERNIN TULOSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa	2018	2017
Toimintatuotot	15 392	15 022
Toimintakulut	-48 514	-47 578
Toimintakate	-33 122	-32 557
Verotulot	14 524	15 243
Valtionosuudet	20 157	20 400
Rahoitustuotot ja -kulut	105	59
Korkotuotot	83	62
Muut rahoitustuotot	201	166
Korkokulut	-99	-102
Muut rahoituskulut	-80	-67
Vuosikate	1 664	3 145
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 459	-2 342
Arvonalentumiset	-7	0
Satunnaiset erät	12	2
Tilikauden tulos	-790	806
Tilinpäätössiirrot	-53	5
Laskennalliset verot	18	1
Vähemmistöosuudet	0	-12
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	-824	799
KONSERNITULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT	2018	2017
Toimintatuotot/Toimintakulut, %	31,7	31,6
Toimintakate, euroa/asukas	-6 710	-6 485
Vuosikate/Poistot, %	67,7	134,3
Vuosikate, euroa/asukas	337	627
Asukasmäärä 31.12.	4936	5020

Konsernituloslaskelman tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan tuloslaskelman tunnusluvut. Tuloslaskelman tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.4.1.

KONSERNIN RAHOITUSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa	2018	2017
Toiminnan rahavirta	386	2 860
Vuosikate	1 664	3 145
Satunnaiset erät	12	2
Tilikauden verot	0	1
Tulorahoituksen korjauserä	-1290	-288
Investointien rahavirta	-3 332	-3 409
Investointimenot	-4 795	-3 829
Rahoitusosuudet investoin	2	27
Pysyvien vastaavien luovutustulot	1461	392
Toiminnan ja investointien rahavirta	-2 946	-550
Rahoituksen rahavirta	3 414	717
Antolainojen muutokset	0	11
Antolainojen lisäykset	0	-20
Antolainojen vähennykset	0	31
Lainakannan muutokset	2 509	1 961
Pitkäaikaisten lainojen muutos	891	2 723
Lyhytaikaisten lainojen muutos	1 618	-762
Oman pääoman muutokset	-162	0
Muut maksuvalmiuden muutokset	1 067	-1 254
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutos	-15	-497
Vaihto-omaisuuden muutos	3	-4
Saamisten muutos	522	968
Korottomien velkojen muutos	557	-1 721
RAHAVAROJEN MUUTOS	468	168
Rahavarat 31.12	5 305	4 837
Rahavarat 1.1.	4 837	4 669
RAHAVAROJEN MUUTOS	468	168
KONSERNIN RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Toiminnan ja investointien rahavirtojen kertymä 5 vuodelta, €	-6 137	-6 360
Investointien tulorahoitus, %	34,7	82,1
Lainanhoitokate *)	0,6	1,3
Kassan riittävyys, pv	35	33
Asukasmäärä 31.12.	4936	5020

*) Tunnuslukua laskettaessa otetaan vuosilyhennysten määräksi laskennallinen vuosilyhennys, kun konsernin lainakannasta enemmän kuin 20 % on kertalyhenteisiä lainoja. Laskennallinen vuosilyhennys saadaan jakamalla lainakanta 31.12. luvulla kahdeksan.

KONSERNITASE JA SEN TUNNUSLUVUT

VASTAAVAA	2018	2017
1000 e		
PYSYVÄT VASTAAVAT	41 565	39 595
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	417	466
Muut pitkävaikutteiset menot	122	98
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	2 254	2 208
Rakennukset	27 693	28 754 *
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 698	3 672
Koneet ja kalusto	671	773
Muut aineelliset hyödykkeet	26	37
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	5 815	2 612 *
Sijoitukset		
Muut osakkeet ja osuudet	867	975
Muut lainasaamiset	2	
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	50	53
VAIHTUVAT VASTAAVAT	8 531	8 588
Vaihto-omaisuus	122	126
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset	233	108
Lyhytaikaiset saamiset	2 870	3 517 *
Rahoitusarvopaperit	263	272
Rahat ja pankkisaamiset	5 043	4 565
VASTAAVAA YHTEENSÄ	50 146	48 236

VASTATTAVAA

OMA PÄÄOMA	18 596	19 768
Peruspääoma	18 666	18 666
Arvonkorotusrahasto		
Muut omat rahastot	1 080	994
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	-326	-691
Tilikauden ylijäämä	-824	799
VÄHEMMISTÖOSUUDET	458	437
PAKOLLISET VARAUKSET	361	339
Muut pakolliset varaukset	361	339
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	55	73
VIERAS PÄÄOMA	30 676	27 619
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	12 196	11 137
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	397	389 *
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	9 755	8 306
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	8 328	7 787 *
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	50 146	48 236

*Vertailuvuoden 2017 laskelmaa on korjattu kyseessä olevien erien osalta

KONSERNITASEEN TUNNUSLUVUT	2018	2017
Omavaraisuusaste	38	41
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	61	55
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	62	53
Kertynyt yli-/alijäämä, 1000 euroa	-1 150	108
Kertynyt yli-/alijäämä, euroa/asukas	-233	21
Konsernin lainat, euroa/asukas	4 447	3 873
Konsernin lainakanta 31.12., 1000 euroa	21 951	19 442
Kunnan asukasmäärä 31.12.	4 936	5 020

KONSERNIN LAINAKANTA, 1000 e	2018	2017
Pitkäaikaiset lainat	12 196	11 137
Lyhytaikaiset lainat	9 755	8 306
Korollinen vieras pääoma	21 951	19 442

Konsernitaseen tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan taseen tunnusluvut. Taseen tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.5.

Keskeiset liitetiedot

Toimintakertomuksessa annetaan tietoja sellaisista kunnan talouteen ja konsernitilinpäätökseen liittyvistä olennaisista asioista, joista ei tehdä selkoa tuloslaskelmassa, taseessa tai rahoituslaskelmassa. Tilinpäätöksen liitetiedot täydentävät laskelmien muodossa esitettyä tilinpäätösinformaatiota oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi kunnan ja kuntakonsernin toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilinpäätöksen liitetiedot esitetään kokonaisuudessaan luvussa 4.

1.8 Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet

1.8.1 Asiaa koskeva sääntely

Kuntalain mukaan kunnanhallituksen on tehtävä toimintakertomuksessa esitys tilikauden tuloksen käsittelystä. Jos kunnan taseessa on kattamatonta alijäämää, toimintakertomuksessa on tehtävä selkoa talouden tasapainotuksen toteutumisesta tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävydestä talouden tasapainottamiseksi.

1.8.2 Tilikauden tuloksen käsittely

Kunnanhallituksen esittely tuloksen käsittelystä

Kunnanhallituksen on KuntaL 115 § mukaan toimintakertomuksessa tehtävä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä. Tilikauden tuloksella tarkoitetaan kunnan tuloslaskelmasta ilmenevää tulosta ennen varauksia ja rahastosiirtoja. Ylijäämäinen tilikauden tulos voidaan siirtää varauksiin, rahastoida tai siirtää muuhun vapaaseen pääomaan.

Kunnanhallitus esittää tilikauden 1.1.-31.12.2018 tuloksen käsittelystä seuraavaa:

- tuloutetaan tehtyä poistoeroa suunnitelman mukaan 21 941,84 euroa
- tilikauden alijäämä -485 626,16 euroa siirretään taseen omaan pääomaan kohtaan edellisten tilikausien yli-/alijäämä.

1.8.3 Talouden tasapainottamistoimenpiteet

Jos kunnan taseessa on kattamatonta alijäämää, toimintakertomuksessa on esitettävä selvitys talouden tasapainotuksen toteutumisesta tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävydestä talouden tasapainottamiseksi. (KuntaL 115 §).

Talousarviota vuodelle 2019 laadittaessa arvioitiin lokakuun 2018 toteuman ja vastuualueiden ¾- vuosiseurannan kautta tilikauden 2018 tuloksen olevan hieman ylijäämäinen, koska silloin ei esimerkiksi ollut tiedossa JYTen tasauskulun suuruus, joka oli yli 300 000 euroa. Aiempien vuosien toteumien perusteella ei voitu ennakoita perusturvan kulujen voimakasta kasvua ja kun siitä ei lautakunnalta saatu arvioita erikseen, niin tilanne johti suureen arviointivirheeseen.

Tasapainotusohjelmassa talousarviovaiheessa vuodelle 2019 lähdettiin siitä, että taseessa ollut noin 165 000 euron kattamaton alijäämä voisi tulla katetuksi tilinpäätöksen 2018 yhteydessä, kun sähköomaisuudesta oli saatu 1,3 miljoonan euron myyntivoitto. Tasapainottamissuunnitelma oli edennyt etupainoitteisesti viimeisimmät vuodet.

Loppuvuoden kulukehitys yhdistettynä JYTen tasauskuluun johti kuitenkin -485 626 euron alijäämaiseen tulokseen ja kun 2017 tilinpäätöksen tilintarkastuksessa huomattu lomapalkkavelan määrän virhe on vuoden 2018 tilinpäätöksessä korjattu oikaisemalla oman pääoman erää, niin kattamatonta alijäämää on vuoden 2019 alussa kunnan taseessa 872 000 euroa.

Näin ollen tilinpäätöksen käsittelyn yhteydessä kunnanvaltuustossa on omalla erillisellä päätöksellä päätettävä alijäämän kattamissuunnitelmasta vuoden 2018 tilinpäätös huomioiden. Koska asiakokonaisuus vaatii kunnanhallituksen ja kunnanvaltuuston linjaukset toimenpiteistä, niin asiakokonaisuutta ei yksityiskohtaisesti ole tilinpäätösasiakirjaan valmisteltu, mutta tilinpäätöksen yhteydessä asiasta tehdään päätös kunnanvaltuustossa kevään valmistelutyön pohjalta ja tasapainottamisohjelmaa päivitetään vielä talousarviossa vuodelle 2020 ja se otetaan huomioon sitä laadittaessa.

2 TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

2.1 Seuranta koskeva sääntely

Kunnan toiminnassa ja taloudenhoidossa on noudatettava talousarviota. Toteutumisvertailussa seurattavia asioita ovat toiminnallisten tavoitteiden, määrärahojen ja tuloarvioiden toteutuminen. Toteutumisvertailusta on lisäksi käytävä ilmi, ovatko menot tulojen lisäksi, muutoin rahoitettu talousarviossa määrättyllä tavalla. Muulla rahoituksella tarkoitetaan rahavarojen käyttöä ja muita maksuvalmiuden muutoseriä rahoituslaskelmassa.

2.2 Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

2.2.1 Keskusvaalilautakunta

Tehtävä: Keskusvaalilautakunta vastaa vaalien järjestämisestä.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

- Vaalien valmistelutoimenpiteet
- Ennakoäänestyksen järjestäminen ja ennakoäänestysasiakirjojen tarkastaminen
- Varsinaisen äänestyksen järjestäminen (vaalilautakunnat)
- Kunnallisvaaleissa lisäksi ehdokashakemusten vastaanotto ja tarkastaminen, ehdokaslistojen yhdistelmän laatiminen, ennakoäänten laskenta ja kaikkien äänten tarkastuslaskenta, tiedottaminen ja vaalien tuloksen vahvistaminen ja julkaiseminen.

Toiminnan painopisteet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- Äänestysaluejako ja vaalilautakuntien määrä säilyy ennallaan (Asema, Kirkonkylä, Niemisjärvi)
- Presidentin vaalit 2018, eduskunta- ja europarlamenttivaalit 2019, vuonna 2020 ei ole säännön mukaisia vaaleja, vuonna 2021 kuntavaalit (mahdollisia maakuntavaaleja v. 2018 ei ole huomioitu luvuissa, presidentinvaaleihin 2018 on huomioitu kahden vaalikierron kulut)

Toiminnan painopistealuleiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Presidenttien vaaleissa käytiin vain yksi vaalikierron, josta johtuen menot jäivät arvioitua pienemmiksi.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

KESKUSVAALILAUTAKUNTA 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Myyntituotot		1		1		-1	-100,0
Maksutuotot							
Tuet ja avustukset		17		17	9	-8	-47,1
Muut toimintatuotot							
Toimintatuotot		18		18	9	-9	-50,0
Henkilöstökulut	-17	-24		-24	-13	11	-45,8
Palvelujen ostot	-6	-3		-3	-2	1	-33,3
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1						
Avustukset							
Muut toimintakulut							
Toimintakulut	-25	-27		-27	-15	12	-43,8
Toimintakate	-25	-9		-9	-6	3	-31,3

2.2.2 Tarkastuslautakunta

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Valtuusto asettaa tarkastuslautakunnan toimikauttaan vastaavien vuosien hallinnon ja talouden tarkastuksen järjestämistä varten. Lisäksi valtuusto valitsee toimikauttaan vastaavien vuosien hallinnon ja talouden tarkastamista varten yhden tai useamman tilintarkastajan (JHTT-tilintarkastaja/tilintarkastusyhteisö).

Tilintarkastuspalvelut kunta ostaa valtuuston päätökseen perustuen tilintarkastusyhteisö BDO Audiator Oy:ltä. Vastuunalaisena tilintarkastajana toimii JHT, HT Aki Rusanen.

Palvelusuunnitelman kuvaus

Tilintarkastajan tehtävänä on tarkastaa kunkin tilikauden hallinto, kirjanpito ja tilinpäätös hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Tarkastuslautakunnan tehtävänä on seurata tilintarkastajan tarkastussuunnitelman toteutumista, valmistella valtuuston päätettävät hallinnon ja talouden tarkastusta koskevat asiat sekä arvioida, miten valtuuston tilikaudelle asettamat toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet ovat toteutuneet.

Toteutuminen

Tarkastuslautakunta esittää toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden osalta arvionsa kunnanvaltuustolle erikseen laadittavassa arviointikertomuksessa vuodelta 2018.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

TARKASTUSLAUTAKUNTA 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Myyntituotot							
Maksutuotot							
Tuet ja avustukset							
Muut toimintatuotot							
Toimintatuotot							
Henkilöstökulut	-9	-7		-7	-8	-1	11,1
Palvelujen ostot	-22	-19		-19	-15	4	-21,1
Aineet, tarvikkeet ja tavarat							
Avustukset							
Muut toimintakulut							
Toimintakulut	-31	-26		-26	-23	3	-12,2
Toimintakate	-31	-26		-26	-23	3	-12,2

2.2.3 Kunnanhallitus

STRATEGINEN TAVOITE

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Vuonna 2017 luodun uuden kuntastrategian jalkauttaminen	Kaikkien vastuualueiden on luotava uuden kuntastrategian mukaiset strategiset tavoitteet, ja niiden toteutumisella mittarit alkuvuoden 2018 kuluessa	Talousarviossa 2019 on aivan uudet strategiset tavoitteet, joita on alettu seurata jo vuoden 2018 kuluessa. Jatkossa seurantaa tehdään tilinpäätöksissä ja tavoitteita päivitetään	Vuoden 2019 talousarvioon on viety uudet tavoitteet eri vastuualueilta, jotka pohjautuvat kuntastrategiaan. Strategian toteutumista voidaan 2019 tilinpäätöksessä seurata tilinpäätöksen kautta. Vuoden 2018 osalta strategian tavoitteiden eteneminen kuvataan valtuustolle erillisellä koonnilla.

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiselle

- Sote- ja maakuntauudistus voi johtaa sen kaltaisiin ennakoimattomiinkin muutoksiin, joiden kautta valmisteltava strategiaa joudutaan nopeasti päivittämään uudestaan. Tai strategian tavoitteet osoittautuvat toimimattomiksi muutoksen keskellä.
- Strategisten päämäärien muutokset edellyttävät työntekijöiltä ja luottamushenkilöiltä muutoksia toimintatapoihin ja toiminnan painopisteiden uudelleen suuntaamista – vanhoista, vakiintuneista tavoista on vaikea päästä irti

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Sote- ja maakuntauudistus ei vuoden 2018 osalta vaikuttanut strategian jalkauttamiseen, koska uudistus oli huomioitu strategiassa. Uudistuksen kaatumisen eduskunnassa nyt maaliskuussa 2019 aiheuttaa kyllä tarpeen päivittää kuntastrategiaa, kun kuntien tehtäväkenttä on ainakin toistaiseksi jäämässä huomattavasti laajemmaksi, kuin se olisi ollut uudistuksen toteutuessa. Ennen strategian mahdollista päivittämistä on kuitenkin syytä odottaa kevään eduskuntavaalien jälkeen muodostettavan maan uuden hallituksen hallitusohjelma ja siinä tehtävät linjaukset sote-uudistuksen tiimoilta. Odotettavaa on, että jossain muodossa sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuudistus ja hallinnon uudelleen järjestäminen vievät loppuun tulevana vuosina.

Henkilöstön ja luottamushenkilöjohdon osalta strategia vaatii esilläpitoa, mutta talousarvioprosessi vuodelle 2019 toimi hyvänä keinona strategian jalkauttamiseen, kun uusia strategian mukaisia tavoitteita luotiin ja käsiteltiin yhdessä niin henkilöstön parissa kuin eri toimielimissä.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

KUNNANHALLITUS 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Myyntituotot	96	229		229	277	48	21,0
Maksutuotot						0	
Tuet ja avustukset	310	250		250	323	73	29,2
Muut toimintatuotot	-6	3		3	1 308	1 305	43500,0
Toimintatuotot	401	482		482	1 908	1 426	295,9
Henkilöstökulut	-1 397	-1 346		-1 346	-1 402	-56	4,2
Palvelujen ostot	-769	-794		-794	-761	33	-4,2
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-31	-31		-31	-45	-14	45,2
Avustukset	-114	-272		-272	-215	57	-21,0
Muut toimintakulut	-114	-139		-139	-134	5	-3,6
Toimintakulut	-2 425	-2582		-2582	-2 557	25	-1,0
Toimintakate	-2 024	-2 100		-2 100	-649	1 451	-69,1
Poistot	-44	-53		-53	-37	-16	30,2

2.2.3.1 Keskus- ja luottamushenkilöstöhallinto

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Hyvinvointikertomuksen vakiinnuttaminen kunnan päätöksenteon tueksi, pidetään yhä tavoitteena, sillä työtä tavoitteen toteutumisessa riittää	Sähköisen hyvinvointikertomuksen hyödyntäminen Vastuualueiden sitouttaminen hyvinvointityöhön	Toisaalta sähköisen hyvinvointikertomuksen tietokannasta valittujen indikaattorin kautta seurataan kunnan omaa kehitystä ja toisaalta verrataan Hankasalmea muihin	Hyvinvointikertomus on käsitelty kunnanvaltuuston talousarviokokouksessa, hyvinvointikertomuksen indikaattoreita seurataan ja kuntaa verrataan niiden kautta muihin kuntiin.

Riskit

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle

- kyetäänkö valitsemaan kuvaavimmat indikaattorit ja toisaalta sopivimmat verrokkikunnat
- miten saadaan kaikki vastuualueet sitoutumaan hyvinvointityöhön
- riskit hallitaan johtoryhmän ja kunnanhallituksen sitoutumisella yhteisesti hyvinvointityöhön

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Edelleen on tehtävää eri vastuualueiden poikkihallinnollisessa työskentelyssä hyvinvointikertomuksen parissa. Se kuitenkin kehittyy koko ajan. Hyvinvointityötä kehitetään ja jatketaan yhä seuraavina vuosina.

Tehtävä: Kunnan johtamisesta vastaaminen.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Kunnanjohtajan, kunnanhallituksen ja kunnanvaltuuston toiminta sekä kunnan elinkeinotoiminta.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- Hyvän arjen Hankasalmi –strategian tavoitteiden ja niiden mittareiden luominen kevään 2018 aikana
- Syksyllä 2018 elinkeino- ja työllisyyspoliittisen ohjelman päivittäminen ja konkreettisten painopisteiden linjaaminen sen kautta riittävine resursseineen
- SOTE- ja maakuntauudistuksen valmistelun johtaminen Hankasalmen kunnan osalta yhdessä perusturvalautakunnan kanssa
- Kuljetuskustannusten kasvun hillintä
- Kunnan muiden sääntöjen päivittäminen vastaamaan uutta kuntalakia ja kunnan uutta hallintosääntöä
- Maaseudun kehittäminen Leader-rahoituksella Maaseutukehityksen kautta

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Hyvän arjen Hankasalmi –strategia hyväksyttiin maaliskuussa 2018 ja syksyllä talousarvioprosessissa sen kautta luotiin talousarvioon strategian toteutumista mittaavat tavoitteet. Strategian mukaisesti kuntaan perustettiin vuoden 2018 lopussa kunnan elinvoimaa turvaamaan yritysvaikutustyöryhmä, jonka kanssa yhteistyössä päivitetään vuonna 2019 elinkeino- ja työllisyyspoliittinen ohjelma.

Sote- ja maakuntauudistuksen valmisteluun liittyvät tehtävät ovat työllistäneet kunnanhallituksen vastuualuetta laajojen lakipakettien lausuntojen ja erilaisten taloudellisten ja toiminnallisten tietojen kokoamisen muodossa vuodet 2017-2018. Positiivisin seikka valmistelun kautta on avoterveydenhuollon valinnanvapauspilotin kautta kuntaan syntynyt uusi yritys Kunnanlääkärit Hankasalmi, joka tuo valinnanvapautta konkreettisesti terveyspalveluissa Hankasalmelle. Muutoin koko valmistelun suhteen ollaan nyt oudossa tilanteessa, kun sote- ja maakuntauudistus esitetyssä muodossaan kaatui maaliskuussa 2019 ja tulevaisuus sen suhteen on nyt täysin auki.

Kuljetuspalveluissa kuljetuskustannusten taso ei vanhoilla kuljetussopimuksilla ja reitityksillä sekä olemassa olevilla koulukuljetusperiaatteilla ole suuresti voinut muuttua vuonna 2018.

Kunnan muiden sääntöjen päivittäminen vastaamaan uutta kuntalakia ja kunnan uutta hallintosääntöä ei sote- ja maakuntaudistuksen valmistelun ja kunnan suurien rakennushankkeiden valmistelun keskellä edennyt juurikaan vuonna 2018, mutta 2019 – 2020 säännöt päivitetään kuntoon.

Maaseudun kehittämistä Leader-rahoituksella Maaseutukehityksen kautta on kunnassa jatkettu aiempien vuosien tapaan. Ja ELY-keskuksen kautta on haettu maaseudun kehittämisrahoitus Aseman ja Kirkonkylän väliseen kevyen liikenteen väylä –hankkeeseen.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2013	Tp 2014	Tp 2015	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
väestömäärän kehityksen kääntäminen positiivisempaan suuntaan	Tilastokeskuksen tilasto	5401	5310	5234	5156	5020	5040	4936*)
elinkeinotoiminnan tukeminen työpaikkojen turvaamiseksi ja synnyttämiseksi Hankasalmella	kunnan alueella sijaitsevien työpaikkojen määrä	Tot 13 1527 (+3)	Tot 14 1502 (-25)	Tot 15 1385 (-117)	Tot 16 1382 (-3)			

*) Tilastokeskuksen väestöennuste

Henkilöstön määrä (htv ¹)	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Keskus- ja luottamushenkilöhallinto					
Vakituiset (sis. 0,4 elinkeinopäällikön osuuden)	1,9	1,9	1,9	1,9	
Sijaiset					
Työllistetyt					
Muut määräaikaiset					
Oppisopimus					
Yhteensä	1,9	1,9	1,9	1,9	

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Keskus- ja luottamus- henkilöhallinto	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
1000 e							
Luottamushenkilöhallinto							
Toimintatuotot	-10	1		1	1 305	1 304	130400,0
Toimintakulut	-515	-627		-627	-659	-32	5,1
Toimintakate	-525	-626		-626	646	1 272	-203,2
Kuljetussuunnittelu							
Toimintatuotot	0						
Toimintakulut	-53	-121		-121	-90	31	-25,6
Toimintakate	-53	-121		-121	-90	31	-25,6
Metsätilojen hoito							
Toimintatuotot	25	135		135	177	42	31,1
Toimintakulut	-36	-25		-25	-11	14	-56,0
Toimintakate	-11	110		110	166	56	50,9
Kunnallisverotus							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-111	-117		-117	-98	19	-16,2
Toimintakate	-111	-117		-117	-98	19	-16,2
Elinkeinopalvelut							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-109	-132		-132	-90	42	-31,8
Toimintakate	-109	-132		-132	-90	42	-31,8
KaPa-hanke, suomi.fi -palveluvarannon käyttöönotto							
Toimintatuotot	5						
Toimintakulut	-10						
Toimintakate	-5						
Keskus- ja luottamushenkilöhallinto yhteensä							
Toimintatuotot	20	136	0	136	1 482	1 346	989,7
Toimintakulut	-835	-1 022	0	-1 022	-948	74	-7,2
Toimintakate	-815	-886		-886	534	1 420	-160,3

2.2.3.2 Yleishallinto

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Henkilöstön ja luottamushenkilöiden sähköisen asioinnin kehittäminen ja ylläpito	Intran ja HR:n käytön vakiinnuttaminen kunnan henkilöstön parissa. Siirrytään kaikessa viestinnässä pääsääntöisesti sähköiseen viestintään.	Paperipostituksen määrän väheneminen.	Intra ja HR ovat vakiintuneet kunnan henkilöstön parissa. Paperipostituksen määrä on vähentynyt.
Henkilöstön ja luottamushenkilöiden sähköisen asioinnin kehittäminen ja ylläpito	Siirrytään kaikessa viestinnässä pääsääntöisesti sähköiseen viestintään	Tiedotuksen paraneminen.	Viestintä on toteutettu pääsääntöisesti sähköisessä muodossa.
Kuntalaisten sähköinen asiointi	Lisätään sähköisen asioinnin mahdollisuuksia. Suomi.fi -portaalin käyttöönotto	Sähköinen asiointi kuntalaisilta kasvaa selkeästi vuosittain	Suomi.fi-portaali on otettu käyttöön mutta sähköisen asioinnin kehittämistä tulee jatkaa edelleen.

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Ta 2019	Ts 2020	Ts 2021
Tehokas asiakirjahallinto, tiedon sähköinen säilytys	sähköisen AMS:n valmiusaste		30 %	30 %			
Oikeat ja ajantasaiset taloustiedot	kirjaus- ja raportointi-aikataulut		100 %	90 %			
Sap HR -ohjelman käyttö	ohjelman käyttöaste	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Talousjärjestelmän taloussuunnittelun ja raportoinnin käyttö	käyttäjä-koulutukset	väh.1/v/ käyttäjä	uudet käyttäjät	uudet käyttäjät	uudet käyttäjät	uudet käyttäjät	uudet käyttäjät
AD-verkkokäyttö-järjestelmä							
Microsoft Exchange sähköposti kalenteri-palvelujen käyttöönotto	Yhteiset kalenterit käyttöön		100 %	-			
Tietoturvan parantaminen	henkilökunnan koulutusten määrä		100 %	100 %			

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

- sähköisten järjestelmien tietoturvariskit ovat lisääntyneet, johtuvat useimmiten työntekijöiden puutteellisesta osaamisesta

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Tietoturvariskit eivät ole aiheuttaneet ongelmia tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen.

Tehtävä: Tuottaa kunnan hallinto- ja talouspalvelut sekä atk-palvelut sekä henkilöstöhallintopalvelut.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

- Hallinto- ja talouspalvelut:
  - o Keskusarkiston ylläpito
  - o Asiakirjahallinnosta vastaaminen
  - o Kunnanvaltuuston ja -hallituksen kokousten valmistelu ja päätösten täytäntöönpano
  - o Talouden suunnittelu ja seuranta
  - o Talous- ja palkkahallinnosta vastaaminen
- Atk-palvelut:
  - o Kunnan tieto- ja viestintäjärjestelmien ylläpito ja kehittäminen
  - o Kunnan laiteympäristön ylläpito ja tietoturvasta huolehtiminen
  - o Työntekijöiden ja luottamushenkilöiden sovellus- ja laitetuki
  - o Kunnan tieto- ja viestintäjärjestelmien toimivuudesta ja kehittämisestä vastaaminen
- Henkilöstöhallinto
  - o Virka- ja työsuhdeasioiden hoito ja työhyvinvoinnin tukeminen
  - o Työterveyshuollon järjestäminen

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- asiakirjahallinnon suunnitelmien päivittäminen ja vahvistaminen
- arkistojen ajantasalle saattaminen ja sähköisen arkistoinnin kehittäminen
- talouspalvelujen tuottaminen oikein ja ajallaan päätöksenteon tueksi
- sähköposti- ja kalenteripalvelujen siirto Microsoft Exchangeen
- verkkoyhteyksien kehittäminen
- sähköisen asioinnin mahdollisuuksien lisääminen
- tietoturvaosaamisen kehittäminen henkilökunnan keskuudessa
- sähköisen asioinnin mahdollisuuksien lisääminen
- Intran kehittäminen

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Hallinto- ja talouspalvelut:

Sähköisen arkiston arkistonmuodostussuunnitelmaa on tehty suunnitelman mukaisesti ja tavoitteeksi asetettu valmiusaste on saavutettu. Arkistojen seulomista ja järjestelyä on tehty. Sähköinen arkisto voidaan ottaa käyttöön kun arkistonmuodostussuunnitelma on valmis. Taloustietojen tuottaminen oikea-aikaisesti vaatii vielä työstämistä. Taloustietojen tuottamiseen tullaan kiinnittämään lähivuosina enemmän huomiota sillä kuntien tulee aloittaa taloustietojen automaattinen raportointi Valtiokonttoriin palveluun vuoden 2021 taloustiedoista.

Henkilöstöhallinto:

Tietoturvaosaamisen kohdalla osaamista on vahvistettu, mutta työtä on jatkettava jatkossakin. Sähköistä viestintää ja etenkin Intraa on kehitetty ja päivitetty ja sen käyttö on myös selkeästi lisääntynyt ja sähköinen

perehdytysopas on laajalti käytössä. Mutta esimerkiksi videoiden hyödyntäminen henkilöstöviestinnässä on saatava jatkossa käyttöön.

Atk-palvelut:

Microsoft Exchangea ei ole otettu käyttöön, joten sähköposti- ja kalenteripalvelut ovat pysyneet ennallaan. Microsoft Exchangenta tilalle pyritään löytämään edullisempi vaihtoehto. Suomi.fi-portaali on otettu käyttöön.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Henkilöstön määrä (htv ¹) Hallinto- ja talouspalvelut, atk-palvelut ja henkilöstöhallinto	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	11,86	9,89	11,9	11,45	1,56
Sijaiset	1,62	1,77	0,67	0,75	-1,02
Työllistetyt	0,08	0,41			-0,41
Muut määräaikaiset	1	0,81	0,5	1	0,19
Oppisopimus					
Yhteensä	14,56	12,88	13,07	13,2	0,32

Vakituisien määrä laskettu Tp 2015 ja Tp 2016 tehtävien mukaan, Tp2017 palkallisten palveluksessaolopäivien mukaan.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Yleishallinto 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Hallinto- ja talouspalvelut							
Toimintatuotot	21	19		19	20	1	5,3
Toimintakulut	-413	-454		-454	-394	60	-13,2
Toimintakate	-392	-435		-435	-374	61	-14,0
Atk-palvelut							
Toimintatuotot	9	7		7	7	0	0,0
Toimintakulut	-242	-246		-246	-272	-26	10,6
Toimintakate	-234	-240		-240	-265	-25	10,4
Henkilöstöhallinto							
Toimintatuotot	55	53		53	93	40	75,5
Toimintakulut	-189	-193		-193	-233	-40	20,7
Toimintakate	-134	-140		-140	-140	0	0,0
Yleishallinto yhteensä							
Toimintatuotot	85	78		78	120	42	53,5
Toimintakulut	-844	-893		-893	-899	-6	0,7
Toimintakate	-759	-815		-815	-779	35,8	-4,4

2.2.3.3 Maaseutu- ja työllistämispalvelut

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Työttömyyden taso alle maakunnan ja Jyvässeudun keski-arvon	Uusien työpaikkojen edistäminen. Tukityöllistäminen kuntaan ja yrityksiin.	Työttömyys% Hankasalmi Jyvässeutu Keski-Suomi	11,2 11,5 11,8
Yritystoiminnan toimitilatarpeeseen vastaaminen	Päivitetään vapaat toimitilat. Tonttirekisteri ajan tasalla. Markkinoidaan vapaita toimitiloja suorien kontaktein.	Yritysten toimitila-tarpeisiin löytyneet ratkaisut	Vapaat toimitilat päivitetty. Yritysrekisteri ajan tasalla. Toimitila- ja tonttiesittelyjä 12 eri yritykselle, joista edelleen työn alla 9.
Maatilayritysten ja muun yritystoiminnan investoinnit	Yritystenomistajanvaihdosten ja investointien edistäminen koulutustilaisuuksia järjestäen	Työpaikkakehitys Maatilayritysten liikevaihto	Työpaikat 2015/1385; 2016/1382. Maatilayritysten liikevaihto 2017/19,6 milj. €. Kasvua 2,0%.

Riskit

Keskeisimmät riskit kyseisten tavoitteiden toteutumiseksi

- Yleinen työllisyystilanne ja työnantajien mahdollisuudet työllistää.
- Käytännön yhteistyöresurssit TE – toimiston kanssa.
- Väestön keskittyminen isoihin kaupunkikeskuksiin ja työvoiman saatavuus.
- Maatilatalouden kannattavuuskehitys

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- Työvoiman ammattitaidon ylläpitäminen mm. pitkäaikaistyöttömiä tukityöllistämällä.
- Hyvät peruspalvelut ja toimiva infra.
- Hyvä yrittämisen ilmapiiri ja yrityshankkeissa yritysten tukeminen.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Yrityksiin työllistämiseksi tavoite oli 5 htv:tä ja toteutuma 4,6 htv. Työvoima ei kohtaa yritysten tarpeisiin toivotulla tavalla. Osaamisvaje on edellytys palkkatuella työllistämiseksi. Osaamista tarvitaan, jotta yritykset olisivat valmiita tarjoamaan työtä palkkatuella. Tässä suhteessa kysyntä ja tarjonta ei kohtaa parhaalla mahdollisella tavalla. Kuntaorganisaatioon tuki työllistettiin 18,59 htv työllistämiseen varattujen määrärahojen mukaisesti. Maatilayritysten sukupolvenvaihdoksia toteutui vuoden aikana viisi, joista ELY-keskuksen rahoittamia kolme. Keski-Suomessa rahoitettiin viime vuonna 18 sukupolvenvaihdosta, joista kolme Hankasalmelle on erittäin hyvä.

Väestön määrän väheneminen on jatkunut, joka vaikuttaa ostovoimaan alueen palveluyrityksissä.

Maatalouden kannattavuuskehitys liikevaihdon osalta parani vuonna 2018 2,0 prosentilla edelliseen vuoteen verrattuna.

Tehtävä:

Maaseutuhallinnon tehtävät ja maaseudun kehittäminen osana Laukaan yhteistoiminta-aluetta. Kunnallisesta työllistämisestä sekä yrityksiin työllistämisestä vastaaminen. Elinkeinojen kehittämistehtävät.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

- EU ja kansallisten tukien hakuprosessin hoitaminen osana Laukaan yksikköä. Maatila- ja muun yritystoiminnan vahvistaminen investointeja ja sukupolvenvaihdoksia edistäen.
- Vastata kunnallisesta työllistämisestä yrityksiin ja kuntaorganisaatioon.
- Yritysnäkövetoa ja yritystoiminnan edistäminen.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- Maatilojen investointien edistäminen.
- Yritysten käyttöön vapaiden toimitilojen kartoitus ja päivitys sekä toimitilojen ja teollisuustonttien markkinointi. Koulutustilaisuudet
- Hankasalmen työttömyysaste alle Jyvässeudun ja maakunnan keskiarvon. Työllisyydenhoidossa painopiste alle 25 -vuotiaissa nuorissa ja pitkäaikaistyöttömissä sekä yrityksiin työllistämässä.

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Maatilojen investointeja edistettiin järjestämällä liiketoimintaosaaminen ja johtaminen koulutushanke Revontulella Suomen yrittäjäopiston ja Maitosuomen kanssa sekä välittämällä keskustellen ja sähköisesti infoa rahoitusmahdollisuuksista. Uusia investointeja on vireillä.

Elinkeinopäälliköllä on kartoitettuna vapaat toimitilat sekä ei julkisesti myynnissä / vuokrattavissa olevat tilat. Tätä kautta on pystytty vastaamaan kysyntään n. 90 prosenttisesti. Jos ei heti, niin pienellä viiveellä. Suurin haaste on edelleen löytää toimija vapautuneeseen Keskimaan kiinteistöön (n. 800 m²), johon liittyen on edelleen käyty neuvotteluja ympäri Suomea vuokraajan löytämiseksi. Tämän lisäksi on vapaana n. 200 neliön halli sekä vapautumassa n. 850 m²:n lämmin halli. Myytävänä on vuokratyössä oleva halli.

Kunnan suurimmat yritykset sekä pienyritykset ovat työllistäneet hyvin, eikä juurikaan yritysten lopettamisista ole ollut. Ns pöytälaatikkoyrityksiä on poistettu rekisteristä.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Maatilyritysten taloudellinen menestyminen	Maatilojen tulot	19,23 milj.	19,6 milj.		

Vuoden 2018 tulotiedot saatavilla arviolta heinä-elokuun vaihteessa aikaisintaan.

Henkilöstön määrä (htv ¹) Maaseutu- ja työllistämispalvelut	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	39,0	0,8	1,2	1,2	
Sijaiset	3				
Työllistetyt , kunnallinen työllistäminen	14,1	22,75	20,0	18,59	-4,16
Työllistetyt , yrityksiin työllistäminen	1,75	2,5	5,0	4,6	+2,1
Muut määräaikaiset	56	0,6	0,5	0,6	
Oppisopimus					
Yhteensä	113,8	26,65	26,7	24,99	-2,06

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/365*(osa-aikaprosentti/100)

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Maaseutu- ja työllistämispalvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Maaseutupalvelut							
Toimintatuotot	3				3	3	
Toimintakulut	-105	-112		-112	-103	9	-8,0
Toimintakate	-102	-112		-112	-100	12	-10,3
Työllistäminen							
Toimintatuotot	293	268		268	303	35	13,1
Toimintakulut	-640	-555		-555	-608	-53	9,5
Toimintakate	-348	-287		-287	-305	-18	6,3
-kunnallinen työllistäminen							
Toimintatuotot	238	150		150	182	32	21,3
Toimintakulut	-569	-437		-437	-490	-53	12,1
Toimintakate	-331	-287		-287	-308	-21	7,3
-tukityöllistäminen yrityksiin							
Toimintatuotot	55	118		118	121	3	2,5
Toimintakulut	-71	-118		-118	-118	0	-0,3
Toimintakate	-16	0		0	3	3	
Maaseutu- ja työllistämispalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	295	268		268	306	38	14,0
Toimintakulut	-745	-667		-667	-711	-44	6,6
Toimintakate	-450	-399		-399	-405	-6	1,6

2.2.4 Perusturvalautakunta

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

PERUSTURVALAUTAKUNTA	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk. %
1000 euroa							
Myyntituotot	44	38		38	124	86	326
Maksutuotot	1 571	1 576		1 576	1 573	3	0
Tuet ja avustukset	525	83		83	171	88	206
Muut toimintatuotot	316	322		322	302	-20	-6
Toimintatuotot	2 456	2 019		2 019	2 170	151	8
Henkilöstökulut	-5 799	-5 739	-108	-5 846	-6 162	-316	-5
Palvelujen ostot	-16 395	-15 776	-42	-15 818	-16 118	-300	-2
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-310	-347		-347	-356	-9	2
Avustukset	-1 092	-1 056		-1 056	-1 106	-50	5
Muut toimintakulut	-586	-551		-551	-547	4	-1
Toimintakulut	-24 182	-23 469	-150	-23 618	-24 289	-671	-3
Toimintakate	-21 726	-21 450	-150	-21 600	-22 119	-519	-2
Poistot	-61	-42		-42	-48	-6	-15,5

Perusturvan talousarviota vuodelle 2018 valmistellessa syksyllä 2017 ei ollut tietoa toimialaa kohtaavista muutoksista talousarviovuoden aikana. Koko talousarviovuotta kuvastaakin perusturvan viranhaltijoiden ja työntekijöiden muutosprosessien tarvitsema kasvanut huomio. Myös valtakunnallisissa työmarkkinaneuvotteluissa tuli palkkaratkaisu, johon ei budjettia laadittaessa oltu varauduttu kaikilta osin.

Viime vuosina kiinteistöjen sisäilmaongelmat olivat akuutisti päällä terveysasemalla ja vanhustalveluiden hoivayksiköissä samalla tontilla. Kiinteistökaupan kilpailutus päätöksen ja -prosessin jälkeen onkin siirrytty toimintojen uudelleen organisointiin ja uusien kiinteistöjen suunnitteluun. Perusterveydenhuollon väistöönmuutto oli erittäin kova ponnistus kaikille sitä tehneille osapuolille, mutta hyvällä yhteishengellä sekin saatiin vietyä loppuun saakka. Vanhustalveluiden kahden yksikön (Tammelan ja Tammirannan) lakkautuminen sekä Tähtelän remontin valmistuminen ja lyhytaikaisen palveluasumistoiminnan aloittaminen olivat haastavia prosesseja. Potilasturvallisuus ei prosesseissa ole vaarantunut, mutta taloudellisesti perusturva ja ympäristötoimi väistötilojen osalta on painunut suurten kustannuspaineiden keskellä. Vuotta leimaa asioiden eteneminen vauhdilla.

Perusturvan talouden osalta on vuosittain jännitetty erikoissairaanhoidon kustannuskehitystä. Tätä tilinpäätöstä tehtäessä yllätys tulikin perusterveydenhuollon puolelta, kun Jyte ilmoitti 312 176 euron lisälaskusta 25.2.2019. Perusturvan toimintakate vajosi tämän jälkeen noin puoli miljoonaa euroa huonommaksi kuin mitä talousarviota laadittaessa oli laskettu.

2.2.5.1 Hallinto ja toimisto

Entisen kolmen sihteerin vakanssin sijaan perusturvan toimistotyöt organisoitiin sihteeritiimille, joka aloitti toimintansa 1.1.2017. Vuoden 2018 aikana toimintaa pyrittiin vakiinnuttamaan, mutta vuoden aikana jouduttiin turvautumaan sijaisjärjestelyihin ja viimeisellä vuosipuolikkaalla perusturvan sihteeriresurssi oli 0,8 htv. Normaalisti toimistotehtäviin sihteeritiimistä tulee 1,5 htv ja 0,5 htv sosiaalityöntekijöihin (esim. välitystiliasiakkaat, itsenäistymisvarat, henkilökohtaisten avustajien kustannuskorvaukset). Palvelujohtajan palkasta on 50 % perusturvan hallinnossa, loput kunnan henkilöstöhallinnossa. Johtavan sosiaalityöntekijän tehtäviä on järjestelty loppuvuoden osalta siten, että vammaispuolueen tehtäviä on tehnyt kotihoidon palveluvastaava ja johtava sosiaalityöntekijä on osallistunut maakuntavalmisteluun erillissopimuksella.

maakuntaliiton kanssa. Vanhuspalvelupäällikkö on sadan prosentin hallinnollisten tehtävien virka- ja palkkakulut jyvittyvät henkilöstön suhteessa vanhuspalveluiden kustannuspaikoille (ennen vuotta 2017 palkkakulut olivat kotihoidossa).

Perusturvan hallinnon ja toimiston haastava vuosi 2018 ei kuitenkaan näy talouden toteumassa ylityksenä.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Hallinto ja toimisto	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Myyntituotot							
Maksutuotot							
Tuet ja avustukset							
Muut toimintatuotot							
Toimintatuotot							
Henkilöstökulut	-134	-125	-8	-133	-124	-9	
Palvelujen ostot	-52	-49		-49	-61	12	
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-2	-3			-2	-1	
Avustukset	-50	-57		-57	-50	-7	
Muut toimintakulut	-3	-3		-3	-3	0	
Toimintakulut	-241	-238	-8	-246	-241	5	1,9
Toimintakate	-241	-238	-8	-246	-241	5	1,9
Poistot							

2.2.4.1 Sosiaalipalvelut

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ehkäisevien sekä varhaisen vaiheen palvelujen, toimintojen ja työtteen vahvistaminen korjaavien palvelujen käytön vähentämiseksi	Varhaisen tuen tarjoaminen eri toimijoiden välisenä yhteistyönä Vahvistetaan hyvinvointia antamalla tukea erilaisissa elämäntilanteissa oleville yksilöille ja perheille, jotta he selviytyvät arjen tilanteista.	Sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piirissä 0-17-vuotiaita vuoden aikana, % vastaavan ikäisestä väestöstä	3,40 %
		Lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä 0-17-vuotiaita vuoden aikana, % vastaavan ikäisestä väestöstä ≤ 6,5 %	Toteutunut, 3,4 %
		Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0-17-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä ≤ 1,3 %	Ei toteutunut, vuoden aikan 1,58%
		Kehitysvammahuollon avohuollon ohjauksessa olevat asiakkaat 50 %	26 asiakasta, 78 % kohderyhmästä
		Monialaisen työvoimapalvelun (TYP:n) asiakkaat 100/vuosi	Ei toteutunut, 80 asiakasta
		Pitkäaikaistyöttömät, % työttömistä vuoden aikana ≤ 30 %	Toteutunut, 20,02%
		Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden määrä vuoden aikana ≥ 70	Ei toteutunut, 68 asiakasta
		Sosiaalipalvelujen palveluprosessien jatkuva kehittäminen	Kehitetään työkäytäntöjä ja sisäisiä palvelurakenteita asiakaslähtöisemmiksi ja taloudellisimmiksi.
Perhekeskustoimintamallin jalkauttaminen.	Toteutunut avointen lapsiperhepalveluiden suunnittelun osalta		
Omaishoitajien tukemisen kehittäminen: vapaiden järjestäminen monipuolisesti ja asiakaslähtöisesti, terveystarkastukset, valmennus ja koulutus.	Toteutunut terveystarkastusten osalta		
Asiakkaiden tarpeiden ja tilanteiden tunnistamisessa, toimintakyvyn arvioinnissa ja päätök-senteossa hyödynnetään työryhmän ammattitaitoa.	Hakemusten käsittely ja palvelutarpeen arviointi moniammatillisissa työryhmissä, tot. 100 %		Toteutunut
Päätöksenteko perustuu lainsäädäntöön ja kunta-kohtaisiin linjauksiin ja päätösten perusteet käydään läpi asiakkaiden kanssa.	Toimenpiteitä aiheuttaneiden oikaisuvaatimusten määrä vuoden aikana ≤ 1	Toteutunut	

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

- palvelujen kysyntä ja tarve lisääntyvät ennakoitua enemmän eri palveluissa
- asiakkaiden entistä monialaisemmat ongelmat
- ehkäisevät ja peruspalvelut eivät toimi kunnolla, lähipalvelut eivät ole saavutettavissa, jolloin korjaavien palveluiden käyttö lisääntyy

Miten riskit hallitaan/miten niihin voidaan reagoida

- työprosessien kehittäminen vastaamaan asiakastarpeita
- varahenkilöjärjestelyn varmistaminen
- moniammatillisen yhteistyön syventäminen ja yhteisten tavoitteiden laatiminen lapsiperhepalveluihin
- työpajatoiminnan ja toimintakeskuksen yhteistyön kehittämiseen panostaminen
- päihde- ja mielenterveyspalveluiden vahvistaminen lähipalveluna
- työttömien aktivoimisen tehostaminen varhaisessa vaiheessa

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Vuonna 2018 tuli käsiteltäväksi yhteensä 129 lastensuojelun tai sosiaalihuollon tarvetta koskevaa ilmoitusta (v. 2017 149). Lastensuojeluilmoituksia oli 113, pyyntöjä lapsen sosiaalihuollon tarpeen arvioimiseksi tuli 9 ja 5:n lapsen asia tuli selvitettäväksi muulla tavalla. Ennakollisia lastensuojeluilmoituksia ei tullut. Lastensuojelua tai lapsen sosiaalihuollon tarvetta koskevien vireilletulojen määrä nousi 9 % edelliseen vuoteen verrattuna.

Palvelutarpeen arvioita saatiin vuoden aikana päätökseen 79 kpl (v. 2017 56 arviota). Arviointityöskentelyn perusteella aloitettiin 4 lapsen suunnitelmallinen lastensuojelun asiakkuus (v.2017 25 lapsen) ja 19 lapsen sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus (v. 2017 3 lapsen). Useimmiten palvelutarpeen arvion kautta voitiin saada muutosta tilanteeseen tai ohjata lapsi tai vanhemmat muiden palvelujen piiriin ilman tarvetta aloittaa lapsen asiakkuutta sosiaalihuollon palveluissa. Kaikki lastensuojelulain mukaiset lastensuojeluilmoitukset ja pyynnöt palvelutarpeen arvioimiseksi käsiteltiin 7 arkipäivän määräajan kuluessa. Myös palvelutarpeen arviot/lastensuojelutarpeen selvitykset toteuttiin kolmen kuukauden määräajan puitteissa yksittäisiä tilanteita lukuunottamatta.

Lastensuojelun avohuollon suunnitelmallisen työn asiakkaina oli vuoden aikana yhteensä 30 eri lasta (v. 2017 60 lasta). Sosiaalihuoltolain perusteella asiakkaana oli vuoden aikana 30 lasta (v. 2017 25 lasta). Lisäksi sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita myönnettiin 4:n lapsiperheen huoltajille.

Palvelurakenteen puutteena oli edelleen lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluiden heikko saatavuus paikkakunnalta, jolloin niitä on osittain jouduttu korvaamaan lastensuojelun ja sosiaalihuollon palveluilla. Lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina järjestettiin kunnan oman toiminnan ohella ostopalveluna mm. tehostettua perhetyötä, tuettua asumispalvelua, ensikotitoimintaa ja ammatillista tukihenkilötoimintaa.

Kodin ulkopuolelle eripituisiksi jaksoiksi sijoitettuna oli vuoden 2018 aikana 14 lasta (2017 20 lasta) 1,58 % kunnan 0–17 -vuotiaista. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista yksi oli sijoitettuna avohuollon lyhytaikaisena tukitoimena kuntouttavalle jaksolle ja yksi lapsi oli sijoitettuna yhdessä perheen kanssa. Kiireellisen sijoituksen päätös tehtiin yhdelle lapselle (2017 4 päätöstä) ja uusia huostaanottopäätöksiä tehtiin yksi (2017 3 päätöstä). Vuoden aikana 2 huostaanottoa päättyi. Vuoden lopussa sijaishuollossa oli 8 lasta eli 0,9 % kunnan 0-17 -vuotiaista lapsista (2017 13 lasta). Kunnan jälkihuoltovelvoitteen piirissä oli vuoden aikana 18–21 -vuotiaista 12 täysi-ikäistä nuorta ja yksi alaikäinen lapsi (v. 2017 13 nuorta ja 1 lapsi).

Hankasalmella on jo useita vuosia jatkunut tilanne, jossa viimesijaisia lastensuojelun toimenpiteitä ei ole tarvinnut kohdistaa päivähoitoikäisiin tai alakouluikäisiin lapsiin, vaan viimesijaiset toimenpiteet kohdistuvat lähes poikkeuksetta yläkouluikäisiin tai sitä vanhempiin lapsiin. Huostassa olevien tai avohuollon sijoituksena kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä vähentyi merkittävästi edellisvuodesta. Tästä syystä sijaishuolto on painottunut laitoshuoltoon eikä perhehoidossa ollut vuoden 2018 lopussa yhtään lasta.

Lapsiperheille kohdennettuja, kunnan itse tuottamia palveluita on lisätty vuoden 2018 aikana. Tavoitteena on palveluiden parempi ja oikea-aikainen saatavuus, paikallisen yhteistyön tehostaminen sekä ostopalveluiden vähentäminen. Vuoden 2018 aikana perustettiin toisen perhetyöntekijän toimi ja liikkuva asumisen tuen toimi, joilla mahdollistettiin mm. lapsiperheiden kotipalvelun tuottaminen kunnan omana toimintana. Hankasalmi osallistui Vaalijan toteuttamaan KSLAPE-hankkeeseen, jonka sisältönä oli konsultoiva ja kuntouttava perhetyö. Tarkoituksena oli kehittää paikallista toimintamallia erityistä tukea tarvitsevien lasten kuntoutumiseen kotona ja koulussa. Hankkeen tulokset jäivät kuitenkin vähäisiksi hankkeen toteuttamistavasta johtuvista syistä.

Toimeentulotuen lakisääteisiä käsittelyaikoja pystyttiin noudattamaan vuonna 2018. 1.1.2017 alkaen perustoi-meentulotuen käsittely siirtyi Kelalle. Siirron myötä asiakkailla on ollut tarvetta saada sosiaalitoimesta henkilökohtaista ohjausta, neuvontaa ja edunvalvontaa toimeentulotukeen liittyen.

Sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arvioita tehtiin 23 (vuonna 2017 17) aikuiselle.

Kuntouttavan työtoiminnan piirissä oli vuonna 2018 68 eri henkilöä (v. 2017 69) ja kuntouttavan työtoiminnan päiviä oli yhteensä vuonna 2018 4541 (v.2017 4585). Pitkäaikaistyöttömiä oli 20,2 % kaikista työttömistä (v.2017 28,6 %). Monialaisessa työllisyyspalvelussa (TYP) oli 80 asiakasta. Monialaisia työllistämisuunnitelmia/aktivointisuunnitelmia tehtiin pitkäaikaistyöttömille 34 päivänä, 4-6 suunnitelmaa/päivä yhteistyössä TE-toimiston kanssa. Lisäksi etäyhteydellä tehtiin suunnitelmia 8 kertaa 1. ja 2.- linjan työttömille. Työttömien terveystarkastukseen tehtiin 16 lähetettä ja 7 henkilön työkykyselvittelyä tehtiin yhteistyössä palveluohjaajan ja lääkärin kanssa. Kuntouttavana ryhmätoimintana toteutettiin Nuorten starttiryhmää yhdessä etsivän nuorisotyöntekijän ja eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Ryhmä kokoontui yhdessä teemapäivään kerran viikossa Taitotuvalla. Ryhmätoimintaan osallistui 3-7 työtöntä nuorta.

Kunnan työyksiköt, paikalliset järjestöt ja seurakunta osallistuivat kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen. Valtio maksoi korvausta kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä v. 2018 45758 € (v.2017 46464 €) Päiväkorvausta maksettiin kunnan työpaikkoihin v. 2018 16493 € (v.2017 8520 €) ja järjestöille/yhdistyksille 8899,38 € (v. 2017 8122,79 €).

Työpajalla tapahtui paljon muutoksia vuoden 2018 aikana. Suurin muutos oli muutto uusiin asianmukaisiin tiloihin vuoden alussa. Toimivat tilat mahdollistivat toiminnan monipuolistumisen. Työpaja Pollarilla oli kuntouttavassa työtoiminnassa, työkoelussa ja työtoiminnassa vuoden aikana keskimäärin 20 henkilöä kuukaudessa. Te-toimiston asiantuntija oli kerran viikossa päivän Pollarilla ja syksyn 2018 aikana myös palveluohjaajan työhuone muuttui Pollarille. Syksyn aikana Pollarilla järjestettiin KELA:n pop up-päiviä yhteensä 3 kpl.

Omaishoidon tukea sai vuoden 2018 aikana 54 eri henkilöä (58 v. 2017), heistä yli 75-vuotiaita oli 27 henkilöä, mikä on 3,9 % ikäluokasta (strateginen tavoite TA 18 on 6-7 %) ja alle 18-vuotiaita oli 14 henkilöä. Omaishoidon tuen toimintamalli ja myöntämisperusteet vuodelle 2018 on vahvistettu (PETU 25.1.2018). Uusien hakijoiden kohdalla moniammatillinen työryhmä arvioi yhdessä täytyvätkö myöntämiskriteerit.

Pitkäaikaisessa perhehoidossa oli 8 vanhusta ja 6 vammaista henkilöä vuoden 2018 aikana. Lyhytaikaista perhehoitoa järjesti 2 perhekotia vanhuksille (yhteensä 16 henkilölle) ja 5 perhekotia vammaisille lapsille (yhteensä 5 lasta). Hankasalmi on mukana perhehoidon maakunnallisessa koordinointi-pilotissa.

Ympäri vuorokautista asumispalvelua ostettiin vuoden lopussa yhdeksälle kehitysvammaiselle henkilölle ja pitkäaikaista kuntoutusta laitoksessa yhdelle kehitysvammaiselle henkilölle. Palveluasumista ostettiin kolmelle vaikeavammaiselle henkilölle.

Sosiaalihuoltolain mukaisia asumispalveluja ostettiin vuoden aikana 24 henkilölle eri pituisia jaksoja, joista yli 65-vuotiaita oli 11 henkilöä ja joista kolme on kotikuntaa vaihtanut henkilöä. Luvut eivät sisällä Tammirannan ja Tammelan lakkautumisesta johtuvia asumispalvelujen ostoja, joiden osalta määrärahat ovat vanhuspalveluissa. Liikkuva asumisen tuen toimen perustaminen mahdollisti kahden asumispalveluissa olleen asiakkaan muuton omiin kotiin. Maaliskuussa alkaneessa liikkuva asumisen tuen palvelussa asiakkaita oli vuonna 2018 60 eri henkilöä. Osa asiakaskontakteista oli lyhyitä, muutaman kerran tapaamisia ja osan kanssa työskentely oli pidempikestoisempaa ja tavoitteellista. Asiakkaat ohjautuvat liikkuvan tuen työntekijälle mm. kotihoidon, sosiaaliryhmän ja palveluohjauksen kautta.

Vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluasiakkaita oli viime vuoden aikana yhteensä 138 henkilöä. Henkilökohtaista apua sai 55 henkilöä ja asunnonmuutostöitä sekä asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita myönnettiin 10 henkilölle.

Toimintakeskus Mäkituvan kirjoilla oli vuoden 2018 aikana yhteensä 36 asiakasta, joista avotyössä 7 henkilöä, työtoiminnassa 12 henkilöä ja päivätoiminnassa 9 henkilöä. Päivä- ja työtoimintoja ostettiin 12 henkilölle. Päivätoimintaa järjestettiin kolmena kertana Rantakorven tilalla, jossa asiakkaiden lisäksi oli mukana ohjaajia.

Työpaja Pollarin kanssa tehtävän yhteistyön tiivistymisen myötä kuntouttavassa työtoiminnassa olevien määrä kasvoi 14 henkilöön (vuonna 2017 1 henkilö). Erityisammattikoulun opiskelija oli keväällä neljän viikon työssäoppimisjaksolla toimintakeskuksessa suorittaen samalla ammattiosaamisen näyttönsä henkilökohtaisen avustajan avustamana. Kehitysvammahuollon ohjaajalla oli avohuollon ohjauksen asiakkaita yhteensä 26 henkilöä, joista osa muutti Mäkituvan asuntoihin remontin valmistumisen jälkeen syksyn aikana. Vuoden vaihteessa Mäkituvan neljästä asunnosta kolmessa oli asukkaita. Syksyn aikana kehitysvammahuollon ohjaaja järjesti avohuollon asiakkaille ryhmätoimintaa Hakataloilla päivätoimintana ja Mäkituvan asunnoilla valmentavana ryhmänä.

Strateginen tavoite – henkilöstö

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Henkilöstön työhyvinvoinnin ja ammattitaidon ylläpitäminen	Erilaiset työturvallisuusriskit minimoidaan ja järjestetään mahdollisuus ammattitaidon ylläpitämiseen ja kehittämiseen koulutuksen avulla. Koulutussuunnitelman tekoon osallistuu myös henkilöstö.	Toimistotiimin toimivuus	On toteunut
		Koulutussuunnitelman mukaiset koulutukset toteutuneet %	85 % koulutuksista on toteutunut
		Kehityskeskustelut 1 krt/v, tot. 100 %	Kehityskeskustelut toteutuneet 100 %.
		Koulutuspäivät/hlö/v ≥ 3 pv	Ei ole toteutunut kaikkien osalta.

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

- työpaine ja kuormitus lisääntyvät asiakasmäärien ja ongelmien lisääntyessä

Miten riskit hallitaan/miten niihin voidaan reagoida

- työyhteisöpalaverit pidetään säännöllisesti viikoittain
- työryhmätyöskentelyä hyödynnetään
- työkuormitusta seurataan säännöllisesti liiallisen työpaineen ehkäisemiseksi
- varhaisen välittämisen keskustelujen käyminen tarvittaessa

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Työyhteisöpalaverit on pidetty säännöllisesti lähes viikoittain, lisäksi on järjestetty tyhy-toimintaa. Kehityskeskustelut käytiin vakituisen henkilöstön kanssa. Palvelujohtaja ja johtava sosiaalityöntekijä suorittivat SOTE-johtamisen erityisammattitutkinnon loppuun keväällä 2018.

Aikuissosiaalityötä on kehitetty perustamalla palveluohjaajan virka 1.5.2018 alkaen sekä määräaikainen liikkuva asumisen tuen toimi 5.3.2018 alkaen. Määräaikainen liikkuva asumisen tuen toimi vakinaistettiin 1.1.2019 alkaen. Johtava sosiaalityöntekijä teki Keski-Suomen liitolle 40 % työajalla 1.10.2018 alkaen sote-valmistelutyötä. Kotihoidon palveluvastaava sijaisti vammaispalveluiden osalta johtavaa sosiaalityöntekijää tuona aikana. Toisen perhetyöntekijän määräaikainen toimi vakinaistettiin 1.7.2018 alkaen. Molemmista perhetyön toimissa on ollut syksyn aikana sijaiset. Työpaja Pollarilla oli vakituisen ohjaajan lisäksi palkkatuella ohjaaja helmi-lokakuun ajan. Lisäksi huhtikuun alusta alkaen Pollarilla on ollut työssäoppimassa työvalmentajaopiskelija.

Toimintakeskuksessa on kahden vakituisen ohjaajan toimi. Toinen ohjaaja eläköityi alkuvuodesta ja uusi vakituinen ohjaaja aloitti ensin osa-aikaisena 1.8.2018 alkaen ja 1.10.2018 alkaen täysiaikaisena, jonka myötä kehitysvammahuollon avohuollon ohjaaja sai 100 % työajan avohuollon ohjaukseen. Toimintakeskuksessa palkkatuetun työntekijän kuuden kuukauden mittainen työllistymisjakso päättyi maaliskuussa. Sama työntekijä aloitti elokuussa toimintakeskuksessa oppisopimusopiskeluna kehitysvamma-alan perustutkinnon suorittamisen. Koulutus kestää vuoden 2019 loppuun.

Tehtävä:

Sosiaalihuoltolain sekä muiden sosiaalihuollon erityislakien (lastensuojelulaki, vammaispalvelulaki, kehitysvammalaki, päihdehuoltolaki, toimeentulotukilaki, perhehoitajalaki, omaishoidontukilaki) mukaisten palvelujen järjestäminen kuntalaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Kehitysvammapalveluilla autetaan asiakkaita, joiden toimintakyky on häiriintynyt synnynnäisesti tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi.

Lastensuojelulla turvataan lapsen oikeus turvalliseen ja virkkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja vaikutetaan kasvuolosuhteisiin sekä tuetaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja toteutetaan yksilö- ja perhekohtaista lastensuojelua.

Vammaispalveluilla edistetään vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistään ja poistetaan vammaisuuden aiheuttamia haittoja omaisten ja eri yhteistyötahojen kanssa.

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on parantaa henkilön elämänhallintaa ja toimintakykyä, jotta hän voisi työllistyä, hakeutua koulutukseen tai osallistua TE-hallinnon työllistymistä edistäviin palveluihin. Kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu pääsääntöisesti pitkään työttöminä olleille henkilöille.

Myöntämällä toimeentulotukea sekä toteuttamalla aikuissosiaalityötä ja palveluohjauksellista työtä tuetaan, ohjataan ja neuvotaan asiakkaita omatoimisuuteen ja itsenäiseen selviytymiseen, mikäli asiakkaan omat voimavarat tai tulot eivät riitä.

Myöntämällä omaishoidontukea sekä järjestämällä perhehoitoa ja asumispalveluja mahdollistetaan vanhusten ja vammaisten henkilöiden tarpeenmukainen hoito osana tarkoituksenmukaista palvelu- ja hoitoketjua.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- Eri-ikäisten asiakkaiden palveluketjujen tarkastelu taloudellisuuden ja asiakaslähtöisyyden näkökulmasta
- Ehkäisevän työn näkökulman vahvistaminen eri palveluissa
- Eri sektoreiden välisen yhteistyön tehostaminen lasten ja nuorten palveluissa
- Yhteistyömahdollisuuksien hyödyntäminen eri hallintokuntien ja lähikuntien kesken huomioiden sote- palvelurakennemuutoksen eteneminen sekä seudulliset hyvät käytännöt ja toimintamallit

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Lapsiperheiden paikallista palvelujärjestelmää on kehitetty paikallisten toimijoiden yhteistyötä edelleen tehostamalla. Perhekeskuksen muodostamisesta tehtiin päätös ja perhekeskustoimijatapaamisia on ollut säännöllisesti. Perhekeskuksen on suunniteltu aloittavan toimintansa Monitoimitalon tiloissa uuden koulun valmistumisen jälkeen. Lape-hankkeen tuella on lapsiperheiden palveluissa aloitettu siirtämään käytäntöön monitoimijaisen arvioinnin mallia. Mallin tarkoituksena on luoda eri palveluja yhteensovittava ja systemaattinen arviointimalli ja rakenne, joka edistää lapsen ja perheen avun ja tuen kokonaisvaltaista kartoittamista perustason lähipalvelujen yhteistyönä. Tavoitteena on tukea lasten kasvu- ja kehitystä kotiympäristössä. Palvelurakenteen puutteena on edelleen ollut lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluiden heikko saatavuus paikkakunnalta, jolloin niitä on osittain jouduttu korvaamaan lastensuojelun palveluilla.

Pollarilla tehtävä yhteistyö nuorisotoimen, opetustoimen ja sosiaalitoimen kesken on ollut toimivaa. Lisäksi Pollarilla on järjestetty Kelan pop-up-päiviä ja te-toimiston palveluja. Pollarilla järjestettiin syksyllä aikuisten pilottiryhmätoimintaa työvalmentajaopiskelijan ja liikkuva asumisen tuen työntekijän toimesta.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Sosiaalipalvelujen nettokustannukset 5.373.059 €/4936	euroa/asukas	1029	1126	1002	1089
Työmarkkinatuen kuntaosuus 236 767 €/4936	euroa/asukas		51	47	48
Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ja taloudellisten tukitoimien menot 997380 €/4936	euroa/asukas	189	175	184	202

Henkilöstön määrä (htv 1)	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Hallinto- ja sosiaalipalvelut					
Vakituiset	7,35	10	9	10,1	0,1
Sijaiset	1,1	0,2		1,15	0,95
Työllistetyt	0,41	1	1	1	0
Muut määräaikaiset	1,9	0,25	1	1,3	1,05
Oppisopimus				0,4	0,4
Yhteensä	10,76	11,45	11	13,95	2,5

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Sosiaalipalvelut 1000 e							
Sosiaalipalvelut							
Toimintatuotot	92	90		90	123	33	38
Toimintakulut	-2 120	-1 927		-1 927	-1 873	53	3
Toimintakate	-2 028	-1 837		-1 837	-1 750	87	5
Vammaispalvelut							
Toimintatuotot	17	16		16	27	11	70
Toimintakulut	-1 019	-962		-962	-1 024	-62	-7
Toimintakate	-1 002	-946		-946	-997	-52	-5
Toimeentulotuki							
Toimintatuotot	4	0		0	0	0	0
Toimintakulut	-310	-301		-301	-285	16	5
Toimintakate	-306	-301		-301	-285	16	5
Toimintakeskus							
Toimintatuotot	28	35		35	22	-13	-37
Toimintakulut	-276	-280		-280	-293	-13	-5
Toimintakate	-248	-245		-245	-271	-26	-10
Omaishoito ja perhehoito							
Toimintatuotot	162	160		160	129	-31	-38
Toimintakulut	-588	-603		-603	-567	36	6
Toimintakate	-426	-443		-443	-438	5	1
Muut sosiaalipalvelut							
Toimintatuotot	51	20		20	106	86	429
Toimintakulut	-1 698	-1 519	-46	-1 565	-1 738	-173	-11
Toimintakate	-1 647	-1 499	-46	-1 545	-1 632	-87	-6
Sosiaalipalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	354	320		320	408	87	27
Toimintakulut	-6 011	-5 592	-46	-5 637	-5 781	-144	-3
Toimintakate	-5 657	-5 271	-46	-5 317	5 373	-56	-1

2.2.4.2 Vanhuspalvelut

Tehtävä: Hoito- ja huolenpitopalveluiden tuottaminen läpi koko palveluketjun

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

- Kotihoito edistää kunnan asukkaiden hyvinvointia ammattitaitoisilla ja kokonaisvaltaisilla hoito- ja huolenpitopalveluilla yhteistyössä omaisten ja muiden tahojen kanssa ja tukee asukkaiden omatoimisuutta.
- Palveluasumisen toiminta-ajatuksena on antaa hoitoa ja huolenpitoa kodinomaisissa olosuhteissa vanhuksille, jotka eivät enää selviydy tukitoimienkaan avulla omassa kodissaan.
- Sosiaalihuoltolain mukaista laitoshoidon tarjoava yksikkö pyrkii tukemaan vanhusten kotona selviytymistä ja ennalta ehkäisemään pitkäaikaiseen laitoshoitoon siirtymistä järjestämällä yksilölliseen kuntoutussuunnitelmaan pohjautuvaa kuntouttavaa lyhytaikaishoitoa sekä palvelu- ja hoitosuunnitelmaan perustuvaa vuorohoitoa niille, joiden toimintakyky tai kotona selviytyminen muutoin on heikentynyt. Arviointijaksoilla kartoitetaan kokonaisvaltaisesti vanhuksen palvelujen tarve pyrkien mahdollistamaan kotona asuminen mahdollisimman pitkään avohoidon turvin.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

- Vanhusten palvelurakenteen muuttaminen avohoidon suuntaan vahvistamalla kotihoitoa ja tehostamalla kotiutusta sairaaloista kotiin. Palveluasumista ja perhehoitoa kehitetään niin, että vältetään raskaammilta hoitomuodoilta
- Hoidon oikea kohdentaminen ja palveluprosessien sujuvuuden mahdollistaminen ja varmistaminen kotiutustiimitoiminnan avulla, sekä SAS-ryhmän tehokkaalla työskentelyllä
- Hyvinvointia tukevien kotikäyntien ja terveystarkastusten kohdentaminen riskiryhmille ja tarvittaessa kalenterivuonna 80 vuotta täyttävälle henkilölle
- Vanhuspalvelulain veloitteiden toteuttaminen
-

Yhteistyön lisääminen eri hallintokuntien ja lähikuntien välillä huomioiden kunta- ja palvelurakennemuutoksen ja sote-uudistuksen tuomat vaatimukset ja seudulliset mahdollisuudet

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Laitosvaltainen palvelurakenne korvataan avo- ja asumispalveluilla	Ikäihmisten kotona tai kodinomaisissa olosuhteissa asuminen varmistetaan hyvin suunnitellulla ja joustavalla palvelurakenteella.	91–92 % yli 75-vuotiaista asuu omassa kodissaan	Omassa kodissaan asui 31.12. 622 yli 75-vuotiasta henkilöä, mikä on 90,8 % vastaavanikäisestä väestöstä (31.12. 685). Tehostetun palveluasumisen osuus on suuri. Laitoshoito on lakkautettu 28.10.18
		Säännöllisen kotihoidon piirissä 13–14 % yli 75-vuotiaista	Toteutuu. 30.11. säännöllisen kotihoidon piirissä oli 102 yli 75 -vuotiasta henkilöä, joka on 14,8 % vastaavanikäisestä väestöstä (685).
		Välitön työaika % kotihoidossa 40 sh/60 lh	Toteutuu. NHG:n tekemän raportoinnin mukaan välitön työaika on ollut tavoitteen mukaista.
	Tehostetun palveluasumisen paikkoja on riittävästi vastaamaan laatusuosituksen tavoitetta.	Tehostetussa palveluasumisessa 6–7 % 75 vuotta täyttäneistä	Tehostetun palveluasumisen piirissä oli (31.12.) 64 yli 75-vuotiasta henkilöä, joka on 9,3 % vastaavanikäisestä väestöstä (685).
		Palvelutalojen täyttöaste %	Kotiranta 97,7 % , Metsätähti 91,7 %, Päiväranta 97,4 % ja Tammela 79 %
	Kuntouttavan lyhytaikaishoidon järjestäminen laitoshoidon sijaan.	Tammirannan asiakkaat lyhytaikaisten osuus %/	Toteutuu. Laitoshoidon yksikkö lakkautettiin 28.11.2018. Lyhytaikaishoito siirtyy lyhytaikaisen palveluasumisen yksikköön Tähtelään (7 paikkaa)
	Oikea aikainen palvelujen saatavuus	Myönnetty palvelu järjestetään 3 kk:n kuluessa	Toteutuu. Kaikille on myönnetty palvelu alla 3 kk:n kuluessa.
Toimintakyvyn ja palvelutarpeen arviointiin on selkeät mittarit	Arviointi on tasalaatuista ja sisällöltään yhtenevää.	Toteutuu. Arvioinnissa käytetään RAVA- ja MMSE-mittareita, ovat sisällöltään yhtenevät ja on huomioitu kognitiivinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky ja elinympäristön esteettömyys, asumisen turvallisuus ja lähipalvelujen saatavuus.	

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Vanhuspalvelujen laadun ja riittävyyden arviointi vuosittain	PETULTK arvioi palvelujen laatua ja riittävyyttä asiakaspalautteiden perusteella	Asiakaskyselyn toteuttaminen	Toteutuu. Kaikki palveluasumisen yksiköt ovat toteuttaneet asiakaskyselyn.
Uuden palvelukulttuurin sisäistäminen asiakaslähtöisessä hoiva- ja hoitotyössä	Henkilöstön muutoskoulutusta jatketaan terveyden ja toimintakyvyn tukemiseen ja asiakaspalveluun liittyvällä koulutuksella. Koulutussuunnitelman tekoon osallistuu myös henkilöstö.	Koulutussuunnitelman mukaiset koulutukset toteutuneet %	Koulutuksista on toteutunut saattohoitokoulutus, kinestetikka, LOVE ja LOP. Avekki- laiteturvallisuus-, ravitsemuskoulutukset. Osa koulutuksista jatkuu seuraavan vuoden puolelle ja osa koulutuksista toistuu vuosittain.

Riskit**Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle**

- alle 75-vuotiaiden asiakkaiden määrä lisääntyy samalla kun yli 75-vuotiaiden palvelutarve lisääntyy
- pidentynyt elinikä lisää palvelujen tarvetta yli 80-vuotiailla
- kotona asuvat henkilöt yhä huonompikuntoisia ja monisairaita
- muistisairauksien lisääntyminen
- koulutetun henkilöstön riittävyys tulevaisuudessa
- lakisääteiset määrääjat eivät toteudu

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- ennalta ehkäisevä työ (seniorikeskus, hyvinvointia tukevat kotikäynnit, muistipl toiminta, neuvontapalvelut, fysioterapeutti, voimavarahoitaja)
- riittävä henkilöstön resurssointi, myös sijaisuuksiin
- resursseja varattava myös alle 75-vuotiaiden hoitoon
- optimointijärjestelmän käyttö kotihoidossa
- asumispalvelujen lisääminen tukemaan kotihoitoa ja vähentämään laitoshoidoa
- asiakaspalautteen kerääminen
- vanhusneuvoston roolin vahvistaminen ja mukaan ottaminen suunnitteluun ja arviointiin

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Vanhuspalveluissa henkilöstömenot muodostavat yli 70 % kaikista kustannuksista. Henkilöstömenot ovat ylittyneet vanhuspalveluissa yhteensä 224.257 €. Ylitys johtuu 9 % järjestelyerästä ja lisähenkilöstön palkkaamisesta mm. saattohoitotilanteisiin. Palvelujen ostot (mm. pesulapalvelut, kuljetuspalvelut, ravitsemuspalvelut) ovat 20 % kustannuksista. Aineet, tarvikkeet ja tavarat ja muut toimintakulut muodostavat loput kustannuksista.

Tehostetun palveluasumisen piirissä (omat yksiköt) oli (31.12.2018) 57 yli 75-vuotiasta asukasta ja ostetuissa asumispalveluissa 7 henkilöä, yhteensä 64, mikä on 9,3 % yli 75-vuotiaista (685). 90,8 % yli 75-vuotiaista asuu omissa kodeissaan.

Yleistä:

Vanhuspalveluissa koulutetun henkilöstön saaminen kaikkiin sijaisuuksiin varahenkilöstöstä tai ulkopuolisista sijaisista ei ole onnistunut, mutta mitoituksen mukainen henkilöstömäärä on kuitenkin pääsääntöisesti toteutunut kaikissa yksiköissä. Henkilöstöä on jouduttu lisäämään mm. saattohoitotilanteisiin ja sijaiseksi sairauslomien aikana.

Kaikkiin palvelutaloihin on hankittu tarvittavia apuvälineitä mahdollistamaan asukkaiden asumisen mahdollisimman pitkään. Henkilökunnalle on järjestetty koulutusta mm. ensiavusta ja RAVA-toimintakykymittarin käytöstä. Koko henkilöstölle on järjestetty tyhy-iltapäivä. Loppuvuodesta olemme aloittaneet kinestetiiikan opiskelun palvelutaloissa.

Kotihoito:

Säännöllisen kotihoidon käyntejä on ollut vuoden aikana 87.963 ja käyntien kesto on ollut yhteensä 29.841 tuntia, asiakkaita on ollut 212, joista yli 75 -vuotiaita oli 155. Tilapäisen kotihoidon käyntejä on ollut 625, asiakkaita on ollut 99, joista yli 75 -vuotiaita on ollut 51.

Kotihoito osallistui kukoistava kotihoito hankkeeseen osallistuen eri työpajoihin. Juurruttamissuunnitelmiksi kotihoidolle laadittiin ”Kotihoito 24/7”, ”Kuntouttava arviointijakso” ja ”Lääkärituki ja hoitajien vertaistuki”. Kotihoidon palveluvastaava ja vanhuspalvelupäällikkö osallistuivat esimiesvalmennukseen ja ”tarvepohjainen toimintamalli” työpajoihin, jonka tuloksena laadittiin tarvepohjaisen toimintamallin käsikirja kotihoitoon. Eri ryhmille järjestettiin erillisiä sparrauspäiviä ja hanketyöntekijät vierailivat kunnassa. Hankasalmen kotihoito kehitti yhdessä Laukaan, Äänekosken ja Konneveden kanssa keskitetyn asiakas- ja palveluohjauksen mallia KAAPOA. Muistitiimi on perustettu syksyllä 2017 pilaotoimaan maakunnan alueella kahden muun kunnan kanssa muistitiimitoimintaa osana kukoistavaa kotihoitohanketta. Muistitiimiin kuuluu 6 eri hoitoalan työntekijää (muistikoordinaattori, asiakasohjaaja, sairaanhoitaja, lähihoitaja). Muistitiimi kokoontui vuoden aikana 7 kertaa. Muistitiimi osallistui myös KUKO:n muistikuntoutus tapaamisiin.

Kotihoidossa on ollut käytössä toiminnanohjausjärjestelmä ”Lifecare Kotihoidon Optimointi ja Mobiili” Efficla laajenuksena. Toiminnanohjausjärjestelmän avulla on saatu säästöjä henkilöstökuluissa sijaistarpeen vähentyessä, koska optimoinnin avulla on voitu paikata useita lyhyitä poissaoloja ilman ulkopuolista sijaista. Optimointia kehitetään edelleen, mm. tarkastelemalla aikakriittisiä käyntejä. Optimoinnin avulla on karsittu palveluja niiltä henkilöiltä, joka tarvitsevat vähän apua, mutta selviytyvät arjesta muuten omatoimisesti (INR ja lääkejako).

Kalenterivuonna 80 vuotta täyttäneille henkilöille tarjottiin yhteinen tilaisuus HEHKO- käynnin sijasta. Päivä koostui tietoiskuista ravitsemuksesta, liikunnasta, kodin turvallisuudesta ja apuvälineistä. Tarvittaessa henkilöillä oli myös mahdollisuus hyvinvointia tukevaan kotikäyntiin ja terveydenhoitajan tarkastukseen. 80 vuotta täyttäviä oli 51 henkilöä, joista 10 oli jo palvelujen piirissä. 15 henkilöä osallistui yhteiseen tilaisuuteen.

Seniorikeskus toimii viitenä päivänä viikossa, keskimäärin yhdeksän asiakasta päivässä. Seniorikeskuksessa kävi vuoden aikana 67 eri asiakasta. Vuoden aikana toteutettiin erilaisia tapahtumia. Seniorikeskuksen toiminnan tarkoituksena on edistää ja tukea ikäihmisten hyvinvointia sekä selviytymistä kotona itsenäisesti mahdollisimman pitkään. Toiminnassa huomioidaan ikäihmisten voimavarat, toiveet sekä tarpeet. Jokainen päivä sisältää ohjatun liikunta- ja viriketuokion. Asiakkaille tarjotaan palveluohjausta ja avustetaan tarpeen mukaan mm. etuusasioissa. Myös apuvälineasioissa avustetaan ja ohjataan, apuvälineet hankitaan pääsääntöisesti fysioterapian apuvälinelainaamosta. Asiakkailta voi olla päivän aikana käyntejä esim. hammashoitolassa, lääkärissä, fysioterapiassa jne. Tarvittaessa heitä avustetaan siirtymisissä ja ajanvarauksessa. Seniorikeskuksessa jaetaan tarvittaessa asiakkaan lääkkeitä dosetteihin. Asiakas tekee apteekkiin asiakasrekisterisopimuksen. Seniorikeskus huolehtii reseptien uusinnat ja lääkkeiden hankinnat. Seniorikeskus huolehtii lääkehoidon seurannasta. Seniorikeskuksessa otetaan tarvittaessa verinäytteet. Verinäytteiden vastaukset ja jatko-toimenpiteet ohjataan lääkärin korttikierrolle arvioitavaksi. Lääkärin kierrolle voidaan ohjata myös muita asioita jotka eivät välttämättä tarvitse asiakkaan henkilökohtaista näkemistä.

Hoitoketjun toimivuutta seurattiin Rava -indeksin avulla. SAS ryhmä (selvitä-arvioi-sijoita) kokoontui kerran viikossa. Ryhmän tehtävänä on ohjata asiakas tarkoituksenmukaisen hoidon piiriin tarvittaessa ja samalla nopeuttaa sairaaloista kotiutumista.

Tammirannan lakkautuessa hoidon painopiste on siirtynyt kotihoitoon ja sairaalasta kotiutumiseen osallistuvat kotiutustiimi, fysioterapeutit ja voimavarahoitaja (myöh. asiakasohjaaja). Kotihoidon kotiutustiimitoiminnalla pyritään tehostamaan sairaalasta kotiutumista sekä vähentämään asiakkaiden ohjautumista kalliimpiin hoitopaikkoihin. Kotiutustiimitoiminta on kuntouttavaa toimintaa, jolla varmistetaan kotona asuminen mahdollisimman pitkään. Fysioterapeutit ja voimavarahoitaja/asiakasohjaaja ovat olleet tärkeässä roolissa kotiutusten tukena. Kotiutustoimintaa on kehitetty ja toiminta on vakiintunutta ja sen avulla on pystytty lyhentämään sairaalajaksoja.

Kotiutustiimi, kotihoidon sairaanhoitajien työpanos sekä yhteistyö ensihoidon henkilöstön ja vartiointiyrityksen lähihoitajan kanssa on mahdollistanut kotona annettavan hoidon tehostamista myös yöaikaan. Toimintaa on kehitetty myös osana Kukoistava kotihoito -hanketta. Hoitaja-vartijan käynnit ja tarvittaessa ensihoitoyksikön käynnit ovat mahdollistaneet hyvin esimerkiksi suonensisäisten lääkehoitojen toteuttamisen omassa kunnassa. AVARNin hoitaja-vartija vastaa yöhoidon toteuttamisesta kotihoidossa ja palvelutaloissa ja Med Group (ensihoito) on toteuttanut yöaikaisen sairaanhoidon. Näillä järjestelyillä turvataan kotihoidon palvelut 24/7. Yöaikaisen sairaanhoidon käyntejä on ollut 120, eri asiakkaita 38.

Yöaikaisen lähihoitajan käyntejä on ollut seuraavasti:

Turvapuhelinhälytyskäyntejä 356

Tarkastuskäyntejä 1316

Auttamiskäyntejä 1589

Yhteensä 3261 käyntiä

Yhteistyö voimavarahoitajan kanssa on myös tärkeää. Hän on ollut usein apuna asiakkaan kotiutuessa sairaalasta ja selvittelee asiakkaan asioista edeltävästi ennen kotiutusta.

Voimavarahoitajan (muuttui asiakasohjaajaksi) tehtäviä vuoden aikana:

Asiakastilastoiteja 596 kpl:

- 455 kotikäyntiä
- 141 puhelinkontaktia

Asiakasjakauma:

- suurin osa vanhuksia +75-vuotta
- vammaiset
- päihde- ja mielenterveysongelmaiset

Vanhuspalvelujen varahenkilöstö:

Vanhuspalveluissa on ollut jo usean vuoden ajan kahden vakituisen henkilön muodostama varahenkilöstö. Vuoden 2018 talousarvioon budjetoitiin kuuden henkilön varahenkilöstön kulut ja henkilöstöön rekrytoitiin neljä lähihoitajaa vuoden työsopimuksilla. Varahenkilöstön koulutus ja työnohjaus on ollut Kotirannan palveluvastaavan tehtävänkuvassa. Varahenkilöstön lähihoitajan tehtävä edellyttää henkilöltä laajaa ja syvää osaamista ammatillisesti, mutta myös kykyä mukautua muuttuviin tilanteisiin ja kestää painetta jota eri yksiköissä tehtävä työ tuo mukanaan.

Metsätähti:

Metsätähden tehostetun palveluasumisen paikkoja on ollut yhteensä 20 ja marraskuun alusta 16 paikkaa. Metsätähdessä on ollut asukkaita vuonna 2018 yhteensä 23, joista yli 75-vuotiaita 21. Hoitopäiviä on ollut 6473 (käyttöaste 91,7 %), joista yli 75 -vuotiaiden osuus oli 5748 hoitopäivää. Metsätähden remontti valmistui 1/19, mutta Tähtelän lyhytaikainen palveluasuminen käynnistyi 4:llä asiakaspaikalla jo marraskuussa 2018. Samalla kotiutustiimin toiminta yhdistettiin Tähtelän toimintaan. Näin ollen Metsätähden palvelurakenne muuttui niin, että pitkäaikaispaikkoja on 16 ja 1/19 alkaen lyhytaikaispaikkoja 7. Uusi esimies aloitti työt joulukuussa.

Vakituisesta henkilökunnasta äitiys- ja hoitovapailla on 2 henkilöä, 50 % työajalla yksi henkilö. Käytettävissä on ollut työllistämisvaroin palkattu henkilö kuin myös kuntouttavan työtoiminnan kautta tullut henkilö.

Asiakastytyväisyyskysely on toteutettu. Yhteenvetona voidaan todeta, että palveluihin ja hoitoon ollaan melko tyytyväisiä. Palvelukoti koetaan turvallisenä ja viihtyisenä paikkana. Pääsääntöisesti asukkaat kokevat saavansa elää omannäköistensä elämää.

Päiväranta:

Päivärannassa on tehostetun palveluasumisen paikkoja 33, joista 8 paikkaa on Tyyni-kodilla. Vuoden aikana Päivärannassa hoidettiin 40 asukasta, joista 75 vuotta täyttäneitä oli 32. Hoitopäiviä Päivärannassa oli 11742 (käyttöaste 97,4 %), joista yli 75 -vuotiaiden osuus oli 9310 hoitopäivää.

Asukkaiden toimintakyky ja vointi on heikentynyt selkeästi vuoden aikaan ja tämä on tuonut haasteita ajan käyttöön työvuorossa. Tähän on yritetty löytää keinoja töiden järjestelyllä ja työvuorosuunnittelulla. Fysioterapian puolelta on saatu ohjausta joidenkin asukkaiden toimintakykyä säilyttävään toimintatapaan ja työntekijöiden työergonomian parantamiseen. Vuoden aikaan oli joitakin suonen sisäistä lääkehoitoa tarvitsevia asukkaita sekä saattohoitoja. Nämä tilanteet hoidettiin onnistuneesti, tarvittaessa apua saatiin terveysasemalta ja kotihoidolta.

Päivärannan henkilökunnassa on tapahtunut vuoden 2018 aikana jonkin verran muutoksia. Uusi palveluvastaava tuli yksikköön helmikuussa. Yksi työntekijä on ollut koko vuoden hoitovapaalla, yksi työntekijä jäi eläkkeelle ja yksi siirtyi toisiin tehtäviin kunnan sisällä. Lisäksi yksi työntekijä siirtyi toisen työnantajan palvelukseen. 50 %:lla työskenteleviä osa-aikaisia työntekijöitä oli alkuvuodesta kolme, syyspuolella kaksi ja 30 h/vkossa työskenteleviä kaksi. Pitkiä (yli 30 pv:ää) sairauslomia oli viisi jaksoa, 10–30 päivän yhtäjaksoisia sairauslomajaksoja oli neljä ja loput olivat lyhyempiä sairauspoissaoloja.

Päivärannan palvelukeskukseen siirtyi loppuvuodesta toisesta yksiköstä 2018 kolme työntekijää paikkaamaan pois lähteneitä työntekijöitä. Lisäksi on ollut sijaisia täyttämässä osa-aikaisuudesta, hoitovapaasta, vuosilomista ja sairauslomista johtuvia sijaistarpeita. Myös varahenkilöstö on auttanut paljon työvoiman saannissa. Työnantajasta johtuvista syistä tehdyt työvuorovaihdot ja tuplavuorot on saatu pidettyä alhaisella tasolla. Päivärannan palvelukeskuksessa oli vuoden 2018 aikana kolme työllistämistuella palkattua työntekijää. Työntekijätilanne on ollut suhteellisen hyvä. Ajoittain on ollut haasteellista saada kaikkiin sijaisuuksiin koulutettua henkilökuntaa, loppuvuotta kohti tilanne kuitenkin parantui. Muutamaa yksittäistä vuoroa lukuun ottamatta jokaisessa vuorossa on ollut suunnitellut vahvuudet, eikä laissa säädetyn 0.5 mitoituksen mukaisen työntekijämäärän alle ole työskennelty yhdessäkään vuorossa.

Työntekijöille on järjestetty vuoden aikaan koulutusta ergonomiasta, kinestetiikasta, saattohoidosta ja ravitsemuksesta. Lääkehoidon osaamista on vahvistettu verkkokursseilla ja tenteillä. Tulipalon sattuessa pelastautumisvalmiutta tehostettiin hankkimalla kaikkien asukkaiden vuoteisiin pelastuslakanat ja harjoittelemalla niiden käyttöä.

Yksikön toimintaan on tuonut haasteita tuleva kauppa Attendolle, joka on luonnollisesti mietityttänyt henkilökuntaa ja asiasta on keskusteltu. Muissa yksiköissä tapahtuneet muutot ja muutokset näkyivät jonkin verran myös Päivärannassa. Tästä huolimatta ilmapiiri palvelukodissa on ollut rauhallinen ja asukkaat ovat saaneet hyvää, hoito- ja palvelusuunnitelman mukaista hoitoa. Loppuvuodesta tehtiin asukastyytyväisyyskysely, johon vastasi noin 40 % asukkaista omaistensa avustuksella. Kyselyn tulokset olivat hyvät, asukkaat olivat tyytyväisiä ympäristöön ja kokivat saaneensa hyvää, ystävällistä hoitoa. Jotkut toivoivat enemmän pitkin päivää tapahtuvaa viriketoimintaa ja enemmän aikaa hoitajilta.

Päivärannan palvelukeskuksessa järjestettiin vuonna 2018 omaisten päivä, johon osallistui paljon väkeä. Vanhuspalveluiden järjestämät tanssit saivat paljon positiivista palautetta tapahtumaan osallistuneilta asukkailta. Lisäksi meillä kävi erilaisia esiintyjä ja ohjelman järjestäjiä ilahduttamassa asukkaita. Lämmin kesä mahdollisti runsaan ulkoilun. Työntekijöille järjestettiin yksikön oma tyhy-iltapäivä.

Kotiranta:

Kotirannassa on ollut asukkaita vuonna 2018 yhteensä 29, joista yli 75-vuotiaita 25. Hoitopäiviä oli yhteensä 7143 (käyttöaste 97,8 %), joista yli 75-vuotiaiden osuus oli 6070 hoitopäivää. Päätyneitä hoitajaksoja oli 9 eli asukkaista on vaihtunut liki puolet vuoden 2018 aikana. Lisäksi vaihtuvuus painottui vuoden jälkimmäiselle puoliskolle, joka koettiin ajoittain aika kuormittavana. Tämä tarkoittaa käytännössä asukkaiden voinnissa tapahtuneita muutoksia ja useita saattohoitotilanteita, joiden vuoksi hoitohenkilöstön mitoitusta on lisätty kulloinkin tarvittavaksi ajaksi. Tilanne näkyy osaltaan henkilöstökulujen kasvuna ja ylittymisenä loppuvuotta kohden. Apuvälineitä ja hoitotarvikkeita on hankittu edistämään asukkaiden hyvää hoitoa ja arjen sujumista. Asukkaiden saattohoito palvelutalossa on onnistunut hyvin yhteistyössä hoitavan lääkärin kanssa.

Toiminta on muutoin vakiintunutta, mutta henkilöstörakenteessa on tapahtunut jonkun verran muutoksia aikaisempiin vuosiin verraten. Kahdestatoista vakituisesta työntekijästä vuoden 2018 aikana täyttä työaikaa hoitotyössä teki vain 5-7 henkilöä. Henkilöstössä on ollut paljon osa-aikatyön tekijöitä osittaisista hoitovapaista, terveydellisistä syistä tai työnkuvien muutoksista johtuen. Joitain pidempiä sairauslomia on myös ollut. Sijaistarpeet ovat vuosilomien lisäksi muodostuneet näistä osa-aikaisuuksista sekä pidemmistä että äkillisistä sairauslomista. Varahenkilöstöllä on paikattu lyhyitä sijaisuuksia mahdollisuuksien mukaan, mutta tarvetta pidempiaikaisille sijaisille on myös ollut.

Vuoden aikana mm. vietettiin omaistenpäivää maatilalla ja osallistuttiin erilaisiin tapahtumiin niin talon sisällä kuin muuallakin. Ulkoilua ja muuta viriketoimintaa toteutettiin asukkaiden voinnin mukaan mahdollisimman paljon. Työllistämisvaroin palkattuna oli osan vuotta 1 hlö asukkaiden viriketoimintaan sekä ulkoilussa ja kodin ulkopuolisessa asiainnissa avustamiseen. Työtoiminnan kautta on ollut 1 hlö (+avustaja) 4 pv viikossa mm. leipomassa asukkaiden kanssa, ulkoilemassa ja auttamassa talossa arjen pienissä askareissa. Asiakastyytyväisyyskysely on toteutettu tänäkin vuonna.

Tammiranta:

Tammirannassa on ollut tammi-lokakuun aikana yhteensä 123 asiakasta ja hoitopäivä on ollut 3285 tuona aikana. Pitkäaikaisen laitoshoidon päätöksellä Tammirannassa ei ollut ketään v:n 2018 lokakuun lopussa. Tämä on mahdollistanut lyhytaikaisten jaksojen käyttämisen tehokkaasti sairaalasta kotiutuville kuin myös omaishoidon tuen asiakkaille. Toiminta lakkautui 28.10.2018. Yhdelle pitkäaikaista hoitoa tarvitsevalle henkilölle järjestettiin palveluasumispaikka Mehiläisen Mainio kotiin Konnevedelle. Yksi henkilö odotti palveluasumispaikkaa Tammirannassa ja hänelle tarjottiin palveluasumispaikka Attendo Oy:n Laurintuvalta.

Tammela:

Tammelassa on ollut tammi-lokakuun aikana 14 eri asukasta, joista 75 vuotta täyttäneitä oli 12. Asukaspaikkoja on 11. Hoitopäiviä on ollut 2643 (käyttöaste 79,0 %), joista 75-vuotiaiden osuus oli 2115 hoitopäivää. Tammela lakkautui 28.10.2018. Kolme pitkäaikaista asukasta siirtyi Attendo Oy:n omistamaan Laurintupaan Leppävedelle, koska omassa kunnassa ei ollut tarjota hoitopaikkaa.

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Henkilöstön työhyvinvoinnin ja ammattitaidon ylläpitäminen vähintään nykyisellä tasolla	Varmistetaan henkilöstön riittävä osaaminen koulutuksella	Koulutuspäivät > 3 pv/hlö/v	37 % > 3 pv / v 17 % = 2 pv / v 17 % = 1 pv / v 19 % = 0,5 pv /v 9 % = 0 pv/v
	Varmistetaan henkilöstön jaksaminen erilaiset työturvallisuusriskit minimoiden ja työolosuhteita parantamalla	Sairauspoissaolojen ka < 20 kalenteripv/hlö/v	Sairauspoissaoloja on vanhuspalveluissa yhteensä 2478 kalenteripäivää. Keskiarvo 22,13 (112 työntekijää). Poissaolopv:t yksiköittäin: Kotihoito 948 pv Metsätähti 217 Päiväranta 701 Kotiranta 389 Tammela 58 Tammiranta 137 varah.: 28

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

- työpaine ja kuormitus lisääntyvät asiakasmäärien kasvaessa ja asiakkaiden toimintakyvyn laskiessa
- lainsäädännön tuomat paineet kotihoidolle
- keskeiset tehtävät ja palvelut yksittäisten työntekijöiden vastuulla

Miten riskit hallitaan / miten niihin reagoidaan

- säännölliset tiimipalaverit kerran viikossa
- kehityskeskustelut vuosittain
- koulutussuunnitelman tekeminen kattavasti koko vanhustenhuoltoon
- varhaisen välittämisen keskustelujen käyminen
- varahenkilöjärjestelmän kehittäminen ja keskitetty sijaisjärjestely

Kotihoidossa on säännölliset tiimipalaverit viikoittain ja palveluasumisessa ns. osastopalaverit viikoittain. Kehityskeskustelut käydään vuosittain henkilöstön kanssa. Varhaisen välittämisen keskustelut otetaan herkästi käyttöön, kun havaitaan jotain muutosta jaksamisessa, työn tekemisessä yms. Varahenkilöjärjestelmää on kehitetty ja pyritty keksittämään sijaisjärjestelyjä.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Ts 2019
Kotihoidon käyntien yksikkökustannukset 2.111.276 €/29.841	€/ tunti (brutto)	68	35	71	67
1.763.321 €/29.841	€/ tunti (netto)	59	31	59	58
Päiväranta 1.270.941 €/11.742	€/ hoitopv (netto)	96	99	108	99
Metsätähti 812.701 €/6473	€/ hoitopv (netto)	107	96	125	105
Kotiranta 745.256 €/7143	€/hoitopv (netto)	96	87	104	93
Tammela 299.219 €/2643	€/hoitopv, netto	92	92	113	-
Tammiranta 571.413 €/3285	€/hoitopv, netto	165	12	174	-

Henkilöstön määrä

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Ts 2019	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	74,72	97	86,4	97	11,68
Sijaiset	40,98	18	31,58	10	-9,4
Työllistetyt	4,75	4	5,59	4	0,84
Muut määräaikaiset	0,65				-0,65
Oppisopimus					0
Yhteensä	121,1	119	123,57	81	2,47

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Vanhuspalvelut 1000 e							
Kotihoito							
Tulot	219	223		223	348	125	56
Menot	-1 717	-1 711		-1 711	-2 111	-400	-23
Netto	-1 498	-1 488		-1 488	-1 763	-275	-19
Vanhuspalveluiden rakennemuutos							
Tulot	450	0		0	0	0	0
Menot							
Netto	450	0		0	0	0	0
Vanhuspalveluiden rakennemuutos, voimavaraohitaja							
Tulot	35	23		23	23	0	0
Menot	-35	-23		-23	-23	0	0
Netto	0	0		0	0	0	0
Kotihoidon tukipalvelut							
Tulot	206	197		197	223	26	13
Menot	-333	-294		-293	-263	30	10
Netto	-127	-97		-97	-40	56	58
Seniorikeskus							
Tulot	39	36		36	47	11	29
Menot	-138	-176		-176	-135	41	23
Netto	-99	-140		-140	-88	52	38
Palveluasuminen Metsätähti							
Tulot	232	260		260	242	-17	-7
Menot	-928	-959		-959	-1 055	-96	-10
Netto	-696	-699		-699	-813	-113	-16
Palveluasuminen Päiväranta							
Tulot	421	415		415	425	10	2
Menot	-1 558	-1 611		-1 611	-1 695	-85	-5
Netto	-1 137	-1 196		-1 196	-1 271	-75	-6
Palveluasuminen Kotiranta							
Tulot	257	262		262	254	-8	-3
Menot	-940	-899		-899	-999	-100	-11
Netto	-683	-637		-637	-745	-108	-17
Palveluasuminen Tammela							
Tulot	130	131		131	88	-43	-33
Menot	-479	-502		-502	-387	115	23
Netto	-349	-371		-371	-299	72	19
Ostetut asumispalvelut*							
Tulot					3	3	
Menot			-177	-177	-63	113	64
Netto			-177	-177	-60	116	66
Tammiranta							
Tulot	147	150		150	96	-54	20
Menot	-931	-882		-882	-668	214	24
Netto	-784	-732		-732	-571	160	22
Vanhuspalvelut yhteensä							
Tulot	2 102	1 698		1 698	1 762	64	6
Menot	-7 039	-7 057	-177	-7 233	-7 408	-175	-2
Netto	-4 937	-5 359	-177	-5 535	-5 646	-111	-2

2.2.4.3 Terveyspalvelut

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Hyvinvointia ja terveyttä edistävien, laadukkaiden ja kustannustehokkaiden perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palveluiden järjestäminen	Palvelujen tuottamista ohjaa vähintään vuosittain käytävissä sopimusohjaus-neuvotteluissa tarkistettu kuntalaisten palvelujen tarve. Palvelutuotannossa keskeistä on avoimuus tilaajan ja tuottajan välillä.	Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärikäynnit/ 1000 asukasta ≤ 2300	Toteutunut, 1670 (2017, sotkanet)
		Perusterveydenhuollon muut avohoitokäynnit/ 1000 asukasta ≥ 1400	Ei toteutunut, 1324 (2016, sotkanet)
		Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärin potilaat yhteensä % väestöstä ≤ 75	Toteutunut, 61,1% (2017, sotkanet ind 3224)
		Sairastavuusindeksi, ikävakioitu ≤ 118	Ei toteutunut, 121,4 (kela 2017)
		Terveyskeskussairaaloiden käyttöaste ≤9/v	Ei toteutunut, käyttö 12,7

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

- päivystyskäyntien lisääntyminen keskussairaalassa
- terveyskeskussairaaloiden käyttöasteen lisääntyminen
- lääkäriresurssien heikkeneminen Hankasalmen terveysasemalla
- kiireettömän hoidon jonojen pidentyminen avosairaanhoidossa
- ongelmat vanhusten muistisairauksien hoidon ja kuntoutuksen järjestämisessä

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- kunnan kotihoidon 24/7 toimivien palvelujen varmistaminen
- yhteistyön ylläpitäminen ja kehittäminen erikoissairaanhoidon, JYEn ja kunnan välillä
- kotiutuksen toimintamallin jatkuva kehittäminen
- kuntouttavan lyhytaikashoidon saatavuuden varmistaminen

Tehtävä:

Kuntalaisten terveystarpeisiin ja palvelukysyntään perustuvien ennaltaehkäisevien, hoitavien ja kuntouttavien sekä kustannustehokkaiden palvelujen tilaaminen Jyväskylän yhteistoiminta-alueen terveyskeskukselta sekä terveellisen ja turvallisen elinympäristön turvaaminen kuntalaisille Jyväskylän kaupungin hallinnoiman ympäristöterveydenhuollon yhteistoiminta-alueen palveluilla.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

JYEn sopimuskunnat, Jyväskylä, Hankasalmi, Uurainen määrittelevät käytettävissä olevien resurssiensa puitteissa Jyväskylän yhteistoiminta-alueen terveyskeskuksen järjestämien terveydenhuollon palvelujen sisällön ja laajuuden. Jyväskylän kaupungin ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö hoitaa ympäristöterveydenhuollon tehtävät Hankasalmen, Joutsan, Jyväskylän, Luhangan, Multian, Muuramen, Petäjäveden, Toivakan ja Uuraisten alueilla.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

- Sote-uudistukseen valmistautuminen
- Uusien alueellisten toimintamallien kehittämiseen sitoutuminen
- Osallistuminen maakuntamallia tekevien työryhmien toimintaan
- Uusi Sairaala –hankkeen etenemiseen valmistautuminen yhteistyössä sairaanhoitopiirin kanssa
- Hankasalmi-ohjelman tavoitteiden huomioiminen terveydenhuollon sopimusohjausneuvotteluissa

TALOUDELLISET TAVOITTEET

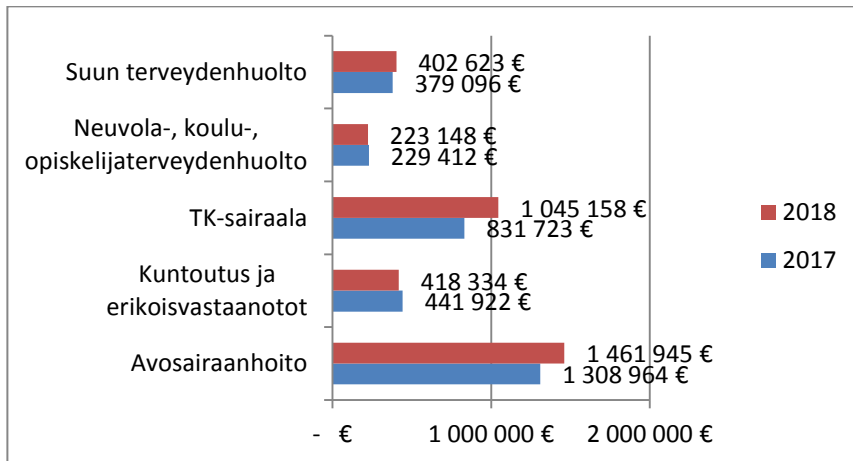
1.8.3.1 Tavoitteen määrittely	1.8.3.2 Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Perusterveydenhuollon (mukaan lukien hammashuolto) nettokustannukset 3.690.057 €/netto/4936	euroa/asukas	582	657	653	748
TK-sairaalakäyttö 1 045 158/4936	euroa /asukas	156	166		211
Erikoissairaanhoidon nettokustannukset 6.978.992 €/netto/4936	euroa/asukas	1341	1419	1380	1413

Asukasluvun muutos nostaa kustannusta euroa/asukas, jos asukasluku olisi pysynyt samana erikoissairaanhoidon €/as olisi ollut 1390 €.

Jyväskylän yhteistoiminta-alueen terveystaloudet

Jyten tuottamat terveydenhuollon palvelut ovat ryhmitelty viiteen kokonaisuuteen:

1. Avosairaanhoito (mm. lääkäri- ja sairaanhoitajavastaanotot, lk/sh konsultaatiot ja röntgen)
2. Kuntoutus ja erikoisvastaanotot
3. Terveyskeskussairaalat (Palokka, Kyllö ja Muurame)
4. Neuvola-, koulu- ja opiskelija terveydenhuolto
5. Suun terveydenhuolto.

Avosairaanhoito oli 41 (vuonna 2016: 40) %:a koko Jyten tuottamasta palvelukokonaisuudesta. Sen vuosikustannus oli 1 461 945 (vuonna 2017: 1 308 964) euroa. Kuntoutus ja erikoisvastaanotot ovat 12 (2016: 17) %:a kokonaisuudesta. Keskimääräinen Jyten terveyskeskussairaalan käyttöaste koko vuoden aikana 2015 oli 885 hoitopäivää eli noin 2,5 sairaansijaa, vuonna 2016 sairaansijoissa tapahtui dramaattinen nousu ollen keskimäärin 9,5 sairaansijaa / vrk. Vuoden 2017 keskimääräinen sairaansijaa oli 10,42 eli hoitopäiviä tuli yhteensä 3805 vrk. Vuoden 2018 keskimääräinen sairaansijojen käyttö oli 12,7/ vrk. Tk-sairaalan kustannus tilinpäätösvuonna oli 1 045 158 € (vuonna 2017: 831 723).

Vuosi 2018 oli muutosten vuosi alkaen keväisten pitkäaikaisten lääkäreiden eläköitymisestä ja sen tuomasta muutoksesta terveysaseman toiminnassa. Lääkärin virkoja ei olla saatu täytettyä ja lääkäritoimintaa on hoidettu ostopalveluin. Kaikki perusterveydenhuollon toimijat siirtyivät väistötiloihin marraskuun puoleen väliin mennessä, joka toi sinällään myös kustannuksia toimintaan. Väistötiloissa toiminta on kuitenkin loppuvuoden aikana vakiintunut ilman suurempia ongelmia. JYTE-kuntien sopimusohjausneuvottelut käytiin 25.9.2018.

Erikoissairaanhoito

Keski-Suomen sairaanhoitopiirin Uusi sairaala -hanke käynnistyi syksyllä 2012 ja tämän hetkisen aikataulun mukaan uuden sairaalan on tarkoitus valmistua vuonna 2020. Hanke kehittää erikoissairaanhoidon toimintamahdollisuuksia, mutta ainakin lähivuosien aikana kasvattaa merkittävästi kuntien erikoissairaanhoidon kustannuksia.

Erikoissairaanhoidon talousarvio oli 6 985 300 euroa, syksyn talousarviomuutoksessa sitä alennettiin 80 000 eurolla. toteuma oli kuitenkin 6 978 992 € (7 124 341 €: 2017) vuonna 2018. Ilman talousarviomuutosta erikoissairaanhoidon toteuma olisi ollut lähestaloustarvion summan verran. Nyt ylitystä muutettuun talousarvioon tuli siis noin 74 000 euroa. Kokonaisuudessaan erikoissairaanhoidon menot pienenevä vuoden 2017 tilinpäätöksen verrattuna 145 349 € eli 2 %.

Kalliiden hoitojen tasausraja vuonna 2017 oli 60 000 euroa. Jos potilaan hoidon laskutus oli ylittänyt edellä mainitun kunnan omavastuun, ylimenevän hoidon kustannukset on tasattu kuntien kesken. Hankasalmen kunta maksoi lisää kalliiden hoitojen tasausmaksua 136 951.00 (vuonna 2017: 88 918) euroa.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Terveyspalvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Perusterveydenhuolto (JYTE)							
Toimintatuotot	0	0		0	0		
Toimintakulut	-3 570	-3 367		-3 367	-3 690	-323	-9,6
Toimintakate	-3 570	-3 367		-3 367	-3 690	-323	-9,6
Erikoissairaanhoito (ksshp)							
Toimintakulut	-7 124	-6 985	80	-6 905	-6 979	-74	-1,1
Toimintakate	-7 124	-6 985	80	-6 905	-6 979	-74	-1,1
Ympäristöterveydenhuolto (JYTE)							
Toimintakulut	-196	-230		-230	-189	41	17,2
Toimintakate	-196	-230		-230	-189	41	17,2
Terveyspalvelut yhteensä							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-10 891	-10 501		-10 501	-10 857		
Toimintakate	-10 891	-10 501		-10 501	-10 857	-356	-3,4 %

2.2.5 Sivistyslautakunta

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

SIVISTYSLAUTAKUNTA 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Myyntituotot	365	370		370	385	15	4,0
Maksutuotot	332	268		268	282	14	5,2
Tuet ja avustukset	228	148		148	220	72	48,6
Muut toimintatuotot	36	27		27	42	15	55,5
Toimintatuotot	961	813		813	929	116	14,27
Henkilöstökulut	-5 508	-5 679		-5 679	-5 779	-100	1,8
Palvelujen ostot	-2 540	-2 398		-2 398	-2 513	-115	4,8
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-382	-359		-359	-382	-23	6,4
Avustukset	-323	-374		-374	-253	121	-32,3
Muut toimintakulut	-1 106	-974		-974	-999	-25	2,6
Toimintakulut	-9 860	-9 783		-9 783	-9926	-142	1,4
Toimintakate	-8 898	-8 971		-8 971	-8 997	-26	0,3
Poistot	-168	-125		-125	-108	17	-13,6

Sivistyspalvelujen eri sektoreilla yhtenä kantavana teemana jatkui kasvu- ja oppimisympäristöjen turvallisuuden edistäminen. Kaikilla sektorilla on turvallisuusvastaavat. Tavoitteena on lisätä henkilöstön tietoa ja toimintakykyä turvallisuuskysymyksissä sekä luoda toimintamalleja uhka- ja väkivaltilanteiden ennaltaehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Lisäksi syksyllä 2018 sivistyspalveluiden yhteiseksi teemaksi muodostui ”Huomaa hyvä meissä”. Tavoitteena on myönteisen puheen ja hyvinvoinnin lisääminen sekä niiden asioiden ja toimintojen vahvistaminen ja huomaaminen, mitkä toimivat jo sängen hyvin. Samalla käynnistyi sivistyspalveluiden kehittämissuunnitelman laatiminen, joka pohjautuu kunnan strategiaan.

Hankasalmen kunta sitoutui maakunnalliseen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan (LAPE 2017-2018), minkä tavoitteena on ollut yhtenäistää hajanaista palvelujärjestelmää lapsi- ja perhelähtöiseksi ja palveluiden painopiste muuttumaan enemmän ennaltaehkäiseviin palveluihin. Yhtenä tavoitteena on ollut perhekeskusmallin käyttöönotto. Keväällä 2018 valmisteltiin yhteistyössä eri hallintokuntien kanssa perhekeskuksen toimintojen sijoittuminen Monitoimitalolle, jonne myös koulun oppilashuolto tulee sijoittumaan (KVALT 27.8.2018). Tilat perhekeskukselle päästään rakentamaan, kun esiopetus ja lukio (väistöä) siirtyvät uuteen koulukeskukseen syksyllä 2020.

Yhtenäiskoulun ja lukion toiminta-, hallinto- ja johtajuuskulttuuria on juurrutettu syksystä 2017 alkaen peruskoulun ja lukion arkipäivään. Lukion rehtorin tehtävät yhdistettiin Kuuhankaveden koulun rehtorin tehtävään ja rehtorin työtä tukemaan perustettiin apulaisrehtorin virka. Samoihin aikoihin päädyttiin koulukeskuksen uudisrakennushankkeeseen, kun koulun sisäilmaongelmia ei saatu kuriin korjaustoimenpiteillä. Uuden koulukeskuksen hankesuunnitelman työstäminen keskittyi vahvasti keväälle 2018 ja sitä on ollut työstämässä koulun johto, mutta myös henkilöstöä, oppilaita ja päättäjiä on osallistettu prosessiin.

Lukiossa alkoi syksyllä 2018 liikuntalinja. Perinteisten liikuntakurssien lisäksi lukioaikana voi suorittaa 10 liikuntalinjan kurssia. Alkuvaiheessa painopistelajeiksi valikoituivat salibandy ja futsal. Lajiharjoittelun ohella opiskelijoita kannustetaan lajiohjaajiksi. Liikuntalinja on tuonut lisäkuluja, mutta myös uusia opiskelijoita. Lukion

kurssien toteutumista on pyritty turvaamaan kirjoitettavissa aineissa. Lukion toimintaa tullaan kehittämään edelleen liikuntalinjan näkökulmasta. Suunnistuslukio jatkoi laadukasta toimintaansa yhteistyössä Hankasalmen urheilu- ja valmennuskeskus ry:n kanssa. Suunnistajien kevätleiri vietettiin Latviassa 8.-13.4.2018. Kunta panostaa 60 000 euroa per vuosi laadukkaan valmennustoiminnan takaamiseksi.

Vuonna 2015 koulukuljetuskustannusten toteuma oli 628 873 euroa. Syksyllä 2016 kuljetuskustannukset lähtivät rajuun nousuun ja toteuma oli jo 719 703 euroa. Vuonna 2017 kuljetuskustannuksiin upposi 788 517 euroa. Vuodelle 2018 koulukuljetuskustannuksiin varattiin 737 000 euroa, joka jaettiin kouluittain (koko määräraha oli aiemmin varattu vain Kuuhankaveden koulun talousarvioon). Määräraha kuitenkin ylittyi 34 373 eurolla, toteuman ollessa 771 373 euroa. Jo aiemmin vuonna 2016 tavoitteena koulukuljetusten optimoinnilla ja suunnittelulla oli tarkoitus saavuttaa säästöjä, mutta hankittua ohjelmaa ei käytetty toivotulla tavalla. Kunnan esi- ja perusopetuksen oppilaista on koulukuljetuksen piirissä 60 %.

Kunnanhallitus päätti keväällä 2018 toisen vakinaisen nuorisotyöntekijän palkkaamisesta syksystä 2018 alkaen edellyttäen, että nuorisotoimen tehtävien kokonaisjärjestelyjä sivistyslautakunta käsittelee kokonaisvaltaisesti. Samanaikaisesti kesällä 2018 kansalaisopiston apulaisrehtori siirtyi toisen työnantajan palvelukseen, jonka johdosta avautui mahdollisuus kehittämislle. Kunnanvaltuusto hyväksyi 20.9.2018 kokouksessaan vapaa-ajanpalveluiden organisaatorakenteen kehittämiseen liittyvät muutokset. Kehittäminen ja muutos linkittyvät tulevaisuuden kunnan rakentamiseen ja sivistyskunta-ajattelun vahvistamiseen. Sivistyksen, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä kuntalaisten osallisuuden ja kumppanuuden aktivoiminen on tulevaisuuden kunnan tärkeimpiä tehtäviä. Vapaa-ajan palvelut nimettiin hyvinvointipalveluiksi 1.1.2019 alkaen ja kansalaisopiston apulaisrehtorin virka muutettiin hyvinvointipäällikön viraksi, johon sisältyy kansalaisopiston rehtorin tehtävät. Lisäksi muutettiin kansalaisopiston päätoimisen tuntiopettajan osa-aikainen tehtävä suunnittelijaopettajan tehtäväksi, johon sisällytettiin kunnan liikunta-asioiden hoito (aiemmin liittyi kansalaisopiston apulaisrehtorin tehtävään). Kunnanhallitus 3.9.2018 kokouksessaan päätti myös nuorisopalveluiden osalta eriyttää nuorisotyön kunnalliseen ja erityisnuorisotyöhön. Nuorisotyöntekijän nimike muutettiin vastaavaksi nuorisotyöntekijäksi ja työpajaohjaajan tehtävä muutettiin vastaavaksi nuorten työpajaohjaajaksi 1.10.2018 alkaen.

Metsätähden päiväkodissa on ollut akuutti lisätilantarve jo pidemmän aikaa ja tarve jatkuu vielä vuosia eteenpäin. Metsätähden päiväkotitoimi on mitoitettu 15 lapsen sisarusryhmäksi ja lasten määrä on ollut huomattavasti suurempi. Tilanpuute on aiheuttanut niin toiminnalle, henkilöstölle kuin lapsillekin haasteita. Metsätähden nykyisten tilojen tehokkaampaa käyttöä on suunniteltu lähes koko vuosi nykyisen keittiön muuttamista päiväkodin leikki- ja lepoalueeksi. Vihdoin suunnitelmat alkavat edetä ja muutostöitä tehdään kevään ja kesän 2019 aikana.

Kunnanhallitus hyväksyi 24.9.2018 kokouksessaan Sinisiiven päiväkodin johtajan tehtävän uudelleen järjestelyn siten, että päiväkodin johtajan tehtävään sisällytetään perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan koordinaattorin tehtävät (noin 150 tuntia/vuosi) ja nykyisestä toimenkuvasta eriytetään varhaiskasvatuksen erityisopettajan (VEO) tehtävät omaksi toimekseen sisältäen myös resurssilastentarhanopettajan tehtävät varhaiskasvatuksessa 1.1.2019 alkaen (yksi lto:n toimi jätetty täyttämättä).

2.2.5.1 Sivistystoimen hallinto

Hallinto 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Toimintakulut	-176	-175		-175	-188	-13	7,4
Toimintakate	-176	-175		-175	-188	-13	7,4

Sivistyspalvelujen toimisto- ja hallintopalvelut vastasivat suunnittelu-, kehittämis-, valmistelu- ja täytäntöönpanotehtävistä, sekä sivistyspalvelujen talous- ja henkilöstöpalveluista. Hallintopalveluiden henkilöstö 2 htv koostui sivistystoimen toimialajohtajasta ja toimistosihteeristä. Toimistosihteerin on toiminut myös kunnan työsuojeluvalluutettuna 9 tuntia per viikko ja häntä on sijaistanut kunnan ostolaskusihteerin.

2.2.5.2 Koulutuspalvelut

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Laadukkaiden koulutuspalveluiden turvaaminen	Ylläpidetään edellytyksiä laadukkaaseen oppimiseen, kestävään hyvinvointiin ja monipuolisiin oppimisympäristöihin	Toimiva kouluverkko Pätevä henkilöstö Jatko-opintoihin sijoittuminen (%/ päättötodistuksen saaneet)	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.

Kunnan kolmessa esi- ja perusopetusta antavassa alakoulussa, yhtenäiskoulussa ja lukiossa vakituinen opetushenkilöstö on ollut pätevää ja soveltuvaa. Lukio ja Kuuhankaveden koulu siirtyivät viisijaksojärjestelmään 1.8.2018 alkaen. Ylioppilaaksi valmistui 24 abiturienttia, joista neljä suunnistuslinjalta. Perusopetuksen päättötodistuksen saivat kaikki perusopetuksen päättävät oppilaat.

Toiminnalliset tavoitteet

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Opetussuunnitelmien käyttöönotto portaattain ja toimintakulttuurin jalkauttaminen	Monimuotoisten oppimisympäristöjen käyttö Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden lisääminen Opiskelun suunnittelun, seurannan ja arvioinnin sekä kodin ja koulun välisen yhteistyön kehittäminen sähköisiä ympäristöjä hyödyntäen	Tarkoituksenmukaisten ympäristöjen (mm. Google Gafe, Wilma jne.) käyttö opetuksessa, arvioinnissa sekä suunnittelussa ja kehittämisessä/ käyttäjien määrä Monialaisten oppimis- ja aihekokonaisuuksien toteutuminen kouluittain/määrä sekä toiminnan onnistuminen sisäisen arvioinnin mukaan Yhteistyöverkoston kanssa toteutuneen opinto-, harrastus- ja kerhotoiminnan laajuus/yhteistyötahojen sekä kerhojen (lukiossa hyväksiluettavien opintojen) määrä.	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.
Henkilöstön koulutus ja työhyvinvointi	Osaava ja motivoitunut henkilöstö Uuden tvt- pedagogiikan edistäminen ja riittävä, ajanmukainen välineistö	Työhyvinvointikyselyt Koulutussuunnitelman laajuus Tvt-strategian mukaisten tavoitteiden saavuttaminen (=erillinen vuosittainen arviointi)	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.
Turvallinen toimintaympäristö	Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen	Turvallisuusvastaavan nimeäminen, esimiesten koulutus, riskien kartoitus, toimenpiteiden seuranta, terveet fyysiset ympäristöt	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.

Tavoite 1:

Lukio

Lukiossa Google for Education -ympäristöä käytettiin tuntityöskentelyssä ja tehtävien jakoon ja palautukseen sekä arviointiin. Abitti-koejärjestelmä on säännöllisessä käytössä, samoin eri kustantajien sähköiset oppimateriaalit ja koetyökalut. Opetuksessa hyödynnetään myös erilaisia verkkopalveluja, mm. YLEN verkko-oppimateriaaleja ja Abitreenejä. Jyväskylän yliopiston robotiikan, elektroniikan ja ohjelmoinnin kursilla opiskelijat pääsivät alkuvuonna suunnittelemaan mm. mehtäkonetta ja robottiautoja. Helmikuussa tehtiin opintomatka hiukkasfysiikan tutkimuskeskus Cerniin Sveitsissä. Opiskelijat valmistelivat matkaa esittelemällä hiukkasfysiikkaan liittyviä esityksiä VTT- vierailun yhteydessä Jyväskylässä tammikuussa. Cernissä tutustuttiin mm. hiukaskiihdyttimiin, CMS-koeasemaan, kvattikenttäteoriaan ja antimateriaan. Genevessä vierailtiin myös vanhassa kaupungissa ja SPR-museossa.

Lukuvuoden viimeinen viikko toukokuussa oli metsäaiheinen projektiviikko, jolloin saksalaiset opiskelijat ja opettajat Templinin yhteistyökoulusta vierailivat lukiolla. Jakson arvioinnissa tavoiteltiin perinteisten kokeiden ohella vaihtoehtoisten arviointimenetelmien toteutumista uuden opetussuunnitelman hengessä. Viikon tapahtumista raportoitiin sosiaalisessa mediassa sekä kirjoitettiin artikkeli Hankasalmen Sanomiin. Syyskuussa oli vuorossa lukion opintomatka Templiniin ja lokakuussa ranskan ryhmän matka Pariisiin.

Peruskoulut

Kaikille perusopetuksen oppilaille ja opettajille on luotu edellytykset Google for Education -ympäristön käyttöä varten. Kerhotoiminnan kehittämishankkeen avulla (koordinointivastuu apulaisrehtorilla) tarjottiin kaikille perusopetuksen oppilaille erilaisia kerhoja. Kerhotunteja toteutui yhteensä 310 tuntia. Kerhotoiminnan vuoksi koulupäivän rakennetta muutettiin niin, että eri kylien oppilaat saivat linja-autokuljetuksen kirkonkylän monitoimitalolle. Uutena toiminnan muotona syntyi futsal-harrastus yhteistyössä Kampuksen Dynamo ry:n kanssa. Muut yhteistyötahot kerho- ja harrastetoiminnassa olivat seurakunnat, 4H-yhdistys, kunnan vapaa-aika ja nuorisopalvelut ja Hankasalmen Hanka.

Kuuhankaveden koululla monialaisia oppimiskokonaisuuksia toteutettiin työsuunnitelmien mukaan, metsä erityisenä teemana. Vuoden 2018 aikana **Niemisjärven koululle** hankittiin 16 uutta kannettavaa tietokonetta. Tämä on tehostanut digitaalisten oppimisympäristöjen käyttöä. Yhteistyö vanhempien kanssa on ollut monipuolista. Vanhempainneuvosto ja oppilaskunta toimivat aktiivisesti ja ovat järjestäneet vuoden aikana monipuolista toimintaa. Koulun monialaisten opintojen aiheena oli tutustua omaan kylään, sen yrityksiin ja maatiloihin. Koululaiset tekivät luokittain kyläkävelyjä, joissa tutustuivat kylän rakennuksiin ja historiaan. Tarjolla oli oppilaille monipuolista harrastustoimintaa.

Vuoden 2018 aikana **Aseman koulun** tavoitteena on ollut aloittaa koulun toimintakulttuurin kehittäminen opetussuunnitelman ja toiminnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Syksyllä 2018 on aloitettu arvokeskustelu huoltajien, oppilaiden ja henkilökunnan kanssa. Näistä aineksista on tarkoitus koota koululle yhtenäinen toimintamalli. Tätä toimintaa helpottaa se, että henkilöstö on vakiintunutta ja sitoutunutta koulun toiminnan kehittämiseen sekä aktiivinen toiminta oppilaskunnassa ja vanhempainneuvostossa. Edelleen on tarpeen lisätä monimuotoisten oppimisympäristöjen käyttöä opetuksessa. Haasteena on vanhentunut tietokonekanta, johon saadaan vuonna 2019 helpotusta investointirahan vuoksi. Koulun monialaisten opintojen aiheina ovat olleet syksyn 2018 aikana hyvät tavat ja myönteinen puhe. Syksyn aikana on järjestetty koulun yhteisiä teema-aamunavauksia ja panostettu tunnetaitojen harjoitteluun. Nämä jatkuvat myös kevään 2019 aikana. Kerhotoimintana jatkettiin koulun liikuntakerhoja, jotka ovat olleet hyvin suosittuja useiden vuosien ajan. Kerhon ohjaajana on toiminut koulunkäynninohjaaja. **Ristimäen koululla** monialaisia oppimiskokonaisuuksia toteutettiin työsuunnitelman mukaan, Eurooppa erityisteemana 5.-6.luokkalaisten esitelmien tekemisessä.

Tavoite 2:

Opetusala on jatkuvassa muutoksen tilassa. **Lukiossa ja Kuuhankaveden koulussa** henkilöstö osallistui koulutuksiin virkaehtosopimuksen mukaisilla VESO-päivillä ja omaehtoisesti hankkimalla täydennyskoulutusta pedagogisiin valmiuksiin sekä eri-ikäisten opettamiseen ja ohjaamiseen. Kilpailukykyopimuksen mukaista työaikaä käytettiin arviointikulttuurin pohtimiseen, ja lisäksi kaikilla kunnan opettajilla oli lauantaityöpäivä 24.11., jolloin käsiteltiin työhyvinvointiin liittyviä asioita. Työhyvinvointikyselyjen tulokset on käsitelty myös koulun johtoryhmässä. **Niemisjärven koulun** 12 vakituisesta työntekijästä 9 on käyttänyt vähintään 3 koulutuspäivää vuoden 2018 aikana. Koulutukset ovat kohdistuneet mm. uuden opetussuunnitelman jalkauttamiseen, tvt-osaamiseen ja turvallisuus- ja ensiapukoulutukseen. Vuoden 2018 olemme hankkineet 16 uutta kannettavaa tietokonetta oppilaskäyttöön. Laitetilanne on koulussa tällä hetkellä kiitettävä.

Aseman koulun 14 vakituisesta työntekijästä kahdeksan on käyttänyt vähintään kolme koulutuspäivää vuoden 2018 aikana. Koulutuksissa painopiste on ollut tvt-osaamisessa ja käytökseen liittyvissä asioissa. Pikkukoululla on oppilaskäytössä 16 iPadia, joita käytetään monipuolisesti pääasiassa luokilla 0-2 sekä englannin opetuksessa luokilla 3-6. Ison koulun puolella on ollut käytössä latausyksiköllinen kannettavia tietokoneita. Ne ovat vanhoja ja huonosti toimivia, mikä on vaikeuttanut tvt-pedagogiikan edistämistä. Syksyllä 2018 Aseman koululle saatiin

Hankasalmen lukion käytöstä poistettuja tablettitietokoneita, joita voi käyttää rajallisesti uusiin sovelluksiin. Ajanmukainen laitteisto on vuoden 2019 investointien tavoitteena, jotta saadaan tvt-strategian mukaiset tavoitteet saavutettua nykyistä paremmin. **Ristimäen koulun** 3 vakituisesta työntekijästä 2 on käyttänyt vähintään 3 koulutuspäivää vuoden 2018 aikana. Koulutukset ovat kohdistuneet mm. uuden opetussuunnitelman jalkauttamiseen, tvt-osaamiseen ja turvallisuus- ja ensiapukoulutukseen. Henkilöstö on hyödyntänyt iPadien käyttöä ja TVT-pedagogiikkaa opiskelemalla Googlen työkalujen käyttöä.

Tavoite 3:

Turvallisuusvastaavana alakouluissa toimivat koulunjohtajat. Koulujen turvallisuussuunnitelma päivitetään säännöllisesti ja ne käydään läpi henkilöstön kanssa. Kouluissa toteutettiin palotarkastus ja poistumisharjoitus yhteistyössä pelastuslaitoksen kanssa. Myös turvallisuuskävelyjä toteutettiin tarpeen mukaan. Ristimäen koulun yläkerran kirjastoluokkaan saatiin uudet palokierreportaat poistumistieksi.

Lukiota ja Kuuhanaveden koulua johtavat rehtori ja apulaisrehtori sekä koulun johtoryhmä, jonka jäsenet ovat yhteissuunnitteluryhmien vastuuopettajia. Rehtorit ja johtoryhmä kokoontuivat viikoittain. Turvallisuuden ryhmän vastuuopettaja on nimetty. Apulaisrehtori ja lukion vastuuopettaja osallistuivat kaksipäiväiseen Nova Schola -konferenssiin 7.-8. marraskuuta Vantaalla. Sen teemat olivat "Oppimisympäristöt ja tulevaisuus" ja "Tilat osana uutta toimintakulttuuria". Tilaisuudessa opiskeltiin, millaisia ovat uudet koulurakennukset ja miten niissä toimitaan.

Toimintamallit epäasiallisen käytöksen sekä häiritsevän, kielletyn tai vaaraa aiheuttavan esineen tai aineen varalta sekä kurinpito- ja ojentamistoimista käsitellään vuosittain henkilöstön kanssa. Mallit luotiin perusopetuslakiin (POL§35) ja lukiolakiin (LL§26) tulleiden lisäysten perusteella. Kaikissa kunnan peruskouluissa on käytössä kiusaamisen ehkäisyyn KiVa-koulu toimintamalli.

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Opetussuunnitelman käyttöönotto ja jalkauttaminen

Riskit:

- Sähköisen ympäristön tekniset ongelmat ja käyttäjien koulutuksen puute
- Kerhotoiminnan hankeavustuksen vähentyminen/mahdollinen päättyminen
- Arvioinnin kehittäminen ja toteuttaminen ei toteudu yhdenmukaisesti eri koulujen välillä

Riskien toteutumisen ehkäiseminen:

- Sähköisen ympäristön kuntoon saattaminen ja henkilöstön täydennyskoulutus
- Kerhotoiminnan tarkka suunnittelu sekä omavastuuosuuden kasvattaminen
- Arvioinnin yhteisten käytänteiden varmistaminen opetuksen järjestäjän toimesta sekä tehokas tiedottaminen ja henkilöstön kouluttaminen arvioinnin osalta

Henkilöstön koulutus ja työhyvinvointi

Riskit:

- Opetustilojen kunto ja ahtaus
- Puutteellinen tvt-osaaminen ja tekniikan ongelmat -> henkilöstön ajanhallinta ja väsyminen
- Tiedon ja yhteisten toimintamallien puute
- Oppilaiden haastava ja epäasiallinen käytös

Riskien toteutumisen ehkäiseminen:

- Koulutussuunnitelman laatiminen ja siitä kiinni pitäminen
- Yhteistyön kehittäminen kunnan eri toimijoiden välillä (kiinteistöä koskevat asiat, työsuojelu)

- TVT-strategian mukaisiin tavoitteisiin pääseminen
- Kouluttaminen ja tiedottaminen talous- ja henkilöstöhallinnon ohjelmistoihin liittyen
- Yhteisten toimintamallien kehittäminen haastaviin tilanteisiin
- Opiskeluhuollon toteuttaminen suunnitellusti ja moniammatillisesti

Turvallinen toimintaympäristö

Riskit:

- Opetustilojen kunto puutteellinen, henkilöstö ei sitoudu noudattamaan ohjeita, tiedonkulku ei toimi, vartiointipalvelu ja kiinteistöhuolto eivät toimi.

Riskien toteutumisen ehkäiseminen:

- Terveiden fyysisten tilojen käyttö, työturvallisuuden huomioiminen ja työhyvinvointiin panostaminen

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Kuuhankaveden koululla ja Hankasalmen lukiolla toiminnallisten tavoitteiden toteutumiseksi toivat haasteita kiinteistön kuntoon liittyvät ongelmat, jotka vaikuttivat monella tavoin eri toimintoihin. Riskeihin puututtiin siten, että helmikuusta 2018 alkaen osa opetuksesta siirrettiin väistötiloihin. Lukion oppitunneista suurin osa on siirretty väistöön monitoimitalon tiloihin. Osa Kuuhankaveden koulun oppitunneista on siirretty väistöön monitoimitalon, Aseman koulun ja nuorisotoimen tiloihin, jotta oppimisen edellytykset on voitu turvata. Aseman koululla vuoden 2018 haasteena on ollut tilan käyttö, koska koulu on toiminut väistötilana helmikuun alusta asti Kuuhankaveden koulun alkuopetuksen oppilaille. Tämän vuoksi kaikki tilat aulat mukaan lukien ovat opetuskäytössä ja eriyttämistilaa ei ole aina saatavissa. Toisaalta alkuopetuksen opetusryhmien koot saatiin tasattua järkevän kokoisiksi ja yhteisiä opettaja- ja ohjaajaresursseja hyödynnettyä paremmin.

Maalis-huhtikuussa toteutettiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sisäilmakysely koko kunnan oppilaille ja opiskelijoille. Kyselyssä selvitettiin oppilaiden kokemia olosuhdehaittoja sekä oireiluja. Koulun tuloksia verrattiin valtakunnalliseen tasoon, jonka perusteella opetuksen järjestäjälle toimitettiin johtopäätökset tutkimuksesta. Lukion opiskelijoiden vastausprosentti 83%, Kuuhankaveden koulun yläluokkien 75% ja alaluokkien 95%. Oireilujen taso oli valtakunnalliseen tasoon nähden poikkeava varsinkin iho-oireiluissa ja hengitystieoireissa. Aseman ja Niemisjärven koulujen oppilaiden raportoima oireilu oli kokonaisuudessaan tavanomaista verrattuna muihin suomalaisiin alakouluihin. Aseman koululla eniten huomiota kiinnitti oppilaiden huomio luokan rauhattomuudesta, joka on nyt työn alla.

Oppilaitoskohtaisen oppilashuoltoryhmän kokouksessa käsiteltiin mm. kouluterveyskyselyn tuloksia, Kiva koulu – kyselyjä, kouluviihtyvyysskyselyä, poissaoloja, läheltä piti –tilanteita ja riskien kartoitusta. Kouluterveyskyselyn tulokset saatiin alkukevällä 2018. Yleisesti ottaen oppilaiden kuva koulusta oli positiivinen, ja kouluviihtyvyys oli hyvä sisäilmaongelmista huolimatta. Koulun aikuisten suhtautuminen oppilaisiin koettiin aiempaan kyselyyn verrattuna hieman paremmaksi. Huoltajien vastauksissa koulun toiminnassa ei nähty isoja ongelmia, ja palaute oli pääpiirteissään positiivista. Kehittämistarvetta koettiin olevan aikuisten ja lasten välisissä suhteissa sekä oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien näkymisessä arjessa.

Huolenaiheiksi nousivat oppilaiden huono fyysinen kunto, koulu-uupumus ja opetuksen seuraamisen pulmat. Ratkaisuja voisi löytyä liikunnallisuuden lisäämisestä ja erityisopetuksen käytänteiden kehittämisestä. Isona haasteena on kiusaamisen lisääntyminen 4.-9. -luokilla. Huolenaiheisiin voidaan puuttua tukioppilastoiminnalla, kaveritoiminnan aktivoimisella ja KiVa-käytänteiden kehittämisellä, vertaissovitteilla, asenne-kasvatuksella ja kolmannen sektorin sekä vanhempien tuella.

Ristimäen koululla suurin uhka toiminnallisten tavoitteiden toteutumiseksi vuonna 2018 olivat kiinteistön kuntoon liittyvät ongelmat ja 3.-6.yhdysluokan suuri koko. Ne yhdessä ovat vaikuttaneet monin eri tavoin toimintoihin. Yhdysluokan suuri koko asettaa erilaisia haasteita oppimiselle kuin vuosiluokka-opetus, kun luokassa tapahtuu neljän luokan eri opetussuunnitelmaa yhtä aikaa. Siksi opetusta varten materiaalin hankkimisessa tarve esimerkiksi kirjallisuuden hankkimiseen on suurempi ja perustellumpi kuin vuosiluokassa.

Sähköisiä materiaaleja ei voida hyödyntää yhtä tehokkaasti.

Tehtävä

Esi-, perus- ja lukiokoulutuksen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Laadukkaiden koulutuspalveluiden järjestäminen

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

- Turvallisen oppimisympäristön varmistaminen
- Toimintojen kehittäminen hankerahoituksella (Kerhotoiminnan kehittäminen, erityisopetuksen kehittäminen jne.)
- Osallisuuden lisääminen koulupäivään
- Uusien opetussuunnitelmien etenevä käyttöönotto, jota tuetaan opettajien koulutuksin
- Lukiossa opiskelijoiden valmentaminen sähköisen yo-tutkinnon kokeisiin

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Yhtenäiskoulun ja lukion toiminta-, hallinto- ja johtajuuden toimintakulttuurin muutos on vakiintunut vuoden 2018 aikana. Toimintatapoja on selkeytetty ja päällekkäisiä toimintoja karsittu sekä kehittämistyötä on aloitettu muun muassa koulutoimen hallinto-ohjelmiin liittyvien ohjelmistojen yhdistäminen perusopetuksen ja lukion osalta, liikuntalinjan kehittäminen lukioon jne. Henkilöstökulut on jaettu 1.8.2018 alkaen Kuuhankaveden koulun ja lukion välillä todellisen toteuman mukaan.

Esi- ja perusopetuksen kuin lukionkin opetussuunnitelmien käyttöönottoa on jalkautettu ja juurrutettu oppilaitosten toimintakulttuuriin. Sähköinen ylioppilastutkinto on edennyt suunnitelman mukaisesti. Digitaalisen oppimisen ja opettamisen askelmerkkejä on vahvistettu tutoropettajatoiminnan kautta. Kunnassa toimii kolme tutoropettajaa. OPH:n tavoitteena on, että jokaisessa peruskoulussa on tutoropettaja, joka edistää opetussuunnitelman toteutumista kouluissa, tukee opettajia uuden pedagogiikan käyttöön ottamisessa ja järjestää ohjausta tieto- ja viestintäteknologian käytössä erilaisissa pedagogisissa tilanteissa.

Kunnanvaltuusto teki päätöksen uuden koulun rakentamisesta kirkonkylälle joulukuussa 2017 johtuen kiinteistön kuntoon liittyvistä ongelmista. Alkuvuoden 2018 aikana selvitettiin vaihtoehtoja koulutyön toimintaympäristön turvaamiseksi, kunnes uusi koulu valmistuu syksyllä 2020. Päädyttiin toimimaan nykyisissä tiloissa, monitoimitalolle, Aseman koululle ja Pollarille jo toteutettujen väistöjen avulla. Koulukeskuksella käyttöön jäävien tilojen sisäilmaolosuhteita parannettiin uusilla ilmanpuhdistimilla ja tiivistyskorjauksilla.

Alkuvuosi 2018 painottui uuden koulukeskuksen hankesuunnitelman työstämiseen. Kuuhankaveden koulun rehtorin ja apulaisrehtorin työpanosta kohdennettiin koulukeskuksen hankesuunnitteluun kevään 2018 aikana. Uuden koulukeskuksen suunnitteluun osallistuivat työpajoissa kuin infotilaisuuksissa niin koulukeskuksen henkilöstö kuin oppilaat ja opiskelijat toiminnallisina menetelmin ja keskustellen. Pajoissa askarreltiin tulevan koulun pienoismalleja, ilmaistiin toiveita ja ideoita suunnittelija-arkkitehdille. Kaikki pajoissa tuotettu materiaali oli esillä koulun tiloissa. Koulukeskuksen uudisrakennuksen suunnittelun yhteydessä kevätkaudella 2018 vierailtiin parissa uudessa koulurakennuksessa havainnoimassa rakenne- ja sisustusratkaisuja.

Perusopetuksessa voitiin hankeavustuksilla turvata muun muassa kerhotoiminnan jatkuminen vuoden 2018 loppuun saakka. Koulutuspalveluissa saatiin myös erityisavustusta esi- ja perusopetuksen tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin. Hankkeiden avulla on saatu palkattua erityisopettaja Kuuhankaveden ja Niemisjärven kouluille sekä samanaikaisopettaja Aseman koululle. Lisäksi koulutuspalvelut on ollut mukana yhteishankkeissa kumppanina muun muassa Joustavan perusopetuksen (JOPO) toiminnan kehittämis-hankkeessa (hallinnoija Laukaa) sekä Koulussa digittää-hankeessa (kevät 2018) sekä Tutoropettajien toiminta ja kouluttaminen – hankkeessa syksyllä 2018 (hallinnoija Jyväskylä).

Alkuopetuksen väistön seurauksena Kuuhankaveden koulun alkuopetuksen oppilaita ryhmiteltiin Aseman koulun

kanssa yhteisiin ryhmiin. Tavoitteena oli ryhmäkokojen ja tukitoimien uudelleen järjestely sekä samanaikais/yhteisopettajuuden kehittäminen. Aseman koululle saatiin palkattua hankerahalla (tasa-arvohanke) samanaikaisopettaja alkuopetukseen. Hänen työpanoksensa kohdistui Aseman ja Kuuhanaveden koulun 2.luokkien yleisopetukseen. Perusopetuksen jakotunneilla pyrittiin turvaamaan Kuuhanaveden koululla oppilasturvallisuutta sekä tukemaan kielten opetusta. Perusopetukseen palkattiin erityisopetuksen tuntiopettaja valtionavustuksen turvin (tasa-arvohanke). Hänen työpanoksestaan käytettiin 4t/vko Niemisjärven koululla kevätlukukaudella 2018.

Niemisjärven ja Ristimäen koulujen arkeen on lisätty osallisuutta jo useamman vuoden ajan. Niemisjärvellä hyviä toimintamuotoja ovat mm. kummioppilastoiminta, oppilaskuntatyö, pajapäivät ja välituntien aktivointi (välkkävekkarit). Ristimäellä toimintamuotoja ovat olleet mm. koko koulu yhdessä-toiminta, oppilaskuntatyö, pajapäivät ja välituntien aktivointi (välkkävekkara, alkoi jo edellisellä vuonna!). LukuKlaani-hankkeella Ristimäen koululla toteutettiin koulukirjaston perustaminen koulun yläkerran luokkaan. Aseman koululla opetussuunnitelman käyttöönottoon liittyen järjestettiin arviointiin liittyviä kiky-iltapäiviä syksyllä 2018, jotta saataisiin yhtenäisyyttä arviointiin kunnan eri kouluilla.

Esi- ja perusopetuksen oppilaiden määrä nousi Niemisjärven koululla ja siellä otettiin käyttöön kirjaston tila monitoimitilaksi. Oppilasmäärän nousu näkyy myös siten, että henkilöstöresursseja on jouduttu lisäämään Niemisjärven koululle (luokanopettaja), koska luokkia ei ole voitu yhdistää. Lisäksi syksystä 2017 alkaen perusopetuksen erityisopetusresurssia järjestettiin uudelleen siten, että oikeus erityisopetukseen oikea-aikaisesti toteutuu omassa lähikoulussa. Aseman koulun erityisluokanopettaja eläköitymisen ja uudelleen järjestelyjen myötä vakanssi siirtyi Niemisjärven kouluun erityisopetuksen päätoimisen tuntiopettajan tehtäväksi.

Opetushallitus antoi määräyksensä kansallisten tietovarantojen käyttöönotosta Koskesta ja Vardasta. Koski kerää yhteen tiedot kunkin oppijan koulutuksesta yksittäisestä opintosuorituksesta suoritettuihin tutkintoihin asti. Palvelu sisältää myös tiedot opinto-oikeuksista sekä suoritettujen tutkintojen keskeisistä sisällöistä ja osaamisvaatimuksista. Koski-palvelun tarvitsema laki tuli voimaan 1.1.2018 ja erinäisiä toimenpiteitä jouduttiin tekemään palvelun käyttöönotossa niin tietohallinnon kuin koulutuspalvelujenkin osalta. Koski-palvelu on suunnitelmien mukaan käytössä täydessä laajuudessaan vuonna 2019.

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Taloudellisuus	Nettokustannukset/ oppilas	9501	9516	9230	9515
	Nettokustannukset/ lukion opiskelija	10189	10696	9689	9895
	Nettokustannukset/ aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuva lapsi	1582	1636	1779	1476

Henkilöstön määrä

Koulutuspalvelut hvt ¹ - palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen
Vakituiset	60,05	60,82	60,86	59,60	-1,22
Sijaiset	7,14	3,11	2,4	4,07	+0,96
Työllistetyt	2,51	3,40	2,37	2,71	-0,69
Muut määräaikaiset	3,83	4,87	4,26	6,55	+1,68
Oppisopimus	0,26	0,78	0,26	0,69	-0,09
Yhteensä	73,79	72,98	70,15	73,62	+0,64

Koulutuspalvelut hvt ¹ - palveluksessaolopäivien lukumäärä	Aseman koulu	Kuuhankavesi /lukio	Niemisjärvi	Ristimäki	yhteensä
Vakituiset	12,82	35,8	8,22	2,76	59,60
Sijaiset	1,54	1,75	0,78		4,07
Työllistetyt	1,3	1,41			2,71
Muut määräaikaiset	1,17	3,37	1,89	0,12	6,55
Oppisopimus	0,14	0,55			0,69
Yhteensä	16,97	42,88	10,89	2,88	73,62

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Koulutuspalvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2017	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Perusopetus							
Toimintatuotot	344	265		265	355	90	34
Toimintakulut	-5 561	-5 407		-5 407	-5 619	-212	3,9
Toimintakate	-5 217	-5 142		-5 142	-5 264	-122	2,3
Lukiot							
Toimintatuotot	38	19		19	28	9	47,4
Toimintakulut	-819	-746		-746	-770	-24	3,2
Toimintakate	-781	-727		-727	-742	-15	2,1
Ammatillinen koulutus							
Toimintakulut	-3	-3		-3	-3	0	0,0
Toimintakate	-4	-3		-3	-3	0	0,0
Koulutuspalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	382	284		284	383	99	34,9
Toimintakulut	-6 383	-6 156		-6 156	-6 392	-236	3,8
Toimintakate	-6 000	-5 872		-5 872	-6 009	-137	2,3

2.2.5.3 Vapaa-ajan palvelut

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kuntalaisten osallistaminen vapaa-ajan palveluiden kehittämiseen	Kansalaisopiston, kirjasto-, nuoriso-, liikunta-, ja kulttuuripalveluiden kehittäminen yhdeksi kokonaisuudeksi riittävillä resursseilla ja henkilöstöllä	Kuntalaisaloitteet ja -palaute Toimijatapaamiset jatkuvat säännöllisinä	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.
Liikunta-, virkistys-, ja vapaa-ajan suunnitteluprojektin eteneminen toteutukseen	Palveluiden parantaminen kuntalaisnäkökulmasta	Käynnistyvät projektit	

Kansalaisopiston, kirjasto-, nuoriso-, liikunta-, ja kulttuuripalveluiden kehittämisen perustana oli kuntalaisten jatkuva kuuleminen. Virallisten palautekanavien lisäksi reagoitiin välittömästi kentältä tuleviin suullisiin kuntalaistoiveisiin ja -palautteisiin. Toimijatapaamisia yhteistyöverkostojen kanssa jatkettiin ja kehitettiin edelleen osallistavampaan suuntaan. Palveluita parannettiin kuntalaisnäkökulmasta mm. kehittämällä Nuorten Hankasalmi -palveluverkoston toimintatapoja Aito -hankkeessa. Digitaalista nuorisotyötä tuotiin toimintaympä-

ristönä tutuksi koko hallintokunnalle tiedottamisella ja koulutuksin. Aito -hankkeessa laadittiin myös digitaalisen nuorisotyön kehittämissuunnitelma.

Kotiseutuaineistot eläviksi! -hankkeessa kehitettiin kirjaston kotiseutukokoelmaa digitaalisuuden, sisältöjen esille nostamisen ja yhteistyöverkoston kehittämisen näkökulmasta. Laukaan kunnan kanssa toteutetussa Kuntaorganisaatio luovuuden lähteenä -yhteishankkeessa panostettiin kunnan työntekijöiden viihtyvyyteen taiteen ja luovien metodien avulla. Hankkeessa kehitettiin myös yhteistä rajapintaa kunnan, järjestöjen ja yksityisten ihmisten välille.

Toiminnalliset tavoitteet

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Vapaa-aikatoimen yhteistyön tiivistäminen	Haetaan tehostettuja yhteistyömalleja laajemmassa yhteistyössä esim. yhteisten tapahtumien ja projektien kautta.	Vapaa-ajan palveluiden strategian valmistuminen	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.
Yhteistyön syventäminen ja kehittäminen myös yli hallintokuntarajojen			
Tilojen ja välineistön käytön sekä tiedottamisen tehostaminen			
Turvallinen toimintaympäristö	Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen	Turvallisuusvastaavan nimeäminen, esimiesten koulutus, riskien kartoitus, toimenpiteiden seuranta	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.

Vapaa-aikapalvelujen yhteistyössä tehostettiin toimintaa hyödyntämällä hallintokuntarajojen yli ulottuvaa yhteistyötä ja ottamalla kuntalaiset mukaan vapaa-ajan palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Uudistetun kuntastrategian pohjalta oli tarkoitus laatia keväällä 2018 vapaa-ajan palveluiden strategia. Henkilöstövaihdoksien vuoksi vapaa-ajan palveluiden organisaatiota jouduttiin hyvin pikaisesti uudistamaan ja valtuusto päätti alkusyksystä 2018 vapaa-ajan palveluiden nimikemuutoksesta hyvinvointipalveluiksi 1.1.2019 alkaen sekä kansalaisopiston apulaisrehtorin viran muuttamisesta hyvinvointipäälliköksi.

Nuorisopalveluissa vakinaistettiin 1.8.2018 alkaen nuorisotyöntekijä (KH 21.5.2018), jonka palkkakuluista puolet katettiin tieto- ja neuvontatyön hankerahoituksella syksyn 2018 ajan. Toinen puoli palkkakuluista katettiin kunnan omalla rahoituksella. Nuorisotyöntekijän nimike muutettiin vastaavaksi nuorisotyöntekijäksi (suora alainen on nuorisotyöntekijä) ja työpajaohjaajan tehtävä vastaavaksi nuorten työpajaohjaajaksi (alaiset työpajaohjaaja ja kaksi etsivää nuorisotyöntekijää hankerahoituksella) 1.10.2018 alkaen.

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

- Monitahoiset toimenkuvat ja henkilöstön kuormituksen lisääntyminen
- Kunnan taloudellisen tilanteen kiristyminen
- Henkilöstö ei sitoudu noudattamaan turvallisuusohjeita, tiedonkulku ei toimi, vartiointipalvelu ja kiinteistöhuolto eivät toimi

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Riskeihin varautuminen:

- Toimintojen kehittäminen tiimimäisessä yhteistyössä. Olemassa olevien toimintamallien (Yhteistiedotus, Kulttuuripolku) hyödyntäminen, sekä olemassa olevien yhteistyöverkoston vahvistaminen
- Työturvallisuuden huomioiminen ja työhyvinvointiin panostaminen

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Vapaa-ajan palveluissa oli kesästä 2018 lähtien henkilöstövaihdoksia ja –vajetta sekä organisaatiouudistus meneillään. Muutoksista huolimatta palvelut saatiin toteutettua riittäväällä tasolla asiakasystävällisesti. Vapaa-ajan palveluiden vuoden 2018 talousarviossa ei ollut merkittävää muutosta suhteessa edelliseen vuoteen, joten taloudellista kiristymistä ei tapahtunut. Syksyn 2018 aikana esiteltiin uusi hyvinvointipalveluiden organisaatiomalli, jonka toivotaan vastaavan monitahoisten toimenkuvien tuomiin haasteisiin.

Tehtävä

Laadukkaiden vapaa-ajanpalvelujen tarjoaminen kuntalaisille

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

- Vapaa-ajanpalvelut tukevat ja edistävät kuntalaisten hyvinvointia
- Kansalaisopiston, kirjasto-, nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalvelujen avulla luodaan edellytyksiä monipuoliselle harrastamiselle (esim. eri liikunta- ja taiteenlajit, kirjallisuus ja kulttuuri) sekä elinikäiselle oppimiselle
- Vapaa-ajanpalvelut tarjoavat moniarvoisia ja monipuolisia virikkeitä, tasavertaisia sivistyksellisiä mahdollisuuksia ja moniammatillista tukea, joiden avulla ehkäistään syrjäytymistä ja edistetään yhteisöllisyyttä

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

- Vapaa-ajanpalvelujen tarjoaminen mahdollisimman tasapuolisesti kaiken ikäisille kuntalaisille lähipalveluina
- Saumaton yhteistyö rinnakkaisten julkisyksiköiden, kuntalaisten, kolmannen sektorin ja kunnan ulkopuolisten toimijoiden kanssa.
- Olemassa olevien resurssien täydentäminen ja toimintojen kehittäminen hankkeita toteuttamalla
- Turvallisuustekijöiden huomioiminen vapaa-ajanpalvelujen toteuttamisessa
- Sote- ja maakuntauudistuksen tuomien mahdollisuuksien ja yhdyspintojen kartoittaminen ja vapaa-ajanpalvelujen asiantuntemuksen esiin nostaminen muuttuvassa toimintaympäristössä.

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Vapaa-ajan palveluiden laadukkaalla perustyöllä vastataan em. tavoitteiden toteutumiseen. Perustyötä on tehty lähipalveluna yhteistyössä kunnan muiden sektoreiden, kolmannen sektorin ja maakunnallisten toimijoiden kesken. Vapaa-ajan palvelut on toteuttanut paljon tilayhteistyötä toimintojen ja tapahtumien järjestämisessä. Varsinkin nuorisopalveluissa hankkeet ovat lisänneet resursseja toimintojen kehittämiseen ja sen myötä palvelujen tavoitavuuteen. Uusi hyvinvointipalveluiden organisaatiomalli valmistautuu tiivistämään yhteistyötä erityisesti sosiaali ja terveystalouden kanssa.

Kansalaisopistossa toimintavuoden aikana järjestettiin koulutusta yhteensä 7109 tuntia (335 kurssia), josta Hankasalmella pidettiin 5 412 tuntia (261 kurssia) ja Konnevedellä 1 697 tuntia (74 kurssia). Kansalaisopiston tuntikertymä kasvoi edellisvuodesta 71 tuntia. Kurssilaisia oli Hankasalmella 3871 ja Konnevedellä 680, yhteensä 4551. Miehiä kurssilaisista oli 16,7 % (762 miestä). Musiikin opetusta järjestettiin tuntimäärältään eniten, toiseksi eniten liikunnan opetusta ja kolmanneksi kädentaitojen opetusta. Eniten osallistujia oli liikunnan kursseilla (n.1500 kurssilaista), sitten kädentaitojen kursseilla (noin 600 kurssilaista) ja musiikin kursseilla ja yksilöopetuksessa (n. 550 kurssilaista). Kansalaisopiston määräaikaiset tuntiopettajat (vuosittain noin 70-80 tuntiopettajaa) on nyt laskettu henkilötyövuosina (10,77) vapaa-ajan henkilöstön yhteenvetotaulukkaan.

Kirjastojen aukiolotunnit ja hyötypinta-ala vähentyivät, kun Niemisjärven kirjasto muutettiin monitoimitilaksi. Lainaajien määrä lisääntyi 1,3%, mutta kokonaislainamäärä vähentyi 1,2%. Lainausta lisääntyi lasten ja nuorten tietokirjallisuuden osalta 25%. Myös e-aineistojen käyttö lisääntyi erityisesti e-lehtien osalta, johtuen vuonna 2018 käyttöön otetusta eMagz-palvelusta. Myös fyysiset käynnit lisääntyivät 1,69% ja verkkokäynnit 1,62%. Kirjastoissa oli edellisvuotta enemmän näyttelyitä (18) ja tapahtumia (62). Lisäksi kirjaston tiloja käytettiin yhä

aktiivisemmin kokoontumis-, näyttely- ja tapahtumatiloina. Kirjaston järjestämät käyttäjäkoulutukset vähentyivät, mutta pääkirjaston ja tiloissa tarjottiin tieto-, viestintä-, digiteknologian käytön opetusta mm. kansalaisopiston ja kolmannen sektorin toimijoiden järjestämänä. Kirjaston järjestämiin tapahtumiin osallistui yhteensä 1633 hlöä ja käyttäjäkoulutuksiin 305 hlöä. Kirjastoissa oli aukiolotunteja yhteensä 2774 (-0,96%), kokonaislainaus 70 900 (-1,19%), 14,13 lainaa/asukas (+1,59%), lainaajia 1815 (+1,28%), lainaajia 36,16% kuntalaisista. Fyysiset käynnit 43 319 (+1,69%), 8,63 käyntiä/kuntalainen. Kotiseutuaineistot eläviksi! –hanketatoteutettiin vuosina 2017-2018 AVI:n hankeavustuksella. Hankkeessa järjestettiin kotiseutuaineistoihin liittyviä luentoja, tapahtumia ja osallistettiin kaiken ikäisiä kuntalaisia luomaan uusia kotiseutuaineistoja. Lisäksi kehitettiin kirjaston kotiseutuaineistoihin liittyviä yhteistyökumppanuuksia ja digitoimiseen liittyviä palvelutarjontaa mm. avaamalla digitointipiste pääkirjaston parvelle.

Kulttuuripalvelujen toiminta oli linjassa vuonna 2018 suhteutettuna edellisiin vuosiin. Vuosi 2018 ei sisältänyt suuria juhlavuosia, joten toiminnassa voitiin keskittyä perustoimintaan. Yksi tärkeä tavoite on koko vapaa-ajan palveluille ollut laaja yhteistyö eri tahojen kanssa. Kulttuuripalvelut on toiminut hyvässä yhteistyössä niin kunnan sisällä kuin kolmannen sektorin kanssa. Tapahtumia, esityksiä ja konsertteja pyrittiin järjestämään laajalla joukolla. Tässä tavoitteessa kulttuuripalvelut onnistui erinomaisesti. Vuoden aikana syntyi kokonaan uusia yhteistapahtumia mm. Rantatapahtuma. Lastenkulttuuria järjestettiin yhdessä koulujen ja varhaiskasvatuksen kulttuurivastaavien kanssa lastenkulttuurikeskus Kulttuuriantian avustuksella. Tällä järjestelmällä saatiin kaikki lapset ja nuoret päiväkotilaisista eteenpäin kulttuuritoiminnan piiriin aina abiturientteihin asti. Vanhuspalveluyhteistyötä tehtiin eri esiintymisten ja tapahtumien merkeissä.

Kulttuuripalvelut oli kumppanina kahdessa hankkeessa: Kuntaorganisaatio luovuuden lähteenä ja Hankasalmi kutsuu!. Kuntaorganisaatio luovuuden lähteenä päättyi lokakuussa 2018. Hankkeessa keskityttiin mm. kunnan työntekijöiden viihtyvyyteen sekä kunnan ja järjestöjen yhteistyöhön. Hanke oli Laukaan kunnan hallinnoima OKM:n avustuksella. Kulttuuripalvelut oli mukana 4H:n hankkeessa Hankasalmi kutsuu. Tässä hankkeessa pyritään parantamaan maaseutuyrittäjien näkyvyyttä ja asemaa mm. erilaisten tapahtumien keinoin. Hankasalmelainen kulttuuri ja kulttuuritekijät ovat erottamaton osa tätä toimintaa. Hanke alkoi syksyllä 2018 ja kestää kolme vuotta. Kulttuuripalvelujen taloutta hoidettiin vastuullisesti. Kulttuuripalvelujen budjetin toimintakate oli 93,41% vuonna 2018, joten toiminta oli linjassa budjettiin nähden. Toiminta oli laajaa ja kattavaa. Taloudellisesti apua oli yhteistyön tekemisestä mm. esiintymissopimusten suhteen.

Keväällä 2016 aloitettu kehittämisprosessi Jyväskylän yliopiston Liikuntatieteellisen tiedekunnan Liikuntakasvatuksen laitoksen ja Hankasalmen kunnan kesken (Siv.ltk 14.3.2016 §29 ja KH 31.3.2016 §56) saatiin päätökseen maaliskuussa 2018, kun hankkeen loppuraportti valmistui. Hankkeen tavoitteena oli selvittää Hankasalmen kunnan liikunta-, virkistys-, ja vapaa-ajan sektorin keskeisimmät kehittämiskohteet 2018-2025. Kunnan liikuntapalveluista vastasi kevään 2018 ajan kansalaisopiston apulaisrehtori ja loppuraportissa todettuja kehittämiskohteita on viety eteenpäin tehdyn toimenpideohjelman mukaisesti. Kunnan investointisuunnitelmaan on varattu vuosille 2018–2022 100 000€ per vuosi liikuntapaikkojen kunnostukseen ja toteutukseen. Vuoden 2018 aikana on toteutettu kota Tertunpellon hiihtomaahan, kirkonkylän uimarannan ruoppaus (kivien poisto), Aseman pururadan latupohjan kunnostus, kirkonkylän rantalentopallokentän kunnostus, frisbeegolfkentän heittopaikkojen kunnostus ja uusien opastaulujen hankinta, Niemisjärven kaukalon laidat suoristettiin sekä huonokuntoinen vaihtoaitio purettiin, Asema ja Niemisjärven kaukaloille on hankittu energiaa säästävät valot ja ohjausjärjestelmä, kävelyreittiä Kääkön laavulle on tehty osittain ja kirkonkylän urheilukentästä tehtiin maaperätutkimukset.

Nuorisopalvelujen toimintaan saatiin hankerahoitusta yhteensä 124 000 euroa, jolla toteutettiin etsivää nuorisotyötoimintaa, nuorten tieto- ja neuvontatyötä sekä nuorten työpajatoimintaa (Taitotupa). Nuorisotilatoiminta vakiintui kirkonkylällä, kun saatiin yhteiset toimitilat kirkonkylän keskustaan Pollarille kuntouttavan työpajatoiminnan kanssa. Lisäksi joustavan perusopetuksen ryhmä on väistössä samoissa tiloissa. Nuorisovaltuusto toimi kunnassa aktiivisesti.

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Kirjastopalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot euroa/asukas	62,92	64,10	63,72	67,33
Kulttuuripalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot euroa/asukas	16,28	16,65	17,11	16,62
Liikuntapalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot euroa/asukas	37,35	42,53	37,37	41,46
Nuorisopalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot e/alle 29-vuotiaat asukkaat	57,64	82,73	94,09	103,43
Kansalaisopiston kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot euroa/opetustunti	48,22	49,93	48,26	41,44
	Opetustuntien lukumäärä	7200	6937	7250	7109

Henkilöstön määrä

Vapaa-ajan palvelut hvt ¹ - palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	7,16	7,86	8,12	7,42	-0,44
Sijaiset	2,41	1,25	1,08	1,08	-0,17
Työllistetyt	1,28	1,5	1	0,54	-0,96
Muut määräaikaiset	3,84	4,13	15,8	15,38	+11,25
Oppisopimus	0,44	1,85	1	0,66	-1,19
Yhteensä	15,13	16,59	27	25,08	+8,49

Kansalaisopiston tuntiopettajien henkilötyövuodet on laskettu seuraavasti: Kansalaisopiston kokonaisopetustuntimäärä – suunnitteluopettajien opetusvelvollisuudet /580 t, vuodelle 2019 on 10,77 htv.

Talousarvion toteutumisvertailu

Vapaa-ajan palvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Kansalaisopisto							
Toimintatuotot	101	126		126	151	25	19,8
Toimintakulut	-442	-476		-476	-446	30	-6,3
Toimintakate	-341	-350		-350	-295	55	-15,7
Kulttuuripalvelut							
Toimintatuotot	4	5		5	3	-2	-40,0
Toimintakulut	-88	-93		-93	-85	8	-8,6
Toimintakate	-84	-88		-88	-82	6	-6,8
Kirjastopalvelut							
Toimintatuotot	18	7		7	16	9	128,6
Toimintakulut	-341	-334		-334	-348	-14	-4,2
Toimintakate	-323	-327		-327	-332	-5	4,2
Liikuntapalvelut							
Toimintatuotot	25	31		31	22	9	-29,0
Toimintakulut	-238	-223		-223	-227	-4	1,8
Toimintakate	-213	-192		-192	-205	-13	-6,8
Nuorisopalvelut							
Toimintatuotot	206	191		191	183	-8	-4,2
Toimintakulut	-318	-309		-309	-317	-8	2,9
Toimintakate	-112	-118		-118	-134	-16	13,6
Vapaa-ajan palvelut yhteensä							
Toimintatuotot	354	360		360	376	16	4,4
Toimintakulut	-1 427	-1 434		-1 434	-1 423	11	-0,8
Toimintakate	-1 073	-1 074		-1 074	-1 047	27	-2,5

2.2.5.4 Varhaiskasvatuspalvelut

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kuntakohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman, lapsen- ja ryhmäkohtaisen suunnitelman käyttöönotto, arviointi ja muokkaaminen.	Kuntakohtaisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman jalkauttaminen ja säännöllinen arviointi ja muokkaaminen.	Kuntakohtaisen suunnitelman arviointi ohjausryhmässä 1 krt/vuosi. Ryhmävasun arviointi säännöllisesti tiimipalaverissa. Lapsen vasu vähintään 1 krt/vuosi.	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmat on tehty kaikille lapsille ja niitä arvioidaan kerran vuodessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma-lomake uusittiin seudullisena yhteistyönä keväällä 2018 ja uudet lomakkeet otettiin käyttöön toimintakauden alussa elokuusta 2018 lähtien. Vasu-agentti kävi kaikissa päiväkodeissa ja perhepäivähoitajien työkokouksessa opastamassa uuden lomakkeen käyttöä. Ryhmävasuja tehdään päiväkodeissa ja niitä päivitetään toimintakauden alussa ja tarkastellaan tarvittaessa. Ryhmävasu-lomake on yhteinen kaikissa yksiköissä ja se on sähköisesti täytettävissä.

Lastentarhanopettajista koottu Pedagoginen ryhmä on kokoontunut 4 kertaa vuoden aikana ja sen tehtävänä on osaltaan vasun kehittäminen ja jalkauttaminen. Koko varhaiskasvatuksen henkilöstö on yhdessä Vasu- vastaavien kanssa arvioinut ja tehnyt muutosehdotuksia kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Kokoontumisia ollut

ryhmästä riippuen 1 - 3, kaikkia varhaiskasvatuksen työntekijöitä koskeva Vasu- arviointi-ilta on ollut lokakuussa. Johtajuusopintoihin liittyen kaksi päiväkodin johtajaa ovat organisoineet Vasun päivittämistä. Uusi kuntakohtainen varhaiskasvatussuunnitelma on oltava käytössä 1.9.2019.

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Toimintakulttuurin kehittäminen lapsia, huoltajia, yhteistyökumppaneita osallistavaan suuntaan ja uusien toimintamenetelmien käyttöönotto.	Arjessa mukana lapset, huoltajat ja yhteistyökumppanit. Osallistumisen arviointityökalujen kehittäminen esim. digitekniikkaa hyödyntämällä.	Kaikki edellä mainitut tahot ovat mukana. Erilaisia arvioinnin työkaluja käytössä. Digitekniikan välineitä käytössä ja koko henkilöstö on saanut koulutuksen/ohjauksen niiden käyttöön. Arviointi kehityskeskusteluissa.	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.
Varhaiskasvatuksessa toimintamuotoina on päiväkotijärjestämänä	Paikallisen tarpeen mukaan tarjolla on päiväkotijärjestämänä	Varhaiskasvatuspaikka järjestyy lain määräämissä puitteissa 100 %.	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.
Turvallinen toimintaympäristö	Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen	Turvallisuusvastaavan nimeäminen, esimiesten koulutus, riskien kartoitus, toimenpiteiden seuranta	Toteuma ja poikkeaman perustelut taulukon alla.

Asiakastyytyväisyyskysely tehtiin Webropol- kyselynä toukokuussa ja sen tuloksista kooste on annettu päättäjille tiedoksi ja sitä on käsitelty henkilöstön työkokouksissa.

Päiväkodeissa on otettu lasten ja aikuisten käyttöön digitaalisia välineitä ja keinoja. Päiväkodeissa on lasten käytössä IPadeja, niiden käyttöön työntekijöille ja lapsille on ollut 12 tuntia ohjausta. Lasten kanssa valmisteltu trailerit digi-osaamisesta varhaiskasvatuksen kevätjuhlaan.

Huoltajille on tarjottu mahdollisuutta kotikäynteihin hoitosuhteen alussa, Joitakin kotikäyntejä on tehty, mutta käytäntö on vielä aluillaan. Arvioinnin välineenä on ollut mm. lasten kokouksia, haastatteluja. Havainnoinnin välineenä on ollut käytössä Taaperon arki -materiaalia.

Kasvatuskumppanuuskoulutusta on järjestetty niille varhaiskasvatuksen työntekijöille, jotka eivät aiemmin ole olleet koulutuksessa. Koulutus keskittyi dialogisuuteen huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Kotona työskentelevien perhepäivähoitajien määrä on vähentynyt entisestään. Kaksi hoitajaa on oppisopimuskoulutuksessa, kahdella hoitajalla ei nyt kotiryhmää muista syistä. Perhepäivähoitopaikkojen tarve vaihtelee, osa alle kolmevuotiaiden lasten huoltajista haluaa lapselleen sijoituksen päiväkotiin. Kaikille on voitu osoittaa sijoituspaikka lain määräämissä puitteissa, vaikka päiväkotien tilat ovat asettaneet haasteita.

Sinisiiven päiväkodin piha on kesällä 2018 laajennettu ja tehty turvallisemmaksi valvoa, Metsätähden ja Sillankorvan päiväkotien pihojen osalta on pitäyditty muutostöistä rakentamis- ja remonttipäätösten vuoksi. Varhaiskasvatukseen on nimetty oma turvallisuusvastaava ja koko henkilökunnalla on voimassa oleva ensiapukoulutus. Turvallisuussuunnitelmat ja riskikartoitukset on päivitetty. Koko henkilöstö on käynyt Huomaa hyvä- koulutuksen, joka tukee turvallista toimintaympäristöä. Kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa on aloitettu laatimaan vuoden 2018 puolella ja se valmistuu keväällä 2019. Lasten toiminnassa käytetään Tunne- ja turvataitoja lapsille -materiaalia.

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiseksi

- Vasu: Huoltajat ja muut yhteistyötahot eivät osallistu VASU- työskentelyyn. Ei saada luotua uusia työkaluja, niiden haltuunotto ei suju / vie kohtuuttomasti aikaa
- Toimintamuodot: Perhepäivähoitajia ei löydy eläköityvien /pois jäävien tilalle. Päiväkotipaikkoja ei ole riittävästi kaikille halukkaille (tilanpuute).

- Turvallisuus: Henkilöstö ei sitoudu noudattamaan ohjeita, tiedonkulku ei toimi, vartiointipalvelu ja kiinteistöhuolto eivät toimi.

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Riskeihin varautuminen:

- Esimiehet yhdessä työyhteisön kanssa suunnittelevat yhdessä työskentelyn tavoitteelliseksi ja tehokkaaksi. Tehokas ja selkeä tiedottaminen, perusteleva. Vasu -työskentelyssä käytetään tarvittaessa ulkopuolisia asiantuntijoita ja kouluttautumista.
- Henkilöstön työhyvinvoinnista huolehtiminen. Ennakointi ja rekrytointiohjelman hallinta ja tehokas käyttö.
- Työturvallisuuden huomioiminen ja työhyvinvointiin panostaminen. Tiedottamiseen selkeät pelisäännöt, perehdyttäminen, ennakointi, koulutus, työnohjaus, työterveyshuolto. Säännölliset yhteistyöpalaverit, tukipalvelujen välillä vähintään 1 kert./v.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Uusien digitaalisten välineiden käyttö vaatii vielä opettelua, henkilöstö on toivonut lisää ohjausta, jota haetaan hankerahoituksen kautta vuonna 2019. Digitaalinen kasvun kansio on jo osittain käytössä, päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan sähköisesti, joten tämä nopeuttaa työskentelyä. Oppimisen välineenä lapsilla käytössä ovat olleet IPadit ja ohjelmoinnin välineet ovat rikastuttaneet arjen toimintaa. Medialukutaitoa on harjoiteltu ja siinä on edelleen kehittämisen paikka.

Varhaiskasvatukseen henkilöstön rekrytointi on ollut haastavaa, koska valtakunnalliset linjaukset ovat vähentäneet koulutetun työvoiman saantia. Päiväkotien tilanpuute on akuutti. Metsätähden remontin alkaminen vuonna 2019 ja tuleva Sillankorvan päiväkodin rakentaminen koulukeskuksen yhteyteen helpottavat tulevaisuudessa tilatarvetta.

Säännölliset työkokoukset vähintään kerran kuukaudessa, tiimipalaverit, pedagogisen ryhmän palaverit, esimiesten tapaaminen vähintään kerran kuukaudessa ovat toteutuneet ja niillä pyritään huolehtimaan tiedonkulusta. Sähköposti ja viestit puhelimiin käytössä, perhepäivähoitajilla on oma WhatsApp- ryhmä keskinäiseen viestittämiseen. Huoltajille tiedottamista on toteutettu päiväkodeissa mm. Pedanetin välityksellä. Työkokouksissa on mietitty asiakkaille suunnattua Facebook- ryhmää viestinnän ja osallisuuden välineenä, mutta se on vielä toteuttamatta.

Kiinteistöhuolto ja omavalvonta vaatii vielä tehostamista. Vika- ja huoltoilmoitusten tekoon odotetaan uutta HANTTU- versiota, nykyistä nettiversiota ei ole osattu hyödyntää ja käyttää.

Tehtävä

Varhaiskasvatuspalvelujen järjestäminen

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Turvata lapsen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvun, oppimisen ja hoidon kokonaisuus, jossa painottuu pedagogiikka. Lapsen ja perheen hyvinvointia edistävä ja osallistuva varhaiskasvatus päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Vaihtoehtona päiväkodille kunta maksaa lakisääteistä kotihoidontukea ja yksityisen hoidon tukea.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

- VASUn käyttöönotto ja arviointi, osallisuuden lisääminen ja uudet toimintamenetelmät
- Turvallisuus

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Digitaalisen kasvunkansion ja sähköisen vasun käyttöönotto helpottaa arviointia ja nopeuttaa työskentelyä. Lasten osaaminen iPadien käytössä lisää osallisuuden, dokumentoinnin ja arvioinnin keinoja. Siihen liittyvä medialukutaito lisää myös turvallisuutta.

Kotikäyntien tekeminen on toteutunut vain osittain. Hoitosuhteen alussa tehtävä kotikäynti on edelleen tavoitteena, sillä on merkitystä kasvatusyhteistyön ja osallisuuden tukemisessa ja turvallisuudenkin lisäämisessä.

Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen turvallisuus oppimisympäristössä on jokaisen työntekijän vastuulla, vaikka varhaiskasvatuksessa onkin nimetty erikseen turvallisuusvastaava. Lasten ja huoltajien osallistaminen turvallisuuden lisäämisessä näkyy kasvatusyhteistyössä arjessa ja vasujen teon ja arvioinnin yhteydessä. Lapsille on käytössä tunne- ja turvataidot, lasten kokoukset, leikkialue toiminta ja Taaperon arki. Huomaa hyvätoimintamalli ja kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma on vasta käynnistysvaiheessa turvallisuuden lisäämisessä.

Taloudelliset mittarit

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Varhaiskasvatuksen menot / lapsi pysyvät nykytasossa.	Päivähoidon nettokustannukset/hoidossa olleet lapset/vuosi	8400	8934	9142	10153

Henkilöstön määrä

Varhaiskasvatuspalvelut hvt ¹ - palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen
Vakituiset	28,87	29,59	33,48	30,15	+0,56
Sijaiset	1,46	0,80	1,08	0,78	-0,02
Työllistetyt	0,29	1,87	3	1,57	-0,30
Muut määräaikaiset	1,00	1,74	2	2,84	+1,10
Oppisopimus				1,32	+1,32
Yhteensä	31,62	34	39,56	36,66	+2,66

Talousarvion toteutumisvertailu

Varhaiskasvatuspalvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Päiväkodit							
Toimintatuotot	169	129		129	135	6	4,6
Toimintakulut	-1 204	-1 237		-1 237	-1 330	-93	7,5
Toimintakate	-1 035	-1 108		-1 108	-1 195	-87	7,8
Perhepäivähoito							
Toimintatuotot	56	40		40	35	-5	-12,5
Toimintakulut	-370	-430		-430	-363	67	-15,6
Toimintakate	-314	-390		-390	-328	62	-15,9
Lasten kotihoidontuki							
Toimintakulut	-300	-350		-350	-230	120	-34,3
Toimintakate	-300	-350		-350	-230	120	-34,3
Varhaiskasvatuspalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	225	169		169	170	1	0,6
Toimintakulut	-1 874	-2 018		-2 018	-1 923	95	-4,7
Toimintakate	-1 649	-1 849		-1 849	-1 753	96	-5,2

2.2.6 Ympäristölautakunta

Ympäristötoimen organisaatio on muuttunut edellisen valtuustokauden aikana, tavoitteena toiminnan tehostaminen ja palvelujen tuottamisen parantaminen. Kehitystyö on jatkunut vuonna 2018 ja kehittyy edelleen vuoden 2019 aikana.

Talonpalveluiden uudelleenjärjestelyt on tehty vuonna 2017, jolloin otettu käyttöön selkeä, tehtäväkuvauksin varustettu organisaatorakenne, jossa kullakin tulosyksiköllä oma tulosvastuullinen esimies. Uudelleenjärjestely on täyttänyt odotukset vuoden 2018 aikana.

Suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen kiinteistönpidon toimintatapojen ja menetelmien yhtenäistäminen ja kehittäminen sekä investointien kokonaistaloudellinen tuottaminen ja kiinteistöjen arvon säilyttäminen ovat edelleen kehityskohteina. Lisäksi pyritään luopumaan vähällä käytöllä olevasta tai käytöstä poistetusta kiinteistömassasta. Perusajatuksena on, että tilat ja talonpalvelut eivät ole itsetarkoitus, vaan ovat palvelemissa käyttäjien toimintaa.

Kunnalle hankittu kiinteistötietojärjestelmä on otettu käyttöön. Vuoden 2017 aikana osa kiinteistöjen tiedoista on muutettu sähköiseen muotoon ja viety tietokantaan. Käyttäjille on avattu kiinteistötietojärjestelmään sähköinen palautekanava, jonka kautta vikailmoitukset ja työpyynnöt siirtyvät dokumentoidusti työnjohdolle, ja edelleen talonpalveluiden työntekijöille. Kiinteistötietojärjestelmän käyttö on ollut vähäistä vuoden 2018 aikana. Käytön vähäisyyden syitä kartoitetaan ja etsitään toiminnan kehityskohteita.

Rakennushankkeissa käytetään projektipankkia, jonka avulla kunta saa haltuunsa kaiken rakentamisen yhteydessä tuotetun materiaalin myös helposti arkistoitavassa ja kiinteistötietokantaan siirrettävissä olevassa sähköisessä muodossa.

Jätelain uudistuksen mukanaan tuomat muutokset edellyttävät kunnassa uusia järjestelyjä, jotka valmisteltiin kevään 2017 aikana. Selvitykset ovat edenneet vuoden 2018 aikana siten, että yhteistyöstä on neuvoteltu Sammakkokangas Oy:n kanssa.

Rakennusjärjestyksen uusiminen on suunnitelmassa ja sähköisen arkiston käyttöönoton valmistelu delegoitiin kiinteistöjohtajalle.

Uuden koulukeskuksen ja päiväkodin rakentamisesta käynnistettiin hankesuunnittelu, minkä pohjalta hanke kilpailutettiin. Tarjousten hinnan ja laadullisten pisteysten kautta kunnan valtuusto valitsi KVR-urakoitsijan kouluhankkeelle. Kouluhankkeelle valittu valvoja aloitti työt kunnassa loppukesästä mm. terveysaseman väistötilan rakentamisen valvonnalla sekä muissa pienissä saneerauskohteissa.

Kirkonkylä–asema välisestä kevyen liikenteen väylän rakentamisesta tehtiin valtuustossa päätös. Väylän suunnittelu käynnistettiin ja luonnossuunnitelmat valmistuivat loppuvuodesta, mitkä esiteltiin yleisötilaisuudessa.

Vuoden 2017 kuntakonsernin vuokra-asuntojen kunto- ja korjattavuusarvioiden sekä uusien kiinteistökävelyiden perusteella lähdettiin jatkamaan investointiohjelman jalostamista. Lisäksi suunnittelun ja ennakkoluulottoman toiminnan välinein päätettiin jatkaa tyhjien asuntojen vähentämistä taloudellisesti kestäväälle tasolle.

Ympäristötoimen tulosityksiköt tuottavat aktiivisesti osaamistaan kehittävän henkilöstönsä avulla kuntalaisille koko kunnan tasolla tarkasteltuna kustannustehokasta ja tarpeenmukaista palvelua.

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

YMPÄRISTÖLAUTAKUNTA 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Toimintatulot	5 952	5 662		5 662	5 383	-278	-5
Myyntitulot	3 211	3 201		3 201	3 176	-25	-1
Maksutulot	22						
Tuet ja avustukset	3				4	4	
Muut toimintatulot	2 716	2 460		2 460	2 203	-257	-10
Toimintamenot	-5 468	-5 483		-5 483	-5 765	-281	5
Henkilöstömenot	-2 239	-2 257		-2 257	-2 272	-15	1
Palvelujen ostot	-1 441	-1 405		-1 405	-1 525	-120	9
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 376	-1 394		-1 394	-1 504	-109	8
Avustukset	-89	-115		-115	-85	30	-26
Muut toimintamenot	-324	-313		-313	-379	-66	21
Toimintakate	484	178		178	-382	-560	-314
Poistot	-1 305	-1 430		-1 430	-1 467	-37	3

2.2.6.1 Talon palvelut

Siivouspalvelut

Toiminnalliset tavoitteet

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Hankasalmen kunnan toimitilojen siivous-palvelun ja laitoshuollon järjestäminen	Luotettavaa laitoshuoltoa ja siivousta taloudellisesti kunnan omiin kiinteistöihin	Talouden toteuman seuranta Asiakastytyväisyys kyselyt	Talousseuranta toteutettu kuukausittain. Asiakastytyväisyyskyselyä ei toteutettu

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Taloudellisesti, tehokkaasti ja ekologisesti järjestetty kunnan toimitilojen siisteys ja terveellisyys	Henkilöstö noudattaa siivoussopimuksia ja hallitsee joustavan toimintamallin	Talouden toteuman seuranta, henkilöstön kuukausipalaverit, koulutuspäivät/hlö, kehityskeskustelut	Talousseuranta toteutettu kuukausittain, kuukausipalaverit pidetty poislukien kesäkuukaudet, koulutuspäivät toteutettu suunnitelman mukaisesti, kehityskeskustelut pidetty

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

- Sitoutuminen sopimusten mukaisiin tehtäviin
- Haasteet muutosjohtamisessa
- uusien toimintamallien sisäistäminen

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- Tiukkeneva talous johon vastataan toimintaa tehostamalla
- Mitoituksen ja teknisten välineiden käyttö työnohjauksessa apuna
- Työntekijöiden hyvä perehdytys uusiin toimintamalleihin
- Henkilöstön ammattitekniikan päivittäminen/lisääminen

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Kiinteistöjen mitoitus on päivitetty

Kuukausipalavereissa on keskusteltu työelämän pelisäännöistä ja siivouspalvelun palvelulupauksesta
Kuukausipalavereiden yhteydessä on järjestetty ammattiosaamista lisäävää koulutusta

Tehtävä:

Hankasalmen siivouspalvelu tuottaa siivousta ja laitoshuoltoa lähinnä kunnan omiin kiinteistöihin.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Tuottaa laitoshuolto- ja siivouspalveluja sopimusten mukaisesti.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

Palvelut tuotetaan sopimusten mukaisesti.

Toiminnan painopisteiden vaikutus tavoitteiden toteuttamiseen

Uusien työmenetelmien ja koulutuksen myötä työmotivaatio on lisääntynyt joka näkyy tulevina vuosina siivoustyön tehokkuutena ja laatuna.

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Siivouspalvelu: Teho	m ² /laitoshuoltaja	806	1150	1252	1252
Henkilöstön hyvinvointi ja ammatillinen osaaminen	Täydennyskoulutukseen osallistuminen 2 pv/hlö/vuosi	1,5	2	2	2

Tuloyksikkötasolla henkilötyövuosina Siivouspalvelu htv1= palveluksessa olopäivien lukumäärä	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	19	17	18	16	-1
Sijaiset	3,2	2,8	tarvitaan	2,1	-0,7
Työllistetyt	1	2	2	2	
Muut määräaikaiset				0	
Oppisopimus				0	
Yhteensä	23,2	21,8	20	20,1	-1,7

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/ 365*(osa-aikaprosentti/100)

Kiinteistöhuolto

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Parannetaan vuorovaikutusta kiinteistöjen käyttäjien kanssa	Sähköisten viestintäkanavien aktiivisempi käyttö	Sähköisten palvelupyyntöjen määrälaskenta ja vasteaikojen seuranta	Sähköisiä palvelupyyntöjä ei ole tullut
Tarvetta vastaavan palvelumitoitus	Seurataan palvelutarpeen muutoksia	Tarkistetaan mitoitus	Henkilöstömäärä on oikea
Viihtyisät, turvalliset ja terveelliset olosuhteet kiinteistöissä	Huolehditaan hyvän arjen olosuhteiden pysymisestä kiinteistöissä	Seurataan asiakaspalutetta	Asiakaspalautteeseen on reagoitu. Palaute on ollut pääosin positiivista
Aktiivinen tiedonvälitys kiinteistöjen omistajille. Yhteistyö palveluyritysten kanssa	Säännölliset palverit kiinteistöjen omistajien kanssa. Hyödynnetään yritysten palveluja.	Muistiot ja tilaukset	Kiinteistöjohtaja hoitaa
Henkilöstön aloitteellisuus ja tietotaidon ylläpito	Kannustetaan aloitteellisuuteen ja järjestetään ylläpito ja täydennyskoulutusta	Koulutuspäivien määrien ja sisällön seuranta	Koulutuspäiviä ei ole pidetty, syynä tähän on olleet pitkät sairauspoissaolot

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

- sitoutuminen sopimusten mukaisiin tehtäviin
- toimenpiteiden oikea mitoitus ja ajoitus
- toiminnanohjausjärjestelmän käyttö

Miten riskit hallitaan ja miten niihin reagoidaan

- henkilöstön säännöllinen ylläpitokoulutus
- päivystäjien perehdytys
- toiminnanohjausjärjestelmän tilastojen säännöllinen tarkastelu
- palautteiden analysointi ja tarvittaessa ohjeiston ja sopimusten tarkennukset

Tehtävä: Tuottaa kiinteistöhuollon kunnan omille kiinteistöille ja kiinteistöyhtiö Hakalle

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Tuottaa Laadukkaita palveluja monipuolisesti ja joustavasti yhdistetyllä henkilöstöllä

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

Kiinteistöhoito: Varmistaa toiminnallaan käyttäjille turvallinen toimintaympäristö.

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
Kiinteistöhoito: -kiinteistöhuollon taso	m2/työntekijä	8660	8990	8660	8200

Henkilöstön hyvinvointi ja ammatillinen osaaminen	Täydennys- koulutukseen osallistuminen pv/hlö/vuosi	2	1,5	2	
Veden kulutus - poislukien vesilaitokset	Seuranta FimX ohjelmalla, m ³ /v	25700		25000	24000
(Energian kulutuksen seuranta	Seuranta FimX ohjelmalla)				

Henkilöstön määrä (htv1) Kiinteistöhuolto	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	6	6	6	7,3	1,3
Sijaiset					
Työllistetyt	2	2		2	
Muut määräaikaiset					
Oppisopimus					
Yhteensä	8	8	6	9,3	3,3

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä / 365*(osa-aikaprosentti/100)

Maalari, vanhempi on siirretty kiinteistöhuollon alaisuuteen. Lukuun on myös laskettu kanslistin työosuus kiinteistöhuollon hallinnossa.

Ruokapalvelu

Toiminnalliset tavoitteet

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ruokapalvelu tukee toiminnallaan kuntalaisten omatoimisuutta	Toiminta on asiakaslähtöistä ja tarpeenmukaista palvelua	Asiakastyytyväisyysmittaukset	Asiakastyytyväisyyskyselyä ei ole toteutettu
Ruokapalvelu toimii tulosvastuullisesti tehokkaana ja oikein mitoitettuna	Tehokkuus mitoitettussa tuotannossa varmistaa taloudellisuuden	Talouden seuranta	Talousseuranta toteutettu kuukausittain
Vastuullisuus puhtaasta ympäristöstä ohjaa toimintaa	Hyödynnetään lähituottajia ja pyritään energiatehokkuuteen kaikessa toiminnassa	Oikea henkilöstömitoitus suhteessa tuotantoon	Henkilöstömitoitusta ei ole toteutettu
Toiminnan ihmis- ja yritysvaikutukset arvioidaan säännöllisesti	Vaikutusarvioinnit tehdään määrävälein	Arviointitulos	Vaikutusarviointeja ei ole toteutettu
Henkilöstön osaamisen kehittäminen ja aloitteellisuus ovat osa ruokapalvelujen uudistamista	Henkilöstöä osallistetaan ruokapalvelujen kehittämisessä ja mahdollistetaan kouluttautuminen	Henkilöstön koulutuspäivät	Koulutuspäivät toteutuineet 2/hlö

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Lisätään yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri asiakasryhmien kanssa	Säännölliset yhteistyökokoukset	Muistiot tapaamisista	Ei ole toteutunut
Kehitetään yhteistyötä kunnan eri hallintokuntien kanssa	Avoin palautejärjestelmä	Palautearvioinnin tulokset	Ei ole toteutunut
Huomioidaan toiminnassa kestävä kehityksen periaatteita	Valmistetaan asiakasmäärien mukaisesti aterioita, huomioidaan hävikkiruoan merkitys. Kiinnitetään erityistä huomiota jätteiden lajitteluun	Aterioiden riittävyyden ja ruokahävikin mittaus	Ateriamäärät riittäneet mutta hävikkiä ei ole mitattu
Arvioidaan toiminnan ihmis- ja yritysvaikutukset	Toteutetaan arvioinnit	Arviointitulokset	Ei ole toteutunut
Henkilöstön koulutus, kehittäminen	Kehitetään osaamista ja kerätään aloitteita	Koulutuspäivä/hlö ja aloitemäärä	Koulutuspäivät toteutuneet 2/hlö, aloitteet eivät ole toteutuneet

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiseksi

- Ennalta arvaamattomat kaluston ja laitteiden kunnossapitotarpeet
- Tuotantokehtiöiden toimivuus ja turvallisuus
- SOTE-uudistuksen tuomat toiminnalliset muutokset
- Ammattitaitoisen henkilöstön saatavuus

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- Kaluston ja laitteiden tehokas seuranta ja oikea aikainen reagointi
- Koneiden ja laitteiden kunnossapitosuunnitelma
- Työntekijöiden riittävä perehdytys
- Tiedonkulun tehostaminen toiminnallisten muutosten kohdatessa
- Koulutuksen ja itsensä kehittäminen, uuden oppimisen arvostaminen

Tehtävä:

Hankasalmen kunnan ruokapalvelu tuottaa laadukkaita, ravitsemussuositusten mukaisia ateriapalveluja asiakasläheisesti eri elämänkaaren vaiheissa oleville asiakkaille.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Ruokapalvelun toiminta on ammattitaitoista, turvallista, tehokasta ja taloudellista.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

- Palvelutason turvaaminen joustavalla, taloudellisella ja uudistavalla toiminnalla
- Henkilöstön ammatillisen osaamisen ylläpitäminen täydennyskoulutuksella
- Henkilöstön jaksamisesta huolehtiminen

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018
- Kouluruokailu	€/suorite suorite/työntekijä	2,76 25577	2,58 26521	2,76 24012	3,15 24557

- Laitosruokailu	€/suorite suorite/työntekijä	4,80 21651	3,10 22309	3,78 17453	3,77 11793
Henkilöstön hyvinvointi ja ammattillinen osaaminen	Täydennyskoulutukseen osallistuminen pv/hlö/vuosi	1,5	1		2

Henkilöstön määrä (htv1) Ruokapalvelu	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	14	14	14	14	
Sijaiset	tarvitaan	1,5	1,5	1,5	
Työllistetyt	2	1	2	3	2
Muut määräaikaiset		0,9			-0,9
Oppisopimus					
Yhteensä	16	17,4	18,5	18,5	1,1

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä / 365*(osa-aikaprosentti/100)

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Talon palvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Hallinto							
Toimintakulut					-11	-11	
Toimintakate					-11	-11	
Siivouspalvelut							
Toimintatuotot	753	599		599	674	76	13
Toimintakulut	-582	-602		-602	-544	58	-10
Toimintakate	171	-3		-3	130	134	-4 467
Kiinteistöhuolto							
Toimintatuotot	1 699	1 563		1 563	1 517	-46	-3
Toimintakulut	-959	-959		-959	-1 007	-48	5
Toimintakate	740	604		604	510	-94	-16
Ruokapalvelu							
Toimintatuotot	1 289	1 305		1 305	1 276	-28	-2
Toimintakulut	-1 207	-1 254		-1 254	-1 297	-44	4
Toimintakate	83	51		51	-21	-72	-141
Talonpalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	3 741	3 466		3 466	3 468	2	
Toimintakulut	-2 755	-2 814		-2 814	-2 859	-44	2
Toimintakate	986	652		652	609	-43	-7

2.2.6.2 Vihertoimi, jätehuolto

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ympäristön viihtyisyys, turvallisuus ja terveellisyys	Vihertoimen ja jätehuollon palveluiden avulla edistetään elinympäristön turvallisuutta, terveellisyttä ja viihtyisyyttä	Asuinympäristön viihtyisyyden yleisarvosana kerran valtuustokaudessa toteutettavan asiakastytyväisyys- kyselyn mukaan >3,5	Kysely 2013 3,61 Kysely 2009 3,70 Kysely 2013 3,81 Tavoite saavutettiin 2013, mutta tuloksissa on laskeva suuntaus. Kysely piti toteuttaa v. 2018, mutta vastuualueen asiakastytyväisyys kyselystä on luovuttu ja jatkossa uudet mittarit käytössä
Viheralueet ja kunnan kiinteistöjen ympäristöt edistävät viihtyisyyttä	Erilaisia puisto- ja viheralueita ja kunnan kiinteistöjen ympäristöjä hoidetaan niin, että ne lisäävät kuntalaisten elinympäristön viihtyisyyttä	Vihertoimen arvosanojen keskiarvo asiakastytyväisyys- kyselyn mukaan >3,5	Vastuualueen asiakastytyväisyys kyselystä on luovuttu ja jatkossa uudet mittarit käytössä
Jätehuolto edistää kestäväää kehitystä ja ympäristön viihtyisyyttä	Jätehuollon järjestämisellä edistetään kierrätystä ja vaarallisten jätteiden ohjautumista asianmukaiseen käsittelyyn, sekä osaltaan varmistetaan ympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta.	Kotitalouksien jätehuollon laillisuus ja toimivuus: Järjestetyn jätehuollon piirissä > 98 % kiinteistöistä	Jätehuollon valvontaohjelman tilaston mukaan 99 % jätehuollon piirissä tai laillisesti jätehuollon ulkopuolella. Täältä osin jätehuolto on pystytty järjestämään asianmukaisesti.

Jätehuolto:

Pienen kunnan on haastavaa vastata toimintaympäristöstä ja jätelainsäädännön muutoksista aiheutuviin muutoksiin. Toiminnan järjestämiseen liittyvät päätökset voivat merkittävästi vaikuttaa taloudellisen varautumisen riittävyyteen. Kouluttaudutaan aktiivisesti ja pyritään yhteistyöhakuiseen toimintaan.

Tehtävä:

Ympäristön hoito, jätehuollon järjestäminen.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Viihtyisän, turvallisen ja terveellisen ympäristön tuottaminen, viheralueiden hoito, jätehuollon järjestäminen

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

Jätehuolto:

Jätehuollon tulevaisuuden näkymät eivät ole selkiytyneet toimintasuunnitelman laatimisen aikana. Vaihtoehdot selvitettiin vuoden 2017 aikana, ja painopisteeksi muodostuu selvitysten jälkeen tehtävän järjestämispäätöksen mukaisten toimenpiteiden toteuttaminen.

Jätehuolto

- Puutarhurin työpanos oli 32 % ja toimistotyöntekijän työpanos 40 %.
- Jätetiimi kokoontui säännöllisesti. Tiimissä käsiteltiin jätehuollon ajankohtaisia asioita.
- Jätehuollon yhteistyöpalaverit Jyväseudun, sekä alueella toimivien jätteenkuljetusyritysten kanssa.
- Jätehuollon laskutus toteutettiin syksyllä 2018.
- Jätehuollon asiakastietoja päivitettiin ja korjattiin.
- Vaarallistenjätteiden kuntakeräys järjestettiin 11.5. – 12.5.2018 yhdessä Fortum Waste Solutions

Oy kanssa. Keräykseen osallistui noin 310 asiakasta (2017 n. 430 asiakasta). Vaarallisen jätteen kertymä oli noin 17 tn (17 tn 2016).

- Paperikeräys Oy keräsi keräyspaperin.
- Havusalmen aluekeräyspiste perustettiin 1.1.2018
- Sydän-Suomen kuljetus Oy huolehti ekopisteiden (19 kpl) ja aluekeräyspisteiden (18 kpl) tyhjennyksestä.
- Kuitupakkausten, metallin ja lasin keräys toteutettiin 5 ekopisteessä Suomen Pakkauskierrätys Rinki Oy:n toimesta. Kunta keräsi lisäksi metallia ja lasia 19 pisteessä.
- Pahvia / kartonkia kertyi noin 14 tn (v 17 noin 19, 3 tn) (ei sisällä Rinki Oy:n keräystä).
- Lasia kerättiin hyötykäyttöön noin 17 tn (v 17 noin 18 tn, v 16 noin 20 tn ja v 15 noin 28 tn) (ei sisällä Rinki Oy:n keräystä).
- Pienmetallia kerättiin hyötykäyttöön noin 19 tn (v 17 noin 21 tn, v 16 noin 15 tn ja v 15 noin 27 tn).
- Puutarhajätettä otettiin vastaan kirkonkylän entisellä jätealueella. Puutarhajätteelle oli jätelavast asema ja Niemisjärvellä 21.4. – 6.5.2018.
- Romunkeräys yhteistyössä 4-H kanssa 24.9. – 7.10.2018. Metallirohua kertyi noin 53 tn (v 17 noin 76 tn, v 16 noin 52 tn ja v 15 noin 55 tn).
- Osallistuttiin koulujen siivouspäivään toukokuussa.
- Alueellisen yhteistyön mahdollisuuksien selvittäminen on kesken.

Taloudelliset tavoitteet

Henkilöstön määrä (htv1) Vihertoimi, jätehuolto	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset			2,4	0,72	-1,68
Sijaiset					
Työllistetyt			2		
Muut määräaikaiset			0,5		
Oppisopimus					
Yhteensä			4,9	0,72	-4,18

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Ympäristöpalvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Vihertoimi							
Toimintatuotot	450	418		418	161	-257	-61
Toimintakulut	-269	-196		-196	-186	10	-5
Toimintakate	181	222		222	-25	-247	-111

2.2.6.3 Konsernin kiinteistöhallinto

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Sidosryhmien huomiointi	Omatoimisten kuntalaisten osallistaminen	Kiinteistöjen käyttöaste suhteessa järjestetyn palvelun kustannuksiin	Osallisuus vähäistä
Kiinteistökannan kokonaistaloudellisuus	Kiinteistömassan resurssipohjainen kehittäminen	Kiinteistöpalveluresurit suhteessa normeihin	Resurssit vähäiset
Oljyn käytöstä luopuminen	Puhtaiden energioiden käyttö	Kulutettujen energiamuotojen keskinäinen määrävertailu	Määrävertailu kesken
Vaikutusarvioinnit	Vaikutusarviointit ohjaamaan päätöksiä	Ihmis- ja yritysvaikutusarviointien keskiarvot	Vaikutusarviointit kesken
Henkilöstön kehittäminen	Kehitetään osaamista	Koulutuspäivät suhteessa henkilöön	Toteutunut osittain

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Aloite- ja palvelukanavien avaaminen	Kiinteistöihin toimitetaan aloitteita ja palautteita varten yhteystieto tai pääte	Verrataan kiinteistöjen käyttöastetta ja kuntalaisten toiminnan osuutta järjestetyn palvelun kustannuksiin	Palvelukanavien käyttö ei toteutunut odotetusti
Kiinteistökannan kokonaistaloudellisuus	Kiinteistömassan resurssipohjainen kehittäminen	Kiinteistöpalveluresurssit suhteessa normeihin	Kokonaistaloudellisuus kärsi pienistä resursseista
Oljyn käytöstä luopuminen	Puhtaiden energioiden käyttö	Kulutettujen energiamuotojen keskinäinen määrävertailu	Määrävertailu ei toteutuunut
Vaikutusarvioinnit	Vaikutusarvioinnit ohjaamaan päätöksiä	Ihmis- ja yritysvaikutusarviointien keskiarvot	On kesken
Henkilöstön kehittäminen	Kehitetään osaamista	Koulutuspäivät	Toteutunut osittain

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle

- ennalta-arvaamattomat korjaus-/rakentamistarpeet
- kiinteistömassan sopeuttamisessa päätöksenteon irtautuminen tavoitteista
- energianhinnan muutokset ja hallinta

Riskien hallinta/miten niihin voidaan reagoida

- Kiinteistönhoidon ja ennakoivan korjausohjelman keinoin
- kustannusten tehokas seuranta ja oikea-aikainen muutoksiin reagointi
- tiedonhankinta ja arvioitujen ratkaisuvaihtoehtojen tuottaminen päätöksentekoon
- kunnan talouden hallinta kiinteistöhallinnan välinein

Tehtävä:

Kunnan yksin tai osittain omistamien kiinteistöjen arvon positiivinen kehitys ja kustannusten hallinta. Kiinteistöjen ylläpidosta sekä prosessien toimivuudesta vastaaminen. Kiinteistöjen käyttäjille ylläpidollisen palvelun tuottaminen.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

- Kiinteistöjen kokonaistaloudellinen hallinta ja kunnossapito
- Investointien kokonaistaloudellinen tuottaminen
- Käyttäjien kiinteistötieteiden toimintaedellytysten ylläpitäminen

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- Käyttäjien ohjaaminen sähköisen palvelukanavan käyttöön
- Kiinteistönpidon kokonaistaloudellinen tarkastelu ja tarvittavat toimenpiteet
- Tilaohjelman tavoitteiden määrittely ja käyttöönotto

2.2.6.4 Asuntotoimi

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Sidosryhmien huomiointi	Omatoimisten kuntalaisten osallistaminen	Kiinteistöjen käyttöaste suhteessa järjestetyn palvelun kustannuksiin	osittain toteutunut
Kiinteistökannan kokonaistaloudellisuus	Kiinteistömäärän resurssipohjainen kehittäminen	Kiinteistöpalveluresurssit suhteessa normeihin	Tyhjillään olevia kiinteistöjä
Öljyn käytöstä luopuminen	Puhtaiden energioiden käyttö	Kulutettujen energiamuotojen keskinäinen määrävertailu	Osittain toteutunut. Syrjäseutujen kiinteistöt haasteellisia lämmitysmuodon muutokseen
Keskittää vuokraustoiminta yksityisten henkilöiden osalta tytäryhtiöille. Liikehuoneistojen vuokraustoiminta.	Tehostetaan rivitalo- ja vuokrahuoneistojen myyntiä. Uusia vuokrasopimuksia ei laadita vapautuviin huoneistoihin. Panostetaan liikehuoneistojen vuokraustoimintaan sekä näiden tilojen vuokrien määrittely	Kiinteistöjen menot/tulot +/-0	Osittain toimitiloja vuokrattu
Vaikutusarvioinnit	Vaikutusarvioinnit ohjaamaan päätöksiä	Ihmis- ja yritysvaikutusarviointien keskiarvot	Ei toteutunut
Henkilöstön kehittäminen	Kehitetään osaamista	Koulutuspäivät	Osittain toteutunut

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Tyytyväinen asiakas	Tarjota kohtuuhintaisia asumisen ratkaisuja	Asukaskysely	Ei toteutunut
Kiinteistöjen taloudellisuus	Kannattavuus tarkastelu kiinteistöittäin	Taloudellinen vuokrausaste, huoneistovuokrausaste, tulos ennen varauksia	Kiinteistökantaa käyttämättömänä
Vuokraustoiminnan keskittäminen tytäryhtiöille	Suoraomistusasuntojen myynti	Suoraomistusasuntojen määrä	Asuntojen huono kunto
Kiinteistöjen toiminnallinen käyttö	Tyhjäkäytön poistaminen	Toimitilojen tarvearviot, korjauskustannusarvioiden suhde tuotto-odotuksiin	Lähes toteutunut
Henkilöstön osaamisen kehittäminen	Alakohtainen jatkokoulutus	Koulutuspäivien määrä	Osittain toteutunut, sopivien koulutusten puutteellisuus

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

- äkilliset vahingot kiinteistöille
- sopeutuskulut
- lainakorot
- energiahinnat

Riskien hallinta

- toiminnan ja talouden seuranta ja niihin ajoissa reagointi
- työmenetelmien kehittäminen
- kiinteistökohtainen kannattavuuden arviointi
- vuokrahintojen seuraaminen

Tehtävä:

Tarjota monipuolisia, kohtuuhintaisia asumisen sekä toimitilojen ratkaisuja.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Tuottaa tarkoituksenmukaisilla toimintatavoilla tehtävän mukaisia palveluja tehokkaasti ja kannattavasti. Luoda asumiselle sekä toimitiloille tarkoituksenmukainen ja terveellinen ympäristö

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

Toiminnan tehokkuuden kehittäminen

Taloudelliset tavoitteet

Henkilöstön määrä (htv1) Kiinteistön hallinta, kunnan kiinteistöyhtiöt ja asuntotoimi	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	5,50	4,00	2,85	2	-0,85
Sijaiset					
Työllistetyt					
Muut määräaikaiset		0,03		0,91	0,91
Oppisopimus					
Yhteensä	5,50	4,03	2,85	2,91	0,06

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä / 365 * (osa-aikaprosentti / 100)

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Konsernin kiinteistöhallinto 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Konsernin kiinteistöhallinto							
Toimintatuotot	40	50		50	40	-10	-20
Toimintakulut	-105	-101		-101	-165	-64	63
Toimintakate	-65	-51		-51	-125	-74	145
Asuntotoimi							
Toimintatuotot	808	789		789	782	-7	-1
Toimintakulut	-695	-593		-593	-982	-390	66
Toimintakate	113	197		197	-200	-397	-201
Pelastustoimi							
Toimintakulut	-408	-401		-401	-394	7	-2
Toimintakate	-408	-401		-401	-394	7	-2
Konsernin kiinteistöhallinto yhteensä							
Toimintatuotot	849	839		839	823	-16	-2
Toimintakulut	-1 209	-1 095		-1 095	-1 543	-448	40
Toimintakate	-360	-255		-255	-720	-465	182

2.2.6.5 Infrapalvelut

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Infraverkkojen käytettävyyttä	Kuntoarvioihin perustuva kunnossapito	Kunnossapitokustannukset suhteessa häiriöiden määrään	Vuonna 2018 ei ollut erityisiä häiriöitä. Rungas lumen talvi nosti kaavateiden kunnossapitokustannuksia.
Resurssien oikea mitoitus	Infraverkkojen hoidon kehittäminen	Infrapalveluresurssit suhteessa normeihin	Infrapalveluihin rekrytoitiin vuoden aikana kolme vakituista työntekijää
Maankäytön suunnittelun ohjaus	Taajamien vetovoiman kehittäminen	Rakennuspaikkojen tarjonta	Kunnalla on jokaisessa taajamassa vapaita rakennuspaikkoja.
Vaikutusarvioinnit	Vaikutusarvioinnit ohjaamaan päätöksiä	Ihmis- ja yritysvaikutus-arviointien keskiarvot	Vaikutusarviointeja ei toteutettu.
Henkilöstön kehittäminen	Kehitetään osaamista	Koulutuspäivät suhteessa henkilöön	Koulutuspäivät eivät toteutuneet täysin koulutus suunnitelman mukaisesti.

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

- Ennalta-arvaamattomat korjaus-/rakentamistarpeet
- Ammattitaitoisen henkilöstön riittävyys

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- Koulutus
- Tarvittaessa henkilöstön rekrytoiminen
- Riittävän henkilöstömäärän pitäminen työssä jaksamisen takaamiseksi
- Nykyaikaisten työmenetelmien ja –välineiden käyttö

Puistot:

Pieni ja suurelta osin väliaikaisista työntekijöistä koostuva henkilöstö sekä työllisyystöiden järjestämisen vaikeutuminen. Rekrytoinnin ja töiden ohjaamisen avulla pyritään mahdollisimman hyvään työsuoritukseen.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Infrapalveluiden henkilöstöön saatiin rekrytoitua vuoden 2018 aikana kaksi uutta vakituista yhdyskuntarakentajaa ja lisäksi loppuvuonna rekrytoitiin myös uusi vakituinen ympäristönhoitaja. Lisätyövoimaa jouduttiin palkkaamaan määräaikaisilla sopimuksilla. Koulutukset eivät toteutuneet aivan suunnitellusti. Terveyskeskuksen väistötilan rakentaminen sekä uuden koulun rakentamisen valmistelut työllistivät huomattavasti myös infrapalveluiden henkilöstöä.

Tehtävä:

Kunnan maankäytön suunnittelu ja ohjaus.

Kunnan infraverkkojen ylläpito.

Ympäristön hoito

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Kaavoituksen avulla luodaan edellytykset viihtyisälle, terveelliselle ja turvalliselle ympäristölle asumisen ja elinkeinojen tarpeisiin sekä palvelujen saatavuudelle ja liikennejärjestelyille.

Huolehditaan kunnan liikenneväylien, verkostojen ja muiden Infratoimintojen kunnossapidosta, saneerauksesta ja rakentamisesta kustannustehokkaasti turvallisuus ja ympäristö huomioiden

Viihtyisän, turvallisen ja terveellisen ympäristön tuottaminen, viheralueiden hoito.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja taloussuunnitelmakaudella

- Kaavoituksen ajantasaistaminen
- Kaavan pohjakarttojen uudistaminen
- Katujen peruskorjaukset
- Verkostojen saneerauksen katujen peruskorjausten yhteydessä
- Viheralueiden ja kunnan kiinteistöjen ympäristön hoito, leikkipaikkojen turvallisuus.

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Niemisjärven ja kirkonkylän asemakaava-alueet laserkeilattiin keväällä. Kaavan pohjakartat ko. alueista valmistuivat joulukuussa. Katujen peruskorjauksia tehtiin investointisuunnitelman mukaisesti lukuun ottamatta Rantakalliontien peruskorjausta, joka siirtyi seuraaville vuosille. Kirkkorannantien peruskorjauksen yhteydessä tehtiin samalla saneeraustoimia myös katurakenteessa sijaitsevaan putkiverkoston.

Puistot

- Puistot siirtyi 1.4.2018 Infrapalveluihin
- Puutarhurin työpanos oli 52 %. Kesäaikana puutarhuri osallistuu käytännön työtehtäviin
- Kesäaikana vihertoimessa on ollut eripituisissa työsuhteissa 11 henkilöä: tuntipalkkaiset 2, työllistämistuella 4, koululaiset 3 ja kuntouttavat ym. 2. Lisäksi vihertoimi osti niin kone- kuin miestyöt tekniseltä varikolta sekä yksityisiltä yrittäjiltä.
- Toteutuneet hoitokauden työtunnit ovat noin 5.200 tuntia. Yhteensä tehtiin noin 3,5 henkilö työvuotta.
- Vuoden lopussa hoidettavia puistoalueita on noin 19 ha. Uutena hoitoalueena tulivat kirkonkylän tiealueen viherkaistat.
- Palveluita myytiin kiinteistötoimelle ja liikuntatoimelle.
- Leikkialueilta ei ole kirjattu yhtään tapaturmaa tai vahinkoa
- Turvallisuutta lisääviä toimenpiteitä toteutettiin mm. kirkonkylän urheilukentän leikkipaikalla ja Suutarinpuiston leikkipaikalla
- Pienehköjä leikkivälineiden korjaustöitä toteutettiin mm. kirkonkylän urheilukentän leikkipaikalla, Elsan puiston leikkialueella, Metsätähden päiväkodin piha-alueella.
- Kirkonkylän venevalkaman laiturin ja aseman venevalkaman laiturin päällysrakenteet uusittiin.
- Mäntyrannan (Haapatie) leikkipaikka uusittiin kokonaan.
- Honkosen kallio, ympäristöterveydenhuoltotilojen ja itsenäisyyden puiston puistoalueilla suoritettiin laajahkot kunnostustoimenpiteet.
- Jatkettiin haitallisten vieraslajien torjuntaa, kunnan omistamilla mailla.

Taloudelliset tavoitteet

Henkilöstön määrä (htv1) Infrapalvelut	Tp 2016	Tp2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	6	5,7	5	5,4	0,4
Sijaiset	0,8	0,3			-0,3
Työllistetyt				2	2
Muut määräaikaiset	2,5	2,4	1	2,9	1,9
Oppisopimus	0,5				
Yhteensä	9,3	8,4	6	10,3	4,3

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/ 365*(osa-aikaprosentti/100)

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Infrapalvelut 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Hallinto							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-41	-35		-35	-39	-4	11
Toimintakate	-41	-35		-35	-39	-4	11
Puistot							
Toimintatuotot		31		31	13	-18	-58
Toimintakulut		-70		-70	-62	7	-10
Toimintakate		-39		-39	-49	-10	26
Kaavoitus							
Toimintatuotot	3	5		5		-5	
Toimintakulut	-79	-73		-73	-61	12	-16
Toimintakate	-76	-68		-68	-61	7	-10
Hulevesien käsittely							
Toimintatuotot	39	38		38	39	1	3
Toimintakulut	-15	-38		-38	-11	27	-71
Toimintakate	24				28	28	
Liikennealueet							
Toimintatuotot	7				1	1	
Toimintakulut	-263	-385		-385	-244	141	-37
Toimintakate	-256	-385		-385	-243	141	-37
Varikko							
Toimintatuotot	143	105		105	120	15	14
Toimintakulut	-192	-238		-238	-218	20	-8
Toimintakate	-49	-133		-113	-98	35	-26
Infrapalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	192	179		179	173	-6	-3
Toimintakulut	-590	-839		-839	-636	203	-24
Toimintakate	-398	-660		-660	-463	197	-30

2.2.6.6 Vesihuoltolaitos–taseyksikkö

Eduskunta hyväksyi lait maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta (682/2014) sekä vesihuoltolain muuttamisesta (681/2014) 3.6.2014. Lait tulivat voimaan 1.9.2014.

Vesi- ja viemärlaitoksen kirjanpito eriytettiin lakimuutoksen edellyttämällä tavalla taannehtivasti vuoden 2015 alusta lähtien. Erillisestä toimintayksiköstä tulee laatia tilinpäätöksen yhteydessä toimintakertomus.

Vesi- ja viemärlaitos, yleistä

Hankasalmen kunnan vesihuoltolaitos toimittamana talousvesi on peräisin kunnan pohjavesilaitokselta. Kunnan verkoston asiakkaiden lisäksi talousvettä johdetaan lisäksi 10 vesiosuuskunnalle. Vuonna 2018 laskutettu talousveden määrä oli n. 150 t m³ eli noin 411 m³ vuorokaudessa. Laadultaan talousvesi on hyvää ja se täyttää Sosiaali- terveysministeriön laatuvaatimukset. Kunnan vesihuollon asiakkaiden sekä 5 vesiosuuskunnasta syntyvät jätevedet johdetaan puhdistettavaksi kunnan jätevedenpuhdistamolle. Jätevettä laskutettiin vuonna 2018 n. 127 t m³. Vuonna 2018 vesihuoltolaitoksen toiminnassa tapahtuneet poikkeamat oli vesivuodot kirkonkylän ja Niemisjärven alueella sekä 4 kpl pienempiä vesivuotoja.

Organisaatio

Vesihuoltolaitoksen tulosalueella työskenteli vuonna 2018 suoraan 2 henkilöä (vesihuoltolaitoksenhoitajat).

Vesilaitoksella on ympärivuorokautinen vikapäivystys, joka toimii 24/7 järjestelmällä. Päivystysringissä oli vuonna 2018 seitsemän henkilöä. Osa päivystäjistä sekä muut vesihuoltolaitoksen toimihenkilöt työskentelevät päätoimisesti muilla tulosalueilla.

Taksat

Vuonna 2018 oli voimassa 1.1.2018 voimaan tullut vesi- ja jätevesitaksa. Käyttömaksua ja perusmaksua perittiin sekä talousveden että jäteveden osalta. Hankasalmen kunnan vesihuoltolaitoksen talousveden asiakkaina oli 785 kiinteistöä ja jäteveden osalta 713 kiinteistöä.

Vuonna 2018 käyttömaksut olivat (0 % alv.):

- vesi 1,70 €/m³
- jätevesi 3,00 €/m³

Vesi- ja viemärlaitoksen tuloslaskelma vuodelta 2018

-liikevaihto	759 013 €
-materiaalit ja palvelut	359 733 €
-henkilöstökulut	158 591 €
-muut toimintakulut	11 727 €
-poistot ja muut kulut	252 339 €
-tilikauden liikealijäämä	23 378 €

Tarkemmat tiedot vuoden 2018 taloudesta ja tase 2018 on esitetty tilinpäätöslaskelmissa.

Talousarvion toteutuminen

Vesi- ja viemärlaitoksen toiminta jatkui suunnitelmakaudella kunnan erillisenä toimintayksikkönä, jonka tulee itse kattaa menonsa.

Vesilaitoksella, vedenottamolla, jäteveden puhdistamolla, pumppaamoilla ja vesihuoltoverkossa tehtiin korjaus-, ylläpito- ja saneeraustoimenpiteitä, mm. Kirkkorannantien loppupäässä saneerattiin vesijohtoverkostoa, ylävesisäiliö ja Mikonlammen vedenkäsittelylaitos maalattiin, Suolivedentien pumppaamo saneerattiin ja uusittiin pumppuja myös muihin pumppaamoihin. Lisäksi Kärjenkankaan vedenottamolle sekä Mikonlammen vedenkäsittelylaitokselle hankittiin varavoimakoneet.

Strateginen tavoite

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Toimiva vesihuolto	Kuntoarvioihin perustuva kunnossapito	Kunnossapitokustannukset suhteessa häiriöiden määrään	Vesihuoltolaitoksen vesiverkostossa oli vuonna 2018 kaksi isompaa ja neljä pienempää vuotoa. Kunnossapitokustannukset suhteessa häiriöihin olivat kohtuulliset.
Resurssien oikea mitoitus	Vesihuollon kehittäminen	Vesihuoltopalveluresurit suhteessa normeihin	Vesihuoltolaitokselle palkattiin uusi vakituinen vesihuoltolaitoksen hoitaja.
Laadukas vesihuolto	Laatuvaatimukset täyttävä juomavesi ja lupaehtot täyttävä jäteveden puhdistus	Tutkimustulokset	Juomavesi on täyttänyt laatuvaatimukset. Puhdistamon toiminta ei ole täyttänyt jäännöspitoisuusvaatimuksia eikä puhdistustehovaatimusta kiintoainneen osalta.
Vaikutusarvioinnit	Vaikutusarvioinnit ohjaamaan päätöksiä	Ihmis- ja yritysvaikutusarviointien keskiarvot	Vaikutusarviointeja ei toteutettu.
Henkilöstön kehittäminen	Kehitetään osaamista	Koulutuspäivät suhteessa henkilöön	2 pvä/hlö

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

- Ennalta-arvaamattomat korjaus-/rakentamistarpeet
- Ammattitaitoisen henkilöstön riittävyys

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

- Koulutus
- Tarvittaessa henkilöstön rekrytoiminen
- Riittävän henkilöstömäärän pitäminen työssä jaksamisen takaamiseksi
- Nykyaikaisten työmenetelmien ja –välineiden käyttö

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Vesihuollon henkilöstöön saatiin rekrytoitua alkuvuodesta uusi vesihuoltolaitoksen hoitaja.

Tehtävä:

Vesihuoltolaitoksen toiminnan ylläpito

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Kunta toimittaa asiakkaille laatuvaatimukset täyttävää talousvettä sekä vastaanottaa ja käsittelee jätevettä.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja taloussuunnitelmakaudella

- Vesilaitos- ja jätevesitoiminnan kannattavuus
- Vesihuollon turvaaminen häiriötilanteissa, varavesilaitoksen käyttöönotto

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Vesihuollon perusmaksuja nostettiin ja uudet hinnat astuivat voimaan vuoden alussa. Kärjenkankaan vedenottamolle sekä Mikonlammen vedenkäsittelylaitokselle hankittiin varavoimakoneet, jotka otettiin käyttöön loppuvuodesta. Tervaniemen vedenottamon kaivoista ELY-keskus otti näytteet, joiden tulokset valmistuivat loppuvuodesta, joten Tervaniemen vesilaitoksen käyttöönotto jouduttiin siirtämään seuraavalle vuodelle.

Taloudelliset tavoitteet

Henkilöstön määrä (htv1)	Tp 2016	Tp2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos edelliseen vuoteen
Vesihuoltolaitos					
Vakituiset			2,5	2,1	
Sijaiset					
Työllistetyt					
Muut määräaikaiset					
Oppisopimus					
Yhteensä			2,5	2,1	

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/ 365*(osa-aikaprosentti/100)

VESIHUOLTOLAITOKSEN TULOSLASKELMA	2018	2017
1.1.-31.12.		
Liikevaihto	759 012,84	696 220,14
Materiaalit ja palvelut	-359 732,83	-347 833,47
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-174 227,76	-156 759,88
Palvelujen ostot	-185 505,07	-191 073,59
Henkilöstökulut	-158 591,29	-123 083,10
Palkat ja palkkiot	-124 644,30	-93 021,95
Henkilöstösivukulut	-33 946,99	-30 061,15
Eläkekulut	-30 005,40	-26 436,30
Muut henkilöstösivukulut	-3 941,59	-3 624,85
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-252 339,16	-255 693,54
Liiketoiminnan muut kulut	-11 727,39	-6 475,37
Liikelylijäämä (-alijäämä)	-23 377,83	-36 865,34
Rahoitustuotot ja -kulut	-52 835,01	-100 786,77
Korvaus peruspääomasta	-19 241,77	-48 104,43
Muut rahoituskulut	-33 593,24	-52 682,34 *)
Alijäämä ennen satunnaisia eriä	-76 212,84	-137 652,11
Satunnaiset tuotot ja -kulut		
Satunnaiset tuotot		
Satunnaiset kulut		
Alijäämä ennen varauksia	-76 212,84	-137 652,11
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	3 357,89	3 357,89
Tilikauden alijäämä	-72 854,95	-134 294,22

Liikevaihto sisältää sekä kunnan ulkopuolisilta että muilta toimijoilta saadut myyntitulot.

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu korkokulujen määrä

TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Sijoitetun pääoman tuotto, %	2,8	4,9
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	3,6	6,9
Voitto, %	10,04	19,77

VESIHUOLTOLAITOKSEN RAHOITUSLASKELMA**2018****2017**

Toiminnan rahavirta	176 126,32	118 041,43
Liikelylijäämä (-alijäämä)	-23 377,83	-36 865,34
Poistot ja arvonalentumiset	252 339,16	255 693,54
Rahoitustuotot ja -kulut	-52 835,01	-100 786,77 *
Investointien rahavirta	-103 787,11	-77 702,03
Investointimenot	-103 787,11	-77 702,03
Toiminnan ja investointien rahavirta	72 339,21	40 339,40
Rahoituksen rahavirta		
Lainakannan muutokset	-350 000,00	-350 000,00
Pitkäaikaisten lainojen vähennys muilta	-350 000,00	-350 000,00
Muut maksuvalmiuden muutokset	277 660,79	309 660,60
Saamisten muutos muilta	-8 809,60	1 280,92 *
Korottomien velkojen muutos kunnalta	290 616,08	291 751,51 *
Korottomien velkojen muutos muilta	-4 145,69	16 628,17 *
Rahoituksen rahavirta	-72 339,21	-40 339,40
Rahavarojen muutos	0,00	0,00
Rahavarojen muutos	0,00	0,00

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaa on korjattu ko. erien osalta

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 4 vuodelta, 1000 e	287	215
*) Tunnusluku on laskettu 5 vuoden sijaan ajalta, jonka vesihuoltolaitos on ollut kirjanpidollisesti eriytettyä taseyksikkönä eli vuodesta 2015 alkaen.		
Investointien tulorahoitus, %	316,6	506,2
Lainanhoitokate	0,6	0,5

VESIHUOLTOLAITOKSEN TASE**2018****2017**

VASTAAVAA

PYSYVÄT VASTAAVAT	4 804 299,74	4 952 851,79
Aineelliset hyödykkeet	4 804 299,74	4 952 851,79
Rakennukset	3 070 382,52	3 150 918,73
Kiinteät rakenteet ja laitteet	1 721 794,03	1 801 933,06 *
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	12 123,19	0,00
VAIHTUVAT VASTAAVAT	285 735,20	276 925,60
Saamiset	285 735,20	276 925,60
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	285 735,20	276 925,60
VASTAAVAA	5 090 034,94	5 229 777,39

VASTATTAVAA

OMA PÄÄOMA	2 436 559,61	2 509 414,56
Peruspääoma	3 206 961,43	3 206 961,43
Edellisten tilikausien alijäämä	-697 546,87	-563 252,65
Tilikauden alijäämä	-72 854,95	-134 294,22 *
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	28 845,38	32 203,27
Poistoero	28 845,38	32 203,27
VIERAS PÄÄOMA	2 624 629,95	2 688 159,56
Pitkäaikainen	2 243 951,09	2 295 545,01
Lainat kotimaisilta talletuspankeilta	525 000,00	875 000,00
Korottomat velat kunnalta	1 266 252,16	975 636,08 *
Liittymismaksuvelat	452 698,93	444 908,93
Lyhytaikainen	380 678,86	392 614,55
Lainat kotimaisilta talletuspankeilta	350 000,00	350 000,00
Ostovelat	30 678,86	42 614,55 *
VASTATTAVAA	5 090 034,94	5 229 777,39

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaa on korjattu ko. erien osalta

TASEEN TUNNUSLUVUT

Omavaraisuusaste, %	48,4	48,6
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	345,8	386,1
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	345,8	386,1
Kertynyt alijäämä, 1000 e	770	698
Lainakanta 31.12., 1000 e	875	1 225
Lainasaamiset 31.12., 1000 e	0	0

VESIHUOLTOLAITOKSEN TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Tilinpäätöstä laadittaessa noudatetut arvostusperiaatteet ja –menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja menetelmät: –

Jaksotusperiaatteet

Tulot ja menot on merkitty tuloslaskelmaan suoriteperusteiden mukaisesti.

Pysyvät vastaavat

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoa vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti (kv 2.9.2013 § 56). Laskentaperusteet on esitetty kunnan liitetiedoissa.

Rahoitusomaisuus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alempaan todennäköiseen arvoon.

LIITETIEDOT

Tuloslaskelman liitetiedot

Liitetieto 6	Liikevaihto	2018	2017
	Vesilaitos	294 105,40	245 064,09
	Viemärlaitos	464 907,44	451 156,05
	Yhteensä	759 012,84	696 220,14

Sisältää sekä kunnan ulkopuolisilta että muilta toimijoilta saadut myyntitulot.

Liitetieto 9	Palvelujen ostot	2018	2017
	Palvelujen ostot		
	Asiakaspalveluiden ostot	0	0
	Muut palveluiden ostot	185 505,07	191 073,59
	Yhteensä	185 505,07	191 073,59

Liitetieto 11 Suunnitelman mukaisten poistojen perusteet

Poistonalaisten hyödykkeiden poistojen määrittämisessä on käytetty ennalta laadittua poistosuunnitelmaa. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden hankintamenoista arvioitun taloudellisen käyttöiän mukaan. Pysyvien vastaavien hyödykkeiden aktivointiraja on 8.000 euroa. Arvioitujen poistoajajien sekä poistomenetelmien on esitetty kunnan liitetietojen kohdassa 11.

Liitetieto 16 Poistoeron vähennys

Poistoeron vähennys (+) on tehty Kunnanhallituksen 6.2.2012 § 20 päätöksen mukaisesti: Poistoero käsitellään kirjanpidossa vähentämällä 21.941,84 euroa tasasuuruusina erinä yhdeksän vuoden aikana alkaen vuodesta 2011. Vesilaitoksen poistoeron vähennys on ollut vuosittain 3.357,89 euroa.

Taseen liitetiedot

Vastaavaa

Liitetieto 19

Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet	Aineelliset hyödykkeet					Aineelliset hyödykkeet yhteensä
	Maa- ja vesi- alueet	Raken- nukset	Kiinteät rakenteet ja laitteet	Koneet ja kalusto	Enn.maksut ja keskener. hankinnat	
Poistamaton hankintameno 1.1.		3 150 918,73	1 801 933,06			4 952 851,79
Lisäykset tilikauden aikana		51 138,61	52 648,50		12 123,19	115 910,30
Rahoitusosuudet tilikaudella						0,00
Vähennykset tilikauden aikana						0,00
Siirrot erien välillä		3 121,25	-15 244,44			-12 123,19
Tilikauden poisto		134 796,07	117 543,09			252 339,16
Arvonlennukset ja niiden palautukset						0,00
Aktivoidut korkomenot						
Poistamaton hankintameno 31.12.	0,00	3 070 382,52	1 721 794,03	0,00	12 123,19	4 804 299,74
Arvonkorotukset						
Kirjanpitoarvo 31.12.	0,00	3 070 382,52	1 721 794,03	0,00	12 123,19	4 804 299,74
Olennaiset lisäpoistot						
Erittely olennaisista lisäpoistoista						

Vastattavaa

Liitetieto 25	Oma pääoma	2018	2017
	Peruspääoma 1.1.	3 206 961,43	3 206 961,43
	Lisäykset		
	Vähennykset		
	Peruspääoma 31.12.	3 206 961,43	3 206 961,43
	Edellisten tilikausien alijäämä	-697 546,87	-563 252,65
	Tilikauden alijäämä	-72 854,95	-134 294,22
	Oma pääoma yhteensä	2 436 559,61	2 509 414,56

Liitetieto 26

Poistoeron vähennys

Poistoeron vähennys (+) on tehty Kunnanhallituksen 6.2.2012 § 20 päätöksen mukaisesti: Poistoero käsitellään kunnan kirjanpidossa vähentämällä 21.941,84 euroa tasasuuruksina erinä yhdeksän vuoden aikana alkaen vuodesta 2011. Vesilaitoksen poistoeron vähennys on ollut vuosittain 3.357,89 euroa.

Liitetieto 27

Pitkäaikaiset velat, jotka erääntyvät myöhemmin kuin viiden vuoden kuluttua

Ei ilmoitettavaa.

Henkilöstöä koskevat liitetiedot

Liitetieto 42	Henkilöstön lukumäärä 31.12.	2018	2017
	Vesihuoltolaitos	1,5	1

Liitetieto 43	Henkilöstökulut	2018	2017
	Palkat ja palkkiot	124 644,30	93 021,95
	Henkilösivukulut		
	Eläkekulut	30 005,40	26 436,30
	Muut henkilösivukulut	3 941,59	3 624,85
	Henkilösivukulut yhteensä	33 946,99	30 061,15
	Henkilöstökulut yhteensä	158 591,29	123 083,10

2.2.6.7 Rakennus- ja valvontalautakunta

Toiminnalliset tavoitteet

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2018

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ympäristöpalvelut ja rakennusvalvonta: ympäristön viihtyisyys, turvallisuus ja terveellisyys	Rakennus- ja ympäristövalvonnan keinoin edistetään elinympäristön turvallisuutta, terveellisyttä ja viihtyisyyttä	Asuinympäristön viihtyisyyden yleisarvosana kerran valtuustokaudessa toteutettavan asiakastytyväisyys- kyselyn mukaan >3,5	Kysely 2013 3,61 Kysely 2009 3,70 Kysely 2005 3,81 Vastuualueen asiakastytyväisyyskyselystä on luovuttu. Jatkossa otetaan uudet mittarit käyttöön.
Ympäristönsuojelu: Vesistöjen tilan parantaminen	Valvonnan, lupa-asioiden ja vesistöjen hoidon keinoilla pyritään parantamaan vesistöjen tilaa	Merkittävimpien vesistöjen kemiallisen tilan seuranta joka 2. vuosi: parantuva suuntaus 10 vuoden aikavälillä	Vesistöjen tilan kehitystrendi lasketaan vuonna 2020.
Rakennusvalvonnan tavoitteena on edistää hyvää rakennustapaa ja huolehtia siitä, että rakennettu ympäristö toteutetaan ja ylläpidetään turvallisena, terveellisenä ja viihtyisänä voimassa olevia määräyksiä ja kunnan asettamia tavoitteita noudattaen.	Toiminnan tarkoituksena on neuvonnan, ohjauksen, lupakäsittelyn sekä valvonnan avulla edistää turvallista, terveellistä ja ympäristöön sopeutuvaa rakentamista ja ylläpitää rakennetun ympäristön hyvää laatua.	Rakennuslupa- käsittely < 2 kk	Keskimääräinen lupakäsittelyaika on ollut n. 3–5 viikkoa kaikille lupatyypeille. Asiakastytyväisyyskyselystä on luovuttu.

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle ja miten riskit hallitaan:

Ympäristönsuojelu:

Hajakuormitus on merkittävin vesistöjen veden laatuun vaikuttava tekijä Hankasalmen kunnan alueella. Myös ilmastonmuutos vaikuttanee vesistöjen veden laatuun. Huomattava osa vesistöjä kuormittavista toiminnoista ei kuulu kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen toimivallan piiriin. Vaikutetaan niihin tekijöihin, joihin voidaan vaikuttaa, ja pyritään edistämään järkeviä vesistöjen hoitohankkeita Järvien ja lampien hoitoluokituksen mukaisesti.

Rakennusvalvonta:

Pienen valvontaorganisaation henkilöstöresurssit asettavat omat rajansa em. tavoitteiden toteutumisessa, huomioiden rakentamiseen liittyvän lainsäädännön laajuus ja nopea/jatkuva muuttuminen sekä toimintaympäristön laajuus. Riskeihin reagoidaan aktiivisella alan kouluttautumisella ja tekemällä alueellista yhteistyötä, esim. luomalla yhteisiä rakennusvalvontaan liittyviä käytäntöjä.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

- Ympäristönsuojelu: Ilmastonmuutoksen myötä lisääntyneet valumat ja lämpimät syksyt saattavat jo näkyä Hankasalmenkin vesistöissä. Hankasalmen kunta ei voi vastata haasteeseen yksin. Pyritään pysymään ajan tasalla.

- Rakennusvalvonta: Huomioiden rakennusvalvonnan henkilöresurssit ja toiminnan laajuus ja siihen liittyvä mittava ja muuttuva lainsäädäntö, aika asettaa omat rajansa toiminnan toteutumiselle ja kehittämiseksi. Maakuntaudistuksen myötä maankäyttö ja rakentaminen ovat jäämässä kunnan vastuulle. Tällöin rakennusvalvonnan rooli ja palvelut ovat kunnan vastuulla, jolleivät maakunnan kaikki kunnat päättä siirtää yhteisellä sopimuksella rakennusvalvonnan järjestämistä maakunnalle ja osoittaa sille rahoituksen.

Tehtävä:

Ympäristönsuojelu:

Ympäristönsuojelutoimen tehtävänä on valvoa ja edistää ympäristönsuojelua kuntien ympäristön-suojelun hallinnosta annetun lain mukaisesti.

Rakennusvalvonta:

Rakennusvalvonnan tehtävänä on valvoa rakennustoimintaa kunnan alueella yleisen edun kannalta ja huolehtia, että rakentamisessa noudatetaan, mitä maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL) tai sen nojalla säädetään tai määrätään.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Rakennus- ja ympäristövalvonta

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnitelmakaudella

Ympäristönsuojelu:

Ympäristönsuojelulain ja maa-aineslain toimeenpano ja vesistöjen hoito: ympäristönsuojelun valvontaohjelman mukainen toiminta ja taksan uudistaminen, osallistuminen Kuuhanaveden säännöstelyn muutoshankkeeseen ja Iso-Hertun hoidon edistäminen, pohjavesien suojelusuunnitelma yhteistyössä Infrapalveluiden kanssa, Kärkkäälän luontopolun kunnostus ja vesistöseuranta.

Rakennusvalvonta:

Rakentamisen laadun parantaminen, neuvonnan ja ennakoivan laadunohjauksen lisääminen ja keskeneräisten rakennushankkeiden saattaminen ajan tasalle.

Sähköisen asiointipalvelun hyödyntäminen rakennetun ympäristön lupa-asioinnissa. Alueellisen ylikunnallisen rakennusvalvontayksikön/-yksiköiden mahdollisuuksien/ vaihtoehtojen selvittäminen Ympäristöministeriön ja Kuntaliiton tavoitteiden mukaisesti.

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Ympäristönsuojelu

- Pohjavesialueiden suojelusuunnitelma valmistui
- Ympäristönsuojelun taksaa ei ehditty uudistaa
- Ympäristölupapäätökset 2 kpl, ympäristönsuojelulain ilmoituspäätökset 6 kpl
- Maa-ainestarkastukset 10 aluetta
- Päätökset maastoliikennelain mukaisesta hakemuksesta 1 kpl
- Vesihuoltolain mukaiset vapautuspäätökset 2 kpl
- Lausunnot mm. jätevesisuunnitelmista 4 kpl
- Päätökset jätemaksumuistutuksista ja -anomuksista tai liittämistä Hankasalmen jätehuoltoon 30 kpl
- Jätevesineuvonta Kuuhanaveden alueella
- Aluehallintoviraston päätös Kuuhanaveden säännöstelyn muuttamisesta ei ole vielä lainvoimainen.
- Osallistuttiin Iso-Hertun hoitokalastukseen
- Luontoretkeilykohteiden hoito ostettiin Infrapalveluilta. Kärkkäälän luontopolun kunnostus käynnistettiin.

Rakennusvalvonta

- Asetettujen toiminnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi on lupakäsittelyyn kiinnitetty enemmän huomiota ja tarkennettu sitä tarvittaessa lakiin ja määräyksiin pohjautuviin lupaehdoin, millä on edistetty oikeaa ja hyvää rakennustapaa ja rakentamisen laadun parantamista.
- Rakentamiseen liittyvää viranomaisneuvontaa on pyritty lisäämään ja tuomaan esille sen merkitys rakennushankkeissa. Viranomaisvalvonnan/-neuvonnan tarkoituksena on ennalta ehkäistä rakennusvirheitä sekä tukea käytäntöjä, joilla edistetään hyvää rakennustapaa.
- Valmistuneille rakennushankkeille, alle viisi vuotta vanhoille, ja myös vanhemmille rakennushankkeille loppukatselmuksia pidettiin 75 kpl; kaikkia viranomaiskatselmuksia rakennushankkeille pidettiin yhteensä 107 kpl
- Maankäyttö ja rakennuslain mukaisella lupamenettelyllä käsiteltiin rakennus-, toimenpide-, purkamis-, ja maisematyölupia yhteensä 125 kpl, joista uusia asuinrakennuksia oli 2 kpl, ja käyttötarkoituksen muutoksella 7 kpl, muita asuinrakennuksiin liittyviä muutoksia ja laajennuksia 9 kpl, vapaa-ajan rakennuksia ja niihin liittyviä laajennuksia 14 kpl, maatalouteen liittyviä rakennuksia 7 kpl, muita talousrakennuksia 19 kpl, uusia saunarakennuksia 16 kpl, maa-/aurinkolämpöjärjestelmiä 6 kpl, jätevesijärjestelmiä 3 kpl, maisematyölupia 7 kpl, purkamislupia ja jatkoajoja 5 kpl, puistomuuntamoja 9 kpl, muut julkiset rakennukset 3 kpl.
MRL:n mukaisia rakentamiseen kohdistuvia toimenpideilmoituksia käsiteltiin 18 kpl.

Taloudelliset tavoitteet

Henkilöstön määrä (htv1)	Tp 2016	Tp 2017	Ta 2018	Tp 2018	Muutos
Vakituiset	2,8	2,8	2,8	2,4	-0,4
Sijaiset					
Työllistetyt					
Muut määräaikaiset				0,2	0,2
Oppisopimus					
Yhteensä	2,8	2,8	2,8	2,6	-0,2

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Rakennus- ja valvontalautakunta 1000 e	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA-muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama	Poikk.%
Rakennus- ja valvontalautakunta yhteensä							
Toimintatuotot	23	37		37	37		
Toimintakulut	-168	-215		-215	-219	-4	2
Toimintakate	-145	-178		-178	-182	-4	2
Rakennus- ja valvontalautakunta							
Toimintatuotot							
Toimintakulut		-4		-4	-4		
Toimintakate		-4		-4	-4		
Ympäristöpalvelut ja rakennusvalvonta							
Toimintatuotot	23	37		37	37		
Toimintakulut	-168	-211		-211	-215	-4	2
Toimintakate	-145	-174		-174	-178	-4	2
Ympäristönsuojelu							
Toimintatuotot	2	5		5	8	3	60
Toimintakulut	-61	-95		-95	-94	1	-1
Toimintakate	-60	-90		-90	-86	4	-4
Rakennustarkastus							
Toimintatuotot	22	32		32	29	-3	-9
Toimintakulut	-107	-117		-117	-121	-4	3
Toimintakate	-85	-85		-85	-92	-7	8

2.3 Määrärahojen ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

2.3.1 Käyttötalouden toteutuminen

KUNNAN KÄYTTÖTALOUS ulkoiset ja sisäiset tuotot ja kulut	TP 2017	Alkuperäinen TA 2018	TA- Muutokset 2018	TA 2018	TP 2018	Poikkeama
1000 euroa						
Toimintatuotot	9 770	9 030		9 030	10 437	1 407
Myyntituotot	3 716	3 841		3 841	3 967	126
Maksutuotot	1 926	1 880		1 880	1 885	5
Tuet ja avustukset	1 067	498		498	729	231
Muut toimintatuotot	3 063	2 811		2 811	3 856	1 045
Toimintakulut	-41 990	-41 586		-41 736	-42 794	-1058
Henkilöstökulut	-14 969	-15 191	-108	-15 299	-15 779	-480
Palvelujen ostot	-21 173	-20 448	-42	-20 490	-20 995	-505
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-2 101	-2 145		-2 145	-2 292	-147
Avustukset	-1 619	-1 816		-1 816	-1 660	156
Muut toimintakulut	-2 129	-1 986		-1 986	-2 068	-82
Toimintakate	-32 220	-32 556		-32 706	-32 357	349
Poistot	1 578	1 649		1 649	1 661	12

2.3.2 Tuloslaskelmaosan toteutuminen

Ulkoiset ja sisäiset tulot ja menot 1000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteuma 2018	Poikkeama	Poikkeama %
Toimintatuotot	9 030		9 030	10 437	1 407	15,6
Myyntituotot	3 841		3 841	3 967	126	3,3
Maksutuotot	1 880		1 880	1 885	5	0,3
Tuet ja avustukset	498		498	729	231	46,4
Muut toimintatuotot	2 811		2 811	3 856	1 045	37,2
Toimintakulut	41 586		41 736	42 794	1 058	2,5
Henkilöstökulut	15 191	108	15 299	15 779	480	3,1
Palkat ja palkkiot	11 976	108	12 084	12 508	424	3,5
Henkilösivukulut	3 215		3 215	3 271	56	1,7
Eläkekulut	2 714		2 714	2 840	126	4,6
Muut henkilösivukulut	501		501	431	-70	-14,0
Palvelujen ostot	20 448	42	20 490	20 995	505	2,5
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	2 145		2 145	2 292	147	6,9
Avustukset	1 816		1 816	1 660	-156	-8,6
Muut toimintakulut	1 986		1 986	2 068	82	4,1
Toimintakate	-32 556		-32 706	-32 357	349	-1,1
Verotulot	15 115		15 115	14 586	-529	-3,5
Valtionosuudet	18 875		18 875	18 812	-63	-0,3
Rahoitustuotot ja -kulut	0		0	112	112	
Korkotuotot	0		0	0	0	
Muut rahoitustuotot	81		81	182	101	124,7
Korkokulut	61		61	61	0	0,0
Muut rahoituskulut	20		20	9	-11	-55,0
Vuosikate	1 434		1 434	1 153	-281	-19,6
Poistot ja arvonalentumiset	1 649		1 649	1 661	12	0,7
Tilikauden tulos	-215		-215	-508	-293	136,3
Poistoeron lisäys (-) vähennys	0		0	22	22	
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	-215	-150	-365	-486	-121	33,2

Verotulot ja valtionosuudet

Verotulot	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteuma	Poikkeama	Toteuma %
1000 euroa						
Kunnan tulovero	12 950		12 950	12 406	-544	95,8
Osuus yhteisöveron tuotosta	1 300		1 300	1 307	7	100,5
Kiinteistövero	865		865	873	8	100,9
Yhteensä	15 115		15 115	14 586	-529	99,8

Valtionosuudet	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteuma	Poikkeama	Toteuma %
1000 euroa						
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus	13 575		13 575	13 481	-94	99,3
Verotuloihin perustuva valtionosuuksien tasaus	5 270		5 270	5 424	154	102,9
Opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	30		30	-93	-123	-310,0
Yhteensä	18 875		18 875	18 812	-63	99,7

Verotulot ja valtionosuudet	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1000 euroa							
Verotulot							
Kunnan tulovero	12 147	12 462	13 233	13 209	13 534	13 141	12 406
Osuus yhteisöveron tuotosta	621	695	700	790	708	854	873
Kiinteistövero	1 016	1 057	1 160	1 330	1 333	1 308	1 307
	13 784	14 214	15 093	15 329	15 575	15 304	14 586
Valtionosuudet							
- peruspalvelujen valtionosuus	12 972	13 249	13 231	13 547	14 577	13 746	13 481
- verotuloihin perustuva valt.os.tasau:	4 760	5 056	5 082	5 293	5 541	5 410	5 424
- järjestelmämuutoksen tasaus	158	158	161				
- opetus- ja kulttuuritoimen muut	-662	-642	-588	-324	-225	-29	-93
	17 228	17 821	17 886	18 516	19 893	19 127	18 812
Yhteensä	31 012	32 035	32 979	33 845	35 468	34 430	33 398

Veroproositit	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
%							
Tuloveroproositit							
Kiinteistöveroproositit							
- yleinen kiinteistövero	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
- vakituinen asuinrakennus	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
- muu kuin vakituinen asuinrakennus	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
- voimalaitokseen kuuluva rakennus	2,5	2,5	2,5	2,5	3,1	3,1	3,1
- yleishyödylliset yhteisöt	0	0	0	0	0	0	0

Tuloveron määräytymisen perusteet	Tuloveroprosentti %	Verotettava tulo 1000 euroa	Muutos %
2012	20,5	59 010	
2013	20,5	61 001	3,4
2014	22	61 156	0,3
2015	22	61 138	0,0
2016	22	60 551	-1,0
2017	22	59 043	-2,5
2018 * Arvio	22	58 849	-0,3

2.3.3 Investointien toteutuminen

Investointiraja 8.000 euroa (arvonlisäveroton). Sitovuustaso valtuustoon nähden: rakennukset ja rakennelmat sekä liikenneväylät hankekohtainen ja muut investoinnit hankkeiden kokonaiskustannus lautakuntaakohtaisesti.

Valmiusaste: V= valmis, K=kesken, E= ei tot, KÄYT=kirjattu käyttötalouden kuluksi

	Valmiusaste	Kokonaiskustannusarvio	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio-muutokset	Talousarvio yhteensä	Toteuma TP 2018	TA - TOT 2018
Investointiosa Hankasalmen kunta, nettomenot			4 846 500	214 000	5 060 500	1 442 138	-3 618 362
Tulot			610 000		610 000	0	-610 000
Menot			5 456 500	214 000	5 670 500	1 442 138	-4 228 362
Aineeton käyttöomaisuus							
ATK-ohjelmat							
Kunnanhallitus							
Kuntatoimiston päivittäminen T-w ebiin	V	15 000	15 000		15 000	15 000	0
Microsoft Exchange Server	E	20 000	20 000		20 000	0	-20 000
Ympäristölautakunta							
Kaavoituksen ajantasaistaminen ja pohjakarttojen digilisaatio	V	100 000	50 000		50 000	43 421	-6 579
Muut							
Kulttuuripalvelut							
Hankasalmen historian 2. osa	K	37 000	37 000		37 000	0	-37 000
Ympäristölautakunta							
Kameravalvonnan ajanmukaistaminen	E	55 000	25 000		25 000	0	-25 000
Aineelliset hyödykkeet							
Maa- ja vesialueet							
Ympäristölautakunta							
Maa-alueiden hankinta	E	200 000	40 000		40 000	0	-40 000
Maa-alueiden myynti	E	-200 000	-40 000		-40 000	0	40 000
Rakennukset ja rakennelmat							
Kunnanhallitus							
Sisäilmatutkimukset ja akuutit korjaustoimenpiteet	K	140 000	40 000		40 000	34 335	-5 665
Perusturva							
Sosiaalipalvelut							
Mäkituvan toimintakeskus- työvoimakuntoutuksen tilat	V	57 000	57 000		57 000	49 319	-7 681
Mäkituvan toimintakeskus - Työkeskuksen katto ja iv:n uusiminen	V	70 000	70 000	29 000	99 000	108 075	9 075
Vanhuspalvelut							
Päivärannan korjausvauriokorjaukset	E	10 000	10 000	-10 000	0	0	0
Metsätähden yleisten tilojen muutokset	V	80 000	80 000	123 000	203 000	208 527	5 527
Fysioterapian sisäänkäynnin uusiminen	E	10 000	10 000	-10 000	0	0	0
Metsätähden lukitusjärjestelmän vaihto	V	8 000	8 000	5 000	13 000	12 917	-83
Tammirannan korjausvauriokorjaukset	E	40 000	40 000	-40 000	0	0	0
Tähtelän muutostyöt	V	27 000	0	27 000	27 000	51 731	24 731

Valmiusaste: V= valmis, K=kesken, E= ei tot, KÄYT=kirjattu
käyttötalouden kuluksi

	Valmiusaste	Kokonais- kustannusarvio	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Talousarvio yhteensä	Toteuma TP 2018	TA - TOT 2018
Sivistystoimi							
Koulut							
Niemisjärven koulun ulkomaalaukset	V	11 000	11 000		11 000	7 642	-3 358
Koulukeskuksen rakentaminen (uudisrakennus)	K	12 000 000	3 000 000		3 000 000	139 297	-2 860 703
Kivikoulun infra	V	80 000	0	80 000	80 000	71 991	-8 009
Kirjasto							
Kirjaston rakenteelliset korjaukset	E	20 000	20 000		20 000	0	-20 000
Nuorisotilat							
Kirkonkylän nuorisotila	E	50 000	50 000		50 000	0	-50 000
Varhaiskasvatus							
Metsätähden päiväkodin aidan muutos ja pihakiveykset	E	9 000	9 000		9 000	0	-9 000
Niemisjärven päiväkodin piha	V	40 000	40 000		40 000	45 740	5 740
Ympäristötoimi							
Ruokahuolto							
Nj.koulun keittiön linjaston muutos	V	25 000	25 000		25 000	15 433	-9 567
Kiinteät rakenteet ja laitteet							
Liikenneväylät							
Ympäristötoimi							
Kaavateiden perusparannus (vuotuinen)	K	50 000	10 000		10 000	1 243	-8 757
Kaavateiden päällysteiden uusiminen	E	50 000	10 000		10 000	0	-10 000
Katuvalaistuksen saneerausohjelma	V	35 000	20 000		20 000	8 838	-11 162
Rantakalliontien peruskorjaus	K	55 000	40 000		40 000	0	-40 000
Kirkkorannantie (250 m)	K	100 000	70 000		70 000	148 303	78 303
Kirkonkylän ja Asemankylän välinen kevyenliikenteen väylä	K	538 000	538 000	10 000	548 000	39 568	-508 432
*Suunnittelu, netto	K		38 000		38 000	39 568	1 568
*rakentaminen, netto	K		500 000		500 000	0	-500 000
kunnan osuus, brutto	K		1 000 000		1 000 000	0	-1 000 000
kunnan avustustulo, brutto	K		-500 000		-500 000	0	500 000
Näkinniementien peruskorjaus	V	130 000	60 000		60 000	50 386	-9 614
Puistot, urheilu- ja ulkoilualueet, yleiset alueet							
Aseman virhealueet, leikkialueen laajentaminen	E	20 000	10 000		10 000	0	-10 000
Kk-Aseman venevalkaman laitureiden kunnostus	V	10 000	10 000		10 000	8 526	-1 474
Haapatien leikkipaikan kunnostus	V	30 000	20 000		20 000	15 398	-4 602
Puistot ja leikkialueet	K	55 000	15 000		15 000	1 990	-13 010
Puistokaistaleiden ja leikkivälineiden uusiminen	V	30 000	10 000		10 000	9 068	-932
Latupohjien perusparannus	V	50 000	10 000		10 000	19 199	9 199
Liikunta, virkistys- ja vapaa-ajan suunnitelman toteuttaminen	V	500 000	100 000		100 000	79 799	-20 201
Vesihuoltolaitoksen kiinteät rakenteet							
Talojohdot ja uudet linjat	K	75 000	15 000		15 000	12 123	-2 877
KK/As viemäriverkosto, vuotovesien vähentäminen	V	200 000	40 000		40 000	28 087	-11 913
Tervaniementien vedenottamon käyttöönotto	E	8 000	8 000		8 000	0	-8 000
Vedenottamoiden varavoima, Mikonlampi ja Kärjenkangas	V	45 000	45 000		45 000	41 538	-3 462
Viemäripumppujen uusiminen	V	85 000	20 000		20 000	20 053	53
Vesitornin ja vedenkäsittelylaitoksen maalaus	V	10 000	10 000		10 000	9 601	-399
Muut kiinteät koneet, laitteet ja rakenteet							
Jätehuolto, jätepiestet ja astiat	E	20 000	10 000		10 000	0	-10 000
Käytöstä poist.öljysäiliöiden kartoitus, puhdistus ja poisto	E	40 000	20 000		20 000	0	-20 000

Valmiusaste: V= valmis, K=kesken, E= ei tot, KÄYT=kirjattu
käyttötalouden kuluksi

	Valmiusaste	Kokonais- kustannusarvio	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Talousarvio yhteensä	Toteuma TP 2018	TA - TOT 2018
Koneet ja kalusto							
Kunnanhallitus							
Kunnan markkinointimateriaalit ja niiden suunnittelu	KÄYT	50 000	10 000		10 000	1 790	-8 210
Perusturva							
Vanhuspalvelut							
Metsätähden henkilönostimet ja pesupaarit	E	9 000	9 000		9 000	0	-9 000
Irtain Sivistyslautakunta							
Kuuhankaveden koulun atk-laitehankinnat	V	40 000	20 000		20 000	23 872	3 872
Lukion ykkösille kannettavat tietokoneet	V	78 000	18 000		18 000	12 938	-5 062
Nj.koulun tvt-laitteet, kannettavat tietokoneet oppilaskäyttöön	V	10 000	10 000		10 000	10 006	6
Kansalaisopiston atk-laitteet ja kalusteet	V	8 000	8 000		8 000	7 228	-772
Nj.kirjaston/moinitoimitalon kaluste- ja laitehankinnat	V	15 000	15 000		15 000	14 988	-12
Kirjastoautomaatio, laite- ja kalustohankinnat	K	68 000	8 000		8 000	7 825	-175
Liikuntavälineitä kentille ja monit.talolle	V	75 000	15 000		15 000	10 646	-4 354
Seiväshyppypatjan suojakate, Aseman urheilukenttä	V	9 500	9 500		9 500	9 350	-150
Nuoriso- ja Taitotuvan tilojen laite- ja kalustohankinnat	V	40 000	8 000		8 000	7 927	-73
Irtain Ympäristölautakunta							
Konekeskuksen kalustohankinnat	V	40 000	8 000		8 000	12 088	4 088
Vihertoimen kalustohankinnat	V	60 000	10 000		10 000	3 132	-6 868
Ruokapalvelun kalustohankinnat	V	100 000	20 000		20 000	16 210	-3 790
Siivoustoimen kone- ja kalustohankinnat	V	75 000	15 000		15 000	6 993	-8 007
Koulukeskuksen jätepuristin ja kontti	E	25 000	25 000		25 000	0	-25 000
Osakkeet ja osuudet							
Ympäristötoimi							
Asuntotoimi							
Asunto-osakkeiden myynti	E	-160 000	-70 000		-70 000	0	70 000

2.3.4 Rahoitusosan toteutuminen

1000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio-muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteuma 2018	Poikkeama	Poikkeama %
Toiminta ja investoinnit						
Toiminnan rahavirta	1 164		1 014	-154	-1 168	-115
Vuosikate	1 434	-150	1 284	1 153	-131	-10
Satunnaiset erät						
Tulorahoituksen korjaukset	-270		-270	-1 307	-1 037	384
Investointien rahavirta	-4 847		-5 061	-10	5 051	-100
Investointimenot	-5 457	-214	-5 671	-1 445	4 226	-75
Rahoitusosuudet investointimenoihin	500		500	0	-500	
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	110		110	1 435	1 325	1 205
Toiminnan ja investointien rahavirta	-3 683		-4 047	-164	3 883	-96
Rahoitustoiminta						
Antolainauksen muutokset	0		0	0	0	0
Antolainasaamisten lisäykset muille						
Antolainasaamisten vähennykset muilta						
Lainakannan muutokset	3 814		3 814	314	-3 500	-92
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	5 000		5 000	0	-5 000	-100
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-686		-686	-686	0	
Lyhytaikaisten lainojen muutos	-500		-500	1 000	1 500	-300
Oman pääoman muutokset						
Vaikutus maksuvalmiuteen	131		-233	150	383	-164

2.3.5 Yhteenveto määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta

YHTEENVETO VALTUUSTON HYVÄKSYMIEEN MÄÄRÄRAHOJEN JA MENOARVIoidEN TOTEUTUMISESTA

1000 euroa	Sito-	Määrärahat						Tuloarviot					
N = sitovuus nettomääräraha/-tuloarvio B = bruttomääräraha/-tuloarvio	vuus N B	Alkup. talous- arvio	TA muutok- set	TA muut. jälkeen	Toteuma 2018	Poik- keama	Poik- keama %	Alkup. talous- arvio	TA muutok- set	TA muut. jälkeen	Toteuma 2018	Poik- keama	Poik- keama %
KÄYTTÖTALOUSOSA													
Keskusvaalilautakunta	N	28		28	15	-13	-46,4	18		18	9	-9	-50,0
Tarkastuslautakunta	N	26		26	23	-3	-11,5						
Kunnanhallitus	N	2 582		2 582	2 557	-25	-1,0	482		482	1 908	1 426	295,9
Perusturvalautakunta	N	23 469	150	23 619	24 289	670	2,8	2 019		2 019	2 170	151	7,5
Sivistyslautakunta	N	9 783		9 783	9 926	143	1,5	813		813	929	116	14,3
Ympäristölautakunta, ilman vesihuoltolaitosta	N	4 952		4 952	5 235	283	5,7	4 901		4 901	4 625	-276	-5,6
Ympäristölautakunta, vesihuoltolaitos	N	531		531	530	-1	-0,2	760		760	759	-1	-0,1
Rakennus- ja valvontalautakunta	N	215		215	219	4	1,9	37		37	37	0	0,0
TOIMINTAKATE	N	41 586	150	41 736	42 794	1 058	-47	9 030	0	9 030	10 437	1 407	262
TULOSLASKELMAOSA													
Verotulot	B							15 115		15 115	14 586	-529	-3,5
Valtionosuudet	B							18 875		18 875	18 812	-63	-0,3
Korkotulot	B												
Muut rahoitustulot	B							81		81	202	121	149,4
Korkomenot	B	61		61	61	0	0,0						
Muut rahoitusmenot	B	20		20	28	8	40,0						
Satunnaiset erät	B												
YHTEENSÄ	N	41 667	150	41 817	42 883	1 066	-7	43 101	0	43 101	44 037	936	407,4
INVESTOINTIOSA YHTEENSÄ	B	5 457	214	5 671	1 442	-4 229	-74,6	610	0	610	0	-610	-100,0
RAHOITUSOSA													
Antolainauksen muutokset													
Antolainasaamisten lisäykset	B												
Antolainasaamisten vähennykset	B												
Lainakannan muutokset													
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	B							5 000		5 000	0	-5 000	-100,0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	B	686		686	686	0	0,0						
Lyhytaikaisten lainojen muutos	N	500		500	-1 000	-1 500	-300,0						
Oman pääoman muutokset	B												
Vaikutus maksuvalmiuteen								131	-364	-233	463	696	-298,7
RAHOITUSOSA YHTEENSÄ	B	1 186	0	1 186	-314	-1 500	-300	5 131	-364	4 767	463	-4 304	-399
YHTEENSÄ		48 310	364	48 674	44 011	-4 663	-10	48 842	-364	48 478	44 500	-3 978	-8

YHTEEVETO VALTUUSTON HYVÄKSYMIIEN NETTOMÄÄRÄRAHOJEN TOTEUTUMISESTA

1000 euroa	Sito-	Nettomäärärahat					
N = sitovuus nettomääräraha/-tuloarvio B = bruttomääräraha/-tuloarvio	vuus	Alkup.	TA	TA	Toteuma	Poik-	Poik-
	N	talous-	muutok-	muut.	2018	keama	keama
	B	arvio	set	jälkeen			%
KÄYTTÖTALOUSOSA							
Keskusvaalilautakunta	N	-10		-10	-6	4	-40,0
Tarkastuslautakunta	N	-26		-26	-23	3	-11,5
Kunnanhallitus	N	-2 100		-2 100	-649	1 451	-69,1
Perusturvalautakunta	N	-21 450		-21 600	-22 119	-519	2,4
Sivistyslautakunta	N	-8 970		-8 970	-8 997	-27	0,3
Ympäristölautakunta, ilman vesihuoltolaitosta	N	-51		-51	-610	-559	1 096,1
Ympäristölautakunta, vesihuoltolaitos	N	229		229	229	0	0,0
Rakennus- ja valvontalautakunta	N	-178		-178	-182	-4	2,2
TOIMINTAKATE	N	-32 556	0	-32 706	-32 357	349	980
TULOSLASKELMAOSA							
Verotulot	B	15 115		15 115	14 586	-529	-3,5
Valtionosuudet	B	18 875		18 875	18 812	-63	-0,3
Korkotulot	B						
Muut rahoitustulot	B	81		81	202	121	149,4
Korkomenot	B	-61		-61	-61	0	0,0
Muut rahoitusmenot	B	-20		-20	-28	-8	40,0
Satunnaiset erät	B						
YHTEENSÄ	N	1 434	0	1 284	1 154	-130	1 166
INVESTOINTIOSA YHTEENSÄ	B	-4 847	214	-5 061	-1 442	3 619	-72
RAHOITUSOSA							
Antolainauksen muutokset							
Antolainasaamisten lisäykset	B						
Antolainasaamisten vähennykset	B						
Lainakannan muutokset							
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	B	5 000		5 000	0	-5 000	-100,0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	B	-686		-686	-686		
Lyhytaikaisten lainojen muutos	N	-500		-500	1 000	1 500	1 500
Oman pääoman muutokset	B						
Vaikutus maksuvalmiuteen		131	-364	-233	463	696	-298,7
RAHOITUSOSA YHTEENSÄ	B	3 945		3 581	777	-2 804	1 101
YHTEENSÄ		532	-150	-196	489	685	-349

3 TILINPÄÄTÖSLASKELMAT

3.1 Tilinpäätöslaskelmia koskevat säännökset ja ohjeet

Tilinpäätöslaskelmia ovat tuloslaskelma, rahoituslaskelma, tase, konsernituloslaskelma ja -tase sekä konsernin rahoituslaskelma. Tilinpäätöslaskelmien laatimisessa sovelletaan kirjanpitolakia ja -asetusta kirjanpitolautakunnan kuntajaoston yleisohjeiden ja laskelmakaavojen mukaisesti.

Edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuus

Vuoden 2017 tilinpäätöksen tilintarkastuksessa huomattiin lomapalkkavelan määrän laskennassa tapahtunut virhe, joka on vuoden 2018 tilinpäätöksessä korjattu oikaisemalla oman pääoman erää *Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä*. Vuonna 2017 laskettu lomapalkkavelan määrä oli kokonaisuudessaan 220.926,70 euroa liian pieni. Vertailuvuoden 2017 laskelmat on oikaistu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osalta. Vuoden 2018 tilinpäätöksessä myyntituottoihin sisältyy Konneveden kunnalta laskutettu osuus kansalaisopiston kustannuksista vuosilta 2017 ja 2018. Vuoden 2018 toimintatuottoihin sisältyy myös kertaluontoinen sähköomaisuuden myynti, jolla saatiin myyntivoittoa noin 1,3 miljoonaa euroa.

Konsernitilinpäätöksen osalta tulee huomioida vuonna 2017 ja vuonna 2018 poikkeavalla tavalla tehdyt poisto-oikaisut. Konsernitilinpäätöksessä oikaistaan tytäryhtiöiden tekemät poistot vastaamaan kunnan poistosuunnitelmaa. Vuonna 2017 aiempiin tilikausiin kohdistuvat poistojen oikaisut on tehty vain yhden tytäryhtiön Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakan osalta, kun taas vuonna 2018 aiempiin tilikausiin kohdistuvat oikaisut on tehty kaikkien tytäryhtiöinä olevien kiinteistöosakeyhtiöiden osalta. Aiempien tilikausien ylijäämään/alijäämään kohdistuva vaikutus on vuonna 2018 925.788,80 euroa suurempi kuin vuonna 2017. Lisäksi edellisten tilikausien ylijäämään/alijäämään vaikuttaa kunnan tilinpäätökseen tehty lomapalkkavelkavirheen oikaisu.

3.2 Kunnan tuloslaskelma

Ulkoiset tuotot ja kulut, euroa	2018	2017	Muutos
Toimintatuotot	6 723 719,14	5 834 849,50	888 869,64
Myyntituotot	1 826 090,50	1 520 797,11	305 293,39
Maksutuotot	1 884 774,28	1 925 514,59	-40 740,31
Tuet ja avustukset	729 393,31	1 066 551,12	-337 157,81
Muut toimintatuotot	2 283 461,05	1 321 986,68	961 474,37
Toimintakulut	-39 080 584,88	-38 275 889,92	-804 694,96
Henkilöstökulut	-15 778 504,19	-15 225 215,69	-553 288,50
Palkat ja palkkiot	-12 507 950,67	-11 941 414,13 *	-566 536,54
Henkilöstösivukulut	-3 270 553,52	-3 283 801,56	13 248,04
Eläkekulut	-2 839 436,76	-2 793 701,20 *	-45 735,56
Muut henkilöstösivukulut	-431 116,76	-490 100,36 *	58 983,60
Palvelujen ostot	-18 935 299,49	-19 016 750,83	81 451,34
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-2 213 237,10	-2 025 795,59	-187 441,51
Avustukset	-1 660 376,41	-1 618 768,15	-41 608,26
Muut toimintakulut	-493 167,69	-389 359,66	-103 808,03
Toimintakate	-32 356 865,74	-32 441 040,42	84 174,68
Verotulot	14 585 886,00	15 303 673,79	-717 787,79
Valtionosuudet	18 811 782,00	19 126 638,00	-314 856,00
Rahoitustuotot ja -kulut	112 697,67	77 823,31	34 874,36
Korkotuotot	371,34	497,18	-125,84
Muut rahoitustuotot	182 730,70	162 751,68	19 979,02
Korkokulut	-61 156,49	-69 578,78	8 422,29
Muut rahoituskulut	-9 247,88	-15 846,77	6 598,89
Vuosikate	1 153 499,93	2 067 094,68	-913 594,75
Poistot ja arvonalentumiset	-1 661 067,93	-1 578 401,47	-82 666,46
Suunnitelman mukaiset poistot	-1 661 067,93	-1 578 401,47	-82 666,46
Tilikauden tulos	-507 568,00	488 693,21	-996 261,21
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	21 941,84	21 941,84	0,00
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	-485 626,16	510 635,05	-996 261,21

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

3.3 Kunnan rahoituslaskelma

euroa	2018	2017
Toiminnan rahavirta	-153 750,65	1 786 089,58
Vuosikate	1 153 499,93	2 067 094,68 *
Satunnaiset erät	0,00	0,00
Tulorahoituksen korjaukset	-1 307 250,58	-281 005,10
Investointien rahavirta	-9 751,27	-1 501 016,77
Investointimenot	-1 444 856,98	-1 863 445,45
Rahoitusosuudet investointimenoihin	0,00	24 000,00
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	<u>1 435 105,71</u>	<u>338 428,68</u>
Toiminnan ja investointien rahavirta	-163 501,92	285 072,81
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset	-161,46	0
Antolainasaamisten lisäykset	-161,46	0,00
Antolainasaamisten vähennykset	0,00	0,00
Lainakannan muutokset	314 080,00	1 184 080,00
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	0,00	1 700 000,00
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-685 920,00	-515 920,00
Lyhytaikaisten lainojen muutos	1 000 000,00	0
Oman pääoman muutokset	-220 926,70	0
Muut maksuvalmiuden muutokset	1 011 121,34	-1 060 318,64
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-14 443,85	-485 252,70
Vaihto-omaisuuden muutos	-1 837,54	-4 419,94
Saamisten muutos	-24 007,04	119 035,60
Korottomien velkojen muutos	<u>1 051 409,77</u>	<u>-689 681,60</u> *
Rahoituksen rahavirta	1 104 113,18	123 761,36
Rahavarojen muutos	940 611,26	408 834,17
Rahavarojen muutos	940 611,26	408 834,17
Rahavarat 31.12.	4 114 053,67	3 173 442,41
Rahavarat 1.1.	3 173 442,41	2 764 608,24

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

3.4 Kunnan tase

VASTAAVAA	2018	2017
euroa		
PYSYVÄT VASTAAVAT	30 030 357,08	30 374 261,70
Aineettomat hyödykkeet	58 025,29	101 081,90
Aineettomat oikeudet	58 025,29	101 081,90
Aineelliset hyödykkeet	26 963 355,72	27 146 803,06
Maa- ja vesialueet	1 738 195,49	1 740 337,49
Rakennukset	20 522 385,80	21 054 720,01
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 689 702,84	3 658 801,72
Koneet ja kalusto	390 305,95	442 737,09
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	622 765,64	250 206,75
Sijoitukset	3 008 976,07	3 126 376,74
Osakkeet ja osuudet	3 008 976,07	3 126 376,74
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	31 423,29	32 938,13
Valtion toimeksiannot	9 957,34	11 472,18
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	21 465,95	21 465,95
VAIHTUVAT VASTAAVAT	6 341 584,47	5 375 128,63
Vaihto-omaisuus	37 769,87	35 932,33
Muu vaihto-omaisuus	37 769,87	35 932,33
Saamiset	2 189 760,93	2 165 753,89
Pitkäaikaiset saamiset	769 821,55	659 426,23
Myyntisaamiset	0,00	15 916,75
Lainasaamiset	769 821,55	643 509,48
Lyhytaikaiset saamiset	1 419 939,38	1 506 327,66
Myyntisaamiset	787 644,56	802 720,95
Muut saamiset	404 651,13	491 743,53
Siirtosaamiset	227 643,69	211 863,18
Rahoitusarvopaperit	245 713,02	254 898,51
Muut arvopaperit	245 713,02	254 898,51
Rahat ja pankkisaamiset	3 868 340,65	2 918 543,90
VASTAAVAA YHTEENSÄ	36 403 364,84	35 782 328,46

VASTATTAVAA	2018	2017
euroa		
OMA PÄÄOMA	17 796 976,87	18 282 603,03
Peruspääoma	18 668 837,74	18 668 837,74
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	-386 234,71	-896 869,76
Tilikauden yli-/alijäämä	-485 626,16	510 635,05 *
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	21 941,82	43 883,66
Poistoero	21 941,82	43 883,66
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	34 659,63	50 618,32
Lahjoitusrahastojen pääomat	21 465,95	41 268,62
Muut toimeksiantojen pääomat	13 193,68	9 349,70
VIERAS PÄÄOMA	18 549 786,52	17 405 223,45
Pitkäaikainen	3 844 954,01	4 363 588,57
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	3 389 480,00	3 915 400,00
Liittymismaksut ja muut velat	455 474,01	448 188,57
Lyhytaikainen	14 704 832,51	13 041 634,88
Joukkovelkakirjalainat	8 000 000,00	7 000 000,00
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	525 920,00	685 920,00
Ostovelat	3 258 221,22	3 394 933,25
Muut velat	511 413,73	260 539,80
Siirtovelat	2 409 277,56	1 700 241,83 *
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	36 403 364,84	35 782 328,46

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

3.5 Konsernin tuloslaskelma

KONSERNIN TULOSLASKELMA

1000 euroa	2018	2017
Toimintatuotot	15 392	15 022
Toimintakulut	-48 514	-47 578
Toimintakate	-33 122	-32 557
Verotulot	14 524	15 243
Valtionosuudet	20 157	20 400
Rahoitustuotot ja -kulut	105	59
Korkotuotot	83	62
Muut rahoitustuotot	201	166
Korkokulut	-99	-102
Muut rahoituskulut	-80	-67
Vuosikate	1 664	3 145
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 459	-2 342
Arvonalentumiset	-7	0
Satunnaiset erät	12	2
Tilikauden tulos	-790	806
Tilinpäätössiirrot	-53	5
Laskennalliset verot	18	1
Vähemmistöosuudet	0	-12
Tilikauden ylijäämä	-824	799

Konsernitilinpäätös on laadittu Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän ja Itä-Suomen Päihdehuollon kuntayhtymän osalta yhtiöiden ilmoittamilla tilinpäätösten ennakkotiedoilla.

3.6 Konsernin rahoituslaskelma

KONSERNIN RAHOITUSLASKELMA

1000 euroa

2018

2017

Toiminnan rahavirta	386	2 860
Vuosikate	1 664	3 145
Satunnaiset erät	12	2
Tilikauden verot	0	1
Tulorahoituksen korjauserä	-1290	-288
Investointien rahavirta	-3 332	-3 409
Investointimenot	-4 795	-3 829
Rahoitusosuudet investoin	2	27
Pysyvien vastaavien luovutustulot	1461	392
Toiminnan ja investointien rahavirta	-2 946	-550
Rahoituksen rahavirta	3 414	717
Antolainojen muutokset	0	11
Antolainojen lisäykset	0	-20
Antolainojen vähennykset	0	31
Lainakannan muutokset	2 509	1 961
Pitkäaikaisten lainojen muutos	891	2 723
Lyhytaikaisten lainojen muutos	1 618	-762
Oman pääoman muutokset	-162	0
Muut maksuvalmiuden muutokset	1 067	-1 254
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutos	-15	-497
Vaihto-omaisuuden muutos	3	-4
Saamisten muutos	522	968
Korottomien velkojen muutos	557	-1 721
RAHAVAROJEN MUUTOS	468	168
Rahavarat 31.12	5 305	4 837
Rahavarat 1.1.	4 837	4 669
RAHAVAROJEN MUUTOS	468	168

3.7 Konsernin tase

VASTAAVAA	2018	2017
1000 e		
PYSYVÄT VASTAAVAT	41 565	39 595
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	417	466
Muut pitkävaikutteiset menot	122	98
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	2 254	2 208
Rakennukset	27 693	28 754 *
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 698	3 672
Koneet ja kalusto	671	773
Muut aineelliset hyödykkeet	26	37
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	5 815	2 612 *
Sijoitukset		
Muut osakkeet ja osuudet	867	975
Muut lainasaamiset	2	
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	50	53
VAIHTUVAT VASTAAVAT	8 531	8 588
Vaihto-omaisuus	122	126
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset	233	108
Lyhytaikaiset saamiset	2 870	3 517 *
Rahoitusarvopaperit	263	272
Rahat ja pankkisaamiset	5 043	4 565
VASTAAVAA YHTEENSÄ	50 146	48 236

VASTATTAVAA

OMA PÄÄOMA	18 596	19 768
Peruspääoma	18 666	18 666
Arvonkorotusrahasto		
Muut omat rahastot	1 080	994
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	-326	-691
Tilikauden ylijäämä	-824	799
VÄHEMMISTÖOSUUDET	458	437
PAKOLLISET VARAUKSET	361	339
Muut pakolliset varaukset	361	339
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	55	73
VIERAS PÄÄOMA	30 676	27 619
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	12 196	11 137
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	397	389 *
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	9 755	8 306
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	8 328	7 787 *
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	50 146	48 236

*Vertailuvuoden 2017 laskelmaa on korjattu kyseessä olevien erien osalta

4 TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

4.1 Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Liitetiedoissa ilmoitetaan oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi kunnan tuloksesta, taloudellisesta asemasta ja rahoituksesta sekä toiminnasta. Tätä varten tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa (Kuntal 113 § ja KPL 3:2 §).

Liitetietojen sisällöstä on säädetty pääasiassa kirjanpitolaisissa (1336/1997) ja -asetuksessa (1339/1997). Liitetiedoilla tarkoitetaan taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman liitteenä ilmoitettavia tietoja. Rahoituslaskelmalle ei kuitenkaan ole esitetty liitetietovaatimuksia liitetieto-ohjeistuksessa. Kirjanpitolain mukaisesti liitetietoina on selostettava yleisistä tilinpäätösperiaatteista tehtyjä poikkeuksia sekä poikkeamien perusteita ja vaikutusta.

Tilinpäätöksen liitetietojen tarkoituksena on täydentää laskelmien muodossa esitettyä tilinpäätös-informaatiota oikean ja riittävän kuvan antamiseksi tuloksesta, taloudellisesta asemasta ja rahoituksesta sekä toiminnasta.

Kunnan Vesihuoltolaitos on kirjanpidollisesti eriytetty taseyksikkö. Vesihuoltolaitoksen liitetiedot esitetään sen tilinpäätöstietojen yhteydessä sekä yhdistettyinä kunnan tilinpäätöksen liitetietoihin.

Kunnan tilinpäätöksen liitetiedot ryhmitellään tilinpäätöksessä

- tilinpäätöksen laatimista
- tilinpäätöksen esittämistapaa
- tuloslaskelmaa
- taseen vastaavia ja vastattavia
- vakuuksia, vastuusitoumuksia ja taseen ulkopuolisia järjestelyjä
- henkilöstöä, tilintarkastajan palkkioita ja intressitahotapahtumia koskeviin liitetietoihin.

Tilinpäätöstä laadittaessa noudatetut arvostusperiaatteet ja -menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja -menetelmät:

Jaksotusperiaatteet

Tulot ja menot on merkitty tuloslaskelmaan suoriteperusteiden mukaisesti. Suoriteperusteesta poiketen verotulot on kirjattu niiden tilitysjankohdan mukaisesti ao. tilikaudelle.

Pysyvät vastaavat

Pysyvien vastaavien arvostus

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoon vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla.

Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti. Kunnanvaltuuston hyväksymällä poistosuunnitelman muutoksella on poistoaikoja tarkistettu siten, että ennen vuotta 2013 hankittuihin hyödykkeisiin sovelletaan aiempaa (kv 16.12.1996 § 6) poistosuunnitelmaa ja 1.1.2013 jälkeen hankittuihin hyödykkeisiin uutta poistosuunnitelmaa (kv 2.9.2013 § 56). Muutos on perustunut hyödykkeiden taloudellisen pitoajan uudelleenarviointiin. Poistosuunnitelman mukaiset suunnitelmapoistojen laskentaperusteet on esitetty tuloslaskelman liitetiedoissa kohdassa suunnitelman mukaisten poistojen perusteet.

Pysyvien vastaavien sijoitukset ja sijoitusluontoiset erät on merkitty taseeseen hankintamenoon tai sitä alempana todennäköiseen luovutushintaan.

Sijoitusten arvostus

Pysyvien vastaavien sijoitukset on merkitty taseessa hankintamenuon tai sitä alempan arvoon. Arvostuksen perusteena on ollut hyödykkeen todennäköisesti tulevaisuudessa kerryttämä tulo tai sen arvo palvelutuotannossa. Pysyvien vastaavien sijoitusluonteiset erät on merkitty taseeseen hankintamenuon tai sitä alempan todennäköiseen luovutushintaan.

Vaihto-omaisuus

Vaihto-omaisuuden arvostus

Vaihto-omaisuus on merkitty taseeseen varastotavaroiden hankinta-arvoon.

Rahoitusomaisuus

Rahoitusomaisuuden arvostus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alempan todennäköiseen arvoon.

Rahoitusomaisuusarvopaperit on merkitty taseeseen hankintamenuon tai sitä alempan todennäköiseen luovutushintaan.

Avustusten käsittely

Pysyvien vastaavien aineellisten hyödykkeiden hankintaan saadut rahoitusavustukset on merkitty ao. hyödykkeen hankintamenuon vähennykseksi.

Tilinpäätöksen esittämistapa

Tilinpäätöslaskelmien ja liitetietojen esitystavat ovat Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston ohjeiden mukaiset eikä esitystavaa ole muutettu edellisestä vuodesta. Taseen yksittäiset erät eivät sisällä useisiin tase-eriin kuuluvia olennaisia eriä. Tilinpäätökseen ei sisällä ulkomaanrahan määräisiä saamia, velkoja tai muita sitoumuksia.

Oikaisut edellisen tilikauden tietoihin

Vuoden 2017 tilinpäätöksen tilintarkastuksessa huomattiin lomapalkkavelan määrän laskennassa tapahtunut virhe, joka on vuoden 2018 tilinpäätöksessä korjattu oikaisemalla oman pääoman erää *Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä*. Vuonna 2017 laskettu lomapalkkavelan määrä oli kokonaisuudessaan 220.926,70 euroa liian pieni. Vertailuvuoden 2017 laskelmat on oikaistu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osalta. Tarkennukset ja korjaukset edellisen tilikauden vertailutietoihin on merkitty tiedon esittämiskohtaan.

Edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuus

Vuoden 2018 tilinpäätöksessä myyntituottoihin sisältyy Konneveden kunnalta laskutettu osuus kansalaisopiston kustannuksista vuosilta 2017 ja 2018. Vuoden 2018 ja 2017 toimintatuottojen vertailussa tulee myös huomioida että vuonna 2018 kunta on myynyt sähköomaisuutta, jolla saatiin myyntivoittoa noin 1,3 miljoonaa euroa.

4.2 Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Kunnan konsernitilinpäätöksen liitetietoina esitetään soveltuvin osin vastaavat tiedot kuin kunnan tilinpäätöksen liitetietona (KPA 4:1 §). Konsernitilinpäätöksen liitetiedot muodostuvat lähtökohtaisesti erillistilinpäätösten liitetietojen yhdistelmänä. Konsernitilinpäätöksen laadinnan yhteydessä suoritettut eliminoinnit ja oikaisut otetaan huomioon myös liitetiedoissa. Konsernitilinpäätöksen liitetietoinformaatio koskee konsernitilinpäätöksessä olevaa asianomaisen nimikkeen rahamäärää.

Kuntayhtymien liitetiedot yhdistellään konsernitilinpäätökseen lukuarvoltaan peruspääoman jäsenosuuden mukaisessa suhteessa.

Konsernitilinpäätöksen laadintaperiaatteet ja laajuus

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty kaikki kunnan tytäryhteisöt, joissa kunnan määräysvalta 31.12.2018 on yli

50 %: Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka, Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma, Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo ja Kiinteistö Oy Vuokrahanka.

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty kaikki kuntayhtymät, joissa kunta on jäsenenä 31.12.2018: Jyväskylän koulutuskuntayhtymä, Keski-Suomen liitto, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ja Itä- Suomen päihdehuollon kuntayhtymä.

Konserniyhteisöjen keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat on vähennetty sekä konserniyhteisöjen ja kunnan omistamien kuntayhtymien keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat vähäisiä liiketapahtumia lukuun ottamatta. Kiinteistöverot sekä kunnan ja sen tytäryhteisöjen keskinäinen omistus on eliminoitu.

Kiinteistötytäryhteisöjen aineellisten hyödykkeiden poistot on oikaistu suunnitelman mukaisiksi ja jäännös- arvojen ero on kirjattu konsernituloslaskelmassa tytäryhteisöjen poistojen oikaisuksi.

Vähemmistöosuudet on erotettu konsernin yli- ja alijäämästä konsernituloslaskelmassa sekä konsernin omasta pääomasta konsernitaseessa.

Osakkuusyhteisöt on jätetty yhdistelemättä, koska niiden vaikutus konsernin tulokseen ja omaan pääomaan ei ole olennainen oikean ja riittävän kuvan antamiseksi konsernin toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Osakkuusyhteisöistä on liitetiedossa 11 ilmoitettu nimi, omistusosuus ja omistusosuutta vastaava määrä omasta ja vieraasta pääomasta sekä tilikauden voitosta tai tappiosta viimeksi laaditusta tilinpäätöksestä.

Edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuus

Konsernitilinpäätöksen osalta tulee huomioida vuonna 2017 ja vuonna 2018 poikkeavalla tavalla tehdyt poisto- oikaisut. Konsernitilinpäätöksessä oikaistaan tytäryhtiöiden tekemät poistot vastaamaan kunnan poistosuunnitelmaa. Vuonna 2017 aiempiin tilikausiin kohdistuvat poistojen oikaisut on tehty vain yhden tytäryhtiön Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakan osalta, kun taas vuonna 2018 aiempiin tilikausiin kohdistuvat oikaisut on tehty kaikkien tytäryhtiöinä olevien kiinteistöosakeyhtiöiden osalta. Aiempien tilikausien ylijäämään/alijäämään kohdistuva vaikutus on vuonna 2018 925.788,80 euroa suurempi kuin vuonna 2017. Lisäksi edellisten tilikausien ylijäämään/alijäämään vaikuttaa kunnan tilinpäätökseen tehty lomapalkkavelkavirheen oikaisu.

4.3 Tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot

6) Toimintatuotot vastuualueittain

Ulkoiset erät	Keskusvaali- lautakunta	Tarkastus- lautakunta	Kunnan- hallitus	Perusturva- lautakunta	Sivistys- lautakunta	Ympäristö- lautakunta	Yhteensä
Myyntituotot			263 208	70 239	365 077	1 127 567	1 826 091
Maksutuotot			21	1 572 615	282 384	29 755	1 884 775
Tuet ja avustukset	8923		323 457	171 160	219 485	6 368	729 393
Muut toimintatuotot	148		1 307 995	301 692	31 536	642 090	2 283 461
Yhteensä	9071	0	1 894 681	2 115 706	898 482	1 805 780	6 723 719

7) Verotulojen erittely

2018

2017

Kunnan tulovero	12 406 377,00	13 141 411,81
Osuus yhteisöveron tuotosta	872 789,00	853 960,76
Kiinteistövero	1 306 720,00	1 308 301,22
Yhteensä	14 585 886,00	15 303 673,79

8) Valtionosuuksien erittely	2018	2017
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus (ilman tasauksia)	13 480 889,00	13 745 958,00
Verotuloihin perustuva valtionosuuksien tasaus	5 423 521,00	5 409 828,00
Opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	-52 939,00	-29 148,00
2017 opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	-39 689,00	
Yhteensä	18 811 782,00	19 126 638,00
9) Palvelujen ostojen erittely	2018	2017
Palvelujen ostot		
Asiakaspalveluiden ostot	14 176 748,99	14 375 744,69
Muut palveluiden ostot	4 758 868,50	4 641 006,14
Yhteensä	18 935 617,49	19 016 750,83

10) Valtuustoryhmien toimintaedellytysten tukemiseksi annetut tuet
Ei ilmoitettavaa.

11) Selvitys suunnitelman mukaisten poistojen perusteista ja niiden muutoksista

Suunnitelman mukaisten poistojen perusteet

Poistonalaisten hyödykkeiden poistojen määrittämisessä on käytetty ennalta laadittua poistosuunnitelmaa. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden hankintamenoista arvioidun taloudellisen käyttöiän mukaan. Pysyvien vastaavien hyödykkeiden aktivointiraja on 8.000 euroa.

Poistoeron käsittely

Poistoeroa puretaan tasasuuruusina erinä vuodesta 2011 alkaen yhdeksän vuoden aikana 21.941,84 euroa vuodessa (Kh 6.2.2012 §20).

POISTOSUUNNITELMA PYSYVÄT VASTAAVAT <i>Investoinnit ennen 1.1.2013</i>	KV 16.12.1996 § 6 Poisto- Poisto- aika menetelmä	POISTOSUUNNITELMA PYSYVÄT VASTAAVAT <i>Investoinnit 1.1.2013 alkaen</i>	Poisto- aika	KV 2.9.2013 § 56 Poisto- menetelmä
Aineettomat hyödykkeet		Aineettomat hyödykkeet		
Muut pitkävaikutteiset menot		Kehittämismenot	2 vuotta	tasapoisto
Atk-ohjelmistot	3 tp	Aineettomat oikeudet	5 vuotta	tasapoisto
		Liikearvo	2 vuotta	tasapoisto
		Muut pitkävaikutteiset menot		
		Atk-ohjelmat	2 vuotta	tasapoisto
		Muut	2 vuotta	tasapoisto
Aineelliset hyödykkeet		Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	ei poistoa	Maa- ja vesialueet		ei poistoa
Rakennukset ja rakennelmat		Rakennukset ja rakennelmat		
Hallinto- ja laitosrakennukset		Hallinto- ja laitosrakennukset	20 vuotta	tasapoisto
kivirakenteiset	40 tp	Tehdas- ja tuotantorakennukset	20 vuotta	tasapoisto
puurakenteiset	30 tp	Talousrakennukset	10 vuotta	tasapoisto
Tehdas- ja tuotantorakennukset	20 tp	Vapaa-ajan rakennukset	20 vuotta	tasapoisto
Muut rakennukset	20 tp	Asuinrakennukset	30 vuotta	tasapoisto
Asuinrakennukset		Muut rakennukset ja rakennelmat	20 vuotta	tasapoisto
kivirakenteiset	40 tp			
puurakenteiset	35 tp			
Vedenottamot	20 tp			
teräsrakenteiset	20 tp			
betonirakenteiset	30 tp			
Ylävesisäiliö	40 tp			
Kiinteät rakenteet ja laitteet		Kiinteät rakenteet ja laitteet		
Urheilukentät	15 % mjp	Kadut, tiet, torit ja puistot	15 vuotta	tasapoisto
Jääkiekkokaukalot	25 % mjp	Sillat, laiturit ja uimalat	10 vuotta	tasapoisto
Leikkikentät	20 % mjp	Muut maa- ja vesirakenteet	15 vuotta	tasapoisto
Kuntorata-ladut	20 % mjp	Vedenjakeluverkosto	30 vuotta	tasapoisto
Uimarannat	20 % mjp	Viemäriverkko	30 vuotta	tasapoisto
Tenniskentät	20 % mjp	Kaukolämpöverkko	20 vuotta	tasapoisto
Pallokentät	20 % mjp	Sähköjohdot, muuntoasemat, ulkovalaistuslaitteet	15 vuotta	tasapoisto
Rakennuskaavatiet	15 % mjp	Puhelinverkko, keskusasema ja alakeskukset	10 vuotta	tasapoisto
Puistot	15 % mjp	Maakasuverkko	20 vuotta	tasapoisto
Kaatopaikat	15 % mjp	Muut putki- ja kaapeliverkot	15 vuotta	tasapoisto
Venevalkamat	25 % mjp	Sähkö-, vesi- yms. laitosten laitoskoneet ja laitteet	10 vuotta	tasapoisto
Ulkoilureitit	20 % mjp	Kiinteät nosto- ja siirtolaitteet	15 vuotta	tasapoisto
Vesijohtoverkosto	8 % mjp	Liikenteen ohjauslaitteet	10 vuotta	tasapoisto
Viemäriverkko	8 % mjp	Muut kiinteät koneet, laitteet ja rakenteet	10 vuotta	tasapoisto
Katuvalaistusverkko	15 % mjp			
Viemäripumppaamot	20 % mjp			
Tasaussäiliö ja paineenkorotuslaitos	20 % mjp			
Linja-autolatokset	25 % mjp			
Sammutusveden ottopaikat	20 % mjp			
Haja-asutusalueitten viitoitus	20 % mjp			
Kuntamainoskyltit ja opastetaulut	25 % mjp			
Koneet ja kalusto		Koneet ja kalusto		
Ympäristöltk		Rautaiset alukset	15 vuotta	tasapoisto
ajoneuvot	15 tp	Puiset alukset ja muut uivat työkoneet	8 vuotta	tasapoisto
muut investoinnit	3 tp	Muut kuljetusvälineet	4 vuotta	tasapoisto
Sosiaali- ja terveystk		Muut liikkuvat työkoneet (traktorit, ruohonleikkurit)	5 vuotta	tasapoisto
ajoneuvot	5 tp	Muut raskaat koneet	10 vuotta	tasapoisto
muut investoinnit	3 tp	Muut kevyet koneet	5 vuotta	tasapoisto
Sivistystk		Sairaala-, terveydenhuolto- yms. laitteet	5 vuotta	tasapoisto
muut investoinnit	3 tp	Atk-laitteet	3 vuotta	tasapoisto
Tekninen Itk		Muut laitteet ja kalusteet (autot)	3 vuotta	tasapoisto
auto	5 tp			
traktori	8 tp			
muut investoinnit	3 tp			
Kunnanhallitus (mm. atk-laitteet)	3 tp			
		Muut aineelliset hyödykkeet		
		Luonnonvarat		käytön mukainen poisto
		Arvo- ja taide-esineet		ei poistoa
		Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat		ei poistoa
Osakkeet ja osuudet		Pysyvien vastaavien sijoitukset		
Osakkeet (As Oy, Kiint Oy, ym.)	ei poistoa	Osakkeet ja osuudet		ei poistoa
Osuudet (Kuntayhtymät ym.)	ei poistoa			
tp = tasapoisto				
mjp= menojäännöspoisto				

12) Pakollisten varausten muutos

	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Pakolliset varaukset				
Potilasvahinkovakuutusvastuu 1.1.			338 973,78	322 737,07
Lisäykset tilikaudella			21 818,08	16 236,71
Potilasvahinkovakuutusvastuu 31.12.			360 791,86	338 973,78

13) Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja –tappiot

Myyntivoitot ja myyntitappiot	Kunta		Konserni*	
	2018	2017	2018	2017
Myyntivoitot, muut toimintatuotot				
Maa- ja vesialueet	0	272 666,42	0,00	307 686,42
Asunto-osakkeet	13 367,58	0,00	13 367,58	0,00
Muut luovutusvoitot	1 304 176,00	8 338,68	1 308 364,00	15 709,00
Yhteensä	1 317 543,58	281 005,10	1 321 731,58	323 395,42
Myyntitappiot, muut toimintakulut				
Maa- ja vesialueet				
Asunto-osakkeet				
Muut luovutustappiot				
Yhteensä	0,00	0,00	0,00	0,00

* Konserniyhtiöiden osalta tiedot on laadittu saatavilla olleiden liitetietojen perusteella.

14) Satunnaisten tuottojen ja kulujen erittely

Satunnaiset tuotot ja kulut	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Satunnaiset tuotot ja kulut				
Satunnaiset tuotot			12 415,58	2 020,16
Satunnaiset kulut			-151,64	
Yhteensä	0,00	0,00	12 263,94	0,00

15) Muut rahoitustuotot

Muihin rahoitustuottoihin sisältyvät osinkotuotot:	2018	2017
Savon Energiaholding Oy, 2841 osaketta	85 230,00	79 974,15
Suur-Savon Sähkö Oy, 1071 osaketta	64 260,00	50 337,00
Kuntarahoitus Oyj, 15600 osaketta	2 496,00	
Muut	344,35	304,15

Yhteensä **152 330,35** **130 615,30**

Muihin rahoitustuottoihin sisältyvät peruspääoman korot:

Jyväskylän koulutuskuntayhtymä	6 627,52	6 627,34
Yhteensä	6 627,52	6 627,34

16) Poistoeron muutokset

Ei ilmoitettavaa

4.4 Tasetta koskevat liitetiedot

4.4.1 Taseen vastaavia koskevat liitetiedot

17) Kuluksi kirjaamattomat menot ja pääoma-alennukset
Ei ilmoitettavaa

18) Arvonkorotukset
Ei ilmoitettavaa

19) Pysyvät vastaavat

Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet	Aineettomat hyödykkeet			Aineelliset hyödykkeet					
	Muut aineettomat oikeudet	Tietokone- ohjelmistot	Aineettomat hyödykkeet yhteensä	Maa- ja vesialueet	Raken- nukset	Kiinteät rakenteet ja laitteet	Koneet ja kalusto	Enn.maksut ja keskener. hankinnat	Aineelliset hyödykkeet yhteensä
euroa									
Poistamaton hankintameno 1.1.	8 692,29	92 389,61	101 081,90	1 740 337,49	21 054 720,01	3 658 801,72	442 737,09	250 206,75	27 146 803,06
Lisäykset tilikauden aikana		15 000,00	15 000,00		550 521,75	325 204,63	171 236,18	384 684,42	1 431 646,98
Rahoitusosuudet tilikaudella			0,00						0,00
Vähennykset tilikauden aikana									0,00
Siirrot erien välillä		29,26	29,26	-2 142,00	6 992,42	4 730,63	373,22	-12 125,53	-2 171,26
Tilikauden poisto	8 692,29	49 393,58	58 085,87		1 089 848,38	299 034,14	224 040,54		1 612 923,06
Arvonlennukset ja niiden palautukset									0,00
Aktivoidut korkomenot									
Poistamaton hankintameno 31.12.	0,00	58 025,29	58 025,29	1 738 195,49	20 522 385,80	3 689 702,84	390 305,95	622 765,64	26 963 355,72
Arvonkorotukset									
Kirjanpitoarvo 31.12.	0,00	58 025,29	58 025,29	1 738 195,49	20 522 385,80	3 689 702,84	390 305,95	622 765,64	26 963 355,72
Olennaiset lisäpoistot									
Erittely olennaisista lisäpoistoista									

Sijoitukset	Osakkeet ja osuudet				Muut saamiset	Sijoitukset yhteensä
euroa	Osakkeet tytäryhtiöt	Osakkuus- yhteisöosuudet	Kuntayhtymä- osuudet	Muut osakkeet ja osuudet	Muut saamiset muilta	
Hankintameno 1.1.	974 454,99	427 382,72	1 243 748,29	480 790,74		3 126 376,74
Lisäykset					161,46	161,46
Vähennykset			6 605,71	110 956,42		117 562,13
Siiro						
Hankintameno 31.12.	974 454,99	427 382,72	1 237 142,58	369 834,32	161,46	3 008 976,07
Arvonlennukset						
Arvonkorotukset						
Kirjanpitoarvo 31.12.	974 454,99	427 382,72	1 237 142,58	369 834,32	161,46	3 008 976,07

20) Omistukset muissa yhteisöissä

Tytäryhtiöt	Kotipaikka	Kuntakonsernin osuus			Kirjanpitoarvo 31.12.2018 euroa	Omasta pääomasta euroa	Vieraasta pääomasta euroa	Tilikauden voitosta/tappiosta euroa
		Kunnan osuus %	Konsernin osuus %					
Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka	Hankasalmi	100,00	100,00	78 376	115 732	3 013 077	0	
Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma	Hankasalmi	100,00	100,00	291 232	283 380	4 072	0	
Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo	Hankasalmi	68,54	68,54	597 781	990 983	469 933	6 576	
Kiinteistö Oy Vuokrahanka	Hankasalmi	58,20	58,20	7 066	4 716	6 434	0	
Yhteensä				974 455	1 394 811	3 493 515	6 576	

Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo on sulautunut Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakaan 1.1.2018

21) Omistukset muissa yhteisöissä

<u>Kuntayhtymät</u>	Kotipaikka	Kunnan osuus %	Konsernin osuus %	Kirjanpitoarvo 31.12.2018 euroa	Kuntakonsernin osuus		
					Omasta pääomasta euroa	Vieraasta pääomasta euroa	Tilikauden voitosta/tappiosta euroa
					Keski-Suomen liitto	Jyväskylä	1,60
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä	Jyväskylä	1,62	1,62	221 255	1 684 325	815 590	15 041
Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä	Jyväskylä	2,06	2,06	987 880	1 137 004	8 359 679	-119 248
Itä-Suomen päihdehuollon kuntayhtymä	Tuustaipale	0,92	0,92	10 469	17 251	691	164
Yhteensä				1 237 143	2 853 369	9 267 740	-109 330

22) Omistukset muissa yhteisöissä

Osakkuusyhteisöt

	Kotipaikka	Kunnan osuus %	Konsernin osuus %	Kirjanpitoarvo 31.12.2018 euroa	Kuntakonsernin osuus		
					Omasta pääomasta euroa	Vieraasta pääomasta euroa	Tilikauden voitosta/tappiosta euroa
					As Oy Hankasalmen Hankamäki I	Hankasalmi	20,37
As Oy Hankasalmen Koivulehto	Hankasalmi	28,06	28,06	95 914	125 086	610	0
As Oy Hankasalmen Petäjärinta	Hankasalmi	27,23	27,23	29 123	28 502	917	320
As Oy Satohanka	Hankasalmi	20,31	20,31	88 094	96 296	682	-247
As Oy Säkinmäen Kuusirinne	Hankasalmi	47,75	47,75	57 184	64 586	1 360	425
Kiinteistö Oy Kuuhanavesi	Hankasalmi	40,83	40,83	86 482	30 081	1 676	0
Yhteensä				427 383	412 741	5 473	497

23) Saamiset yhteisöiltä, joissa kunta on jäsenenä

Saamisten erittely	2018 Pitkäaikainen	2018 Lyhytaikainen	2017 Pitkäaikainen	2017 Lyhytaikainen
Saamiset tytäryhteisöiltä				
Myyntisaamiset		72 473,51		61 792,89
Lainasaamiset	552 088,65		552 088,65	
Muut saamiset				478,00
Siirtosaamiset				
Yhteensä	552 088,65	72 473,51	552 088,65	62 270,89
Saamiset kuntayhtymiltä				
Myyntisaamiset		2 972,44		661,20
Lainasaamiset				
Muut saamiset		87 430,00		201 020,05
Siirtosaamiset				
Yhteensä	0,00	90 402,44	0,00	201 681,25
Saamiset osakkuus- sekä mulita omistusyhteisyhteisöiltä				
Myyntisaamiset		6 930,40	15 916,75	6771,91
Lainasaamiset	217 732,90		91 420,83	
Muut saamiset				
Siirtosaamiset				
Yhteensä	217 732,90	6 930,40	107 337,58	6 771,91
Saamiset yhteensä	769 821,55	169 806,35	659 426,23	270 724,05

24) Siirtosaamisiin sisältyvät olennaiset erät

	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Pitkäaikaiset siirtosaamiset				
Menoennakot			17 373,48	
Etukäteen maksetut vuokratulot				
Pitkäaikaiset siirtosaamiset yhteensä			17 373,48	0,00
Lyhytaikaiset siirtosaamiset				
Tieteellinen tutkimustoiminta			4 924,18	4 720,97
Kelan korvaus työterveydenhuollosta	55 668,18	57 000,00	68 238,81	131 912,49
Tapaturmavakuutuksen jaksotus				4 172,66
Tapaturmavakuutusmaksuvelka-tilin 256900 saatava saldo				
Koulutuskorvaus				2 739,43
Keva, varhe-maksun palautus 2016				
Työttömyysvakuutusmaksuvelka, työntekijät tasetilin 255360 saatavasaldo		18 595,79		18 595,79
Varhe-maksu 2016, tilin 256430 saatavasaldon siirto		14 411,22		14 411,22
Työttömyysvakuutusmaksuvelka, työnantaja tasetilin 255350 saatavasaldo		33 565,13		33 565,13
Ely-keskuksen korvaukset kuntouttavasta työtoiminnasta	26 859,31	20 523,06	26 859,31	20 523,06
Veroaamiset	74 455,00		82 138,00	
TVR, koulutuskorvaus vuodelta 2018	12 554,61		15 682,84	
Kansalaisopiston toimintakulujen laskutus	24 491,00		24 491,00	
Hankesaamiset	24 018,47		35 880,84	
Muut siirtosaamiset	9 597,12		16 394,17	60 513,20
Lyhytaikaiset siirtosaamiset yhteensä	227 643,69	209 195,21	274 609,15	291 153,95
Siirtosaamiset yhteensä	227 643,69	209 195,21	291 982,63	291 153,95

25) Oma pääoma

	Kunta		Konserni	
	2018	2017*	2018	2017
Oma pääoma				
Peruspääoma 1.1.	18 668 837,74	18 668 837,74	18 666 312,47	18 666 312,47
Peruspääoma 31.12.	18 668 837,74	18 668 837,74	18 665 890,49	18 666 312,47
Arvonkorotusrahassto				
Muut rahastot			1 079 714,90	979 377,13
Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä 1.1.	-386 234,71	-896 869,76	-1 037 305,10	-2 544 450,86
Tilikauden ylijäämä/alijäämä)	-485 626,16	510 635,05	-824 213,23	1 853 338,45
Ylijäämä/alijäämä yhteensä 31.12.	-871 860,87	-386 234,71	-1 861 518,33	-691 112,41
Oma pääoma yhteensä	17 796 976,87	18 282 603,03	17 884 087,06	18 954 577,19

* Vertailuvuoden 2017 lukuihin on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

26) Erittely poistoerosta

Ei ilmoitettavaa

27) Pitkäaikaiset velat, jotka erääntyvät myöhemmin kuin viiden vuoden kuluttua

Kunta	2018	2017
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	3 040 400,00	2 901 320,00
Yhteensä	3 040 400,00	2 901 320,00

28) Erittely liikkeeseen lasketuista joukkovelkakirjalainoista

Ei ilmoitettavaa

29) Pakolliset varaukset

	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Pakolliset varaukset				
Potilasvahinkovakuutusvastuu	0,00	0,00	360 791,86	338 973,78

30) Velkojen erittely

Velkojen erittely	2018	2018	2017	2017
	Pitkäaikainen	Lyhytaikainen	Pitkäaikainen	Lyhytaikainen
Velat tytäryhteisöille				
Yhteensä				
Velat kuntayhtymille				
Saadut ennakot				
Ostovelat		1 325 914,04		1 352 843,37
Muut velat				
Siirtovelat				
Yhteensä		1 325 914,04		1 352 843,37
Velat osakkuus- sekä muille omistusyhteisöille				
Yhteensä				
Velat yhteensä		1 325 914,04		1 352 843,37

31) Kuntatodistuslainat

Kunnalla on käytössä maksuvalmiuden lyhytaikaiseen rahoitukseen kuntatodistusohjelma.

Kunta	2018	2017
Enimmäismäärä	9 000 000,00	9 000 000,00
- siitä käyttämättä	1 000 000,00	2 000 000,00

32) Muiden velkojen erittely

	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Muut velat				
Liittymismaksut	452 698,93	444 908,93	394 091,23	369 670,24
Muut velat	2 775,08	3 279,64	2775,08	3 279,64
Yhteensä	455 474,01	448 188,57	396 866,31	372 949,88

33) Siirtovelkojen erittely

Siirtovelat	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Lyhytaikaiset siirtovelat				
Tuloennakot				
Menojäämät				
Palkkojen ja sivukulujen jaksotukset	1 687 421,73	1 248 743,84	2 438 254,96	1 841 780,85
Eläkevakuutusmaksut			44 244,20	43 440,71
Korkojaksotukset	13 729,46	15 967,82	15 658,53	16 851,68
Hankesiirrot ja avustukset	154 891,99		3 482 025,01	
Kunnallisverot ja verotuskustannukset	444 449,88		444 449,88	
Velat jäsenkunnille			230 426,77	
Muut siirtovelat	108 784,50	214 603,47	463 539,67	868 920,33
Yhteensä	2 409 277,56	1 479 315,13	7 118 599,02	2 770 993,58

4.5 Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot

34-37) Velkojen vakuudeksi annetut kiinnitykset ja panttaukset, muut vakuudet

	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
34) Velkojen kiinnitykset ja panttaukset				
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	Ei ilmoitettavaa		671 452,57	520 256,23
Vakuudeksi annetut kiinnitykset			300 000,00	300 000,00
Vakuudeksi annetut kiinnitykset yhteensä			300 000,00	300 000,00
35) Vakuudet, jotka annettu muiden omien sitoumusten kuin velkojen vakuudeksi	Ei ilmoitettavaa		Ei ilmoitettavaa	
36) Vakuudet samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta	Ei ilmoitettavaa		Ei ilmoitettavaa	
37) Muut vakuudet	Ei ilmoitettavaa		Ei ilmoitettavaa	

38) Vuokravastuut

Vastuut	Kunta		Konserni	
	2018	2017	2018	2017
Vuokravastuut			121 106,13	144 805,13
- seuraavalla tilikaudella maksettava osuus			12 022,30	12 022,30
- sopimukseen sisältyvät lunastusveloitteet			0,00	0,00
Leasingvastuut	123 397,86	142 982,43	138 351,03	163 899,66
- seuraavalla tilikaudella maksettava osuus	22 252,31	30 562,92	22 252,31	30 562,92
- siitä kiintestöihin liittyvät rahoitusleasingvastuut			0,00	0,00
Yhteensä	123 397,86	142 982,43	259 457,16	308 704,79
Leasingsopimukseen ei sisälly olennaisia irtisanomis- ja lunastusehdon mukaisia vastuita.				

39) Kunnan antamat vastuusitoumukset sen kanssa samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta

Takaukset	Alkuperäinen	31.12.2018
	pääoma	pääoma
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	1 602 481,00	133 538,25
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	780 500,00	206 631,25
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	527 500,00	138 468,75
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	632 000,00	165 900,00
Koy Hankasalmen Haka/Keski-Suomen OP	1 000 000,00	827 586,20
Koy Hankasalmen Haka/Keski-Suomen OP	949 290,00	796 349,91
Koy Hankasalmen Haka/Keski-Suomen Op	40 000,00	22 400,00
Koy Hankasalmen Virastotalo/Nordea Pankki Oyj	800 000,00	369 230,57
Koy Hankasalmen Virastotalo/Nordea Pankki Oyj	320 000,00	302 222,00
Yhteensä	6 651 771,00	2 962 326,93

40) Muut kunnan antamat vastuusitoumukset ja muut vastuut

Takaukset	Alkuperäinen	Pääoma
	pääoma	2018
Hepohiekan vesiosuuskunta/Nordea	400 000,00	24 605,89
Kärkkään vesiosuuskunta/Nordea	830 000,00	36 973,91
Nälkämäen vesiosuuskunta/OP-Yrityspankki	35 000,00	2 259,00
Ristimäen vesiosuuskunta/Nordea	500 000,00	362 500,00
Sauvoniemen vesiosuuskunta/Nordea	300 000,00	23 610,68
Säkinmäen vesiosuuskunta/OP-Yrityspankki	1 000 000,00	23 416,51
Venekosken vesiosuuskunta/OP-Yrityspankki	450 000,00	5 959,30
Yhteensä	3 642 000,00	479 325,29

Vastuu Kuntien takauskeskuksen takausvastuista	2018	2017
Kunnan osuus takauskeskuksen takausvastuista 31.12.	28 653 103,00	28 880 907,00
Kunnan osuus takauskeskuksen kattamattomista takausvastuista 31.12.	0	0
Kunnan mahdollista vastuuta kattava osuus takauskeskuksen rahastosta 31.12.	18 408,30	19 087,81

41) Muut taseen ulkopuoliset järjestelyt

	2018	2017
Huollettavien varat		
Huollettavien varat 31.12.	89 447,47	86 231,44
Muut järjestelyt		
Urakoitsijoiden vakuustalletukset	0,00	45 740,00
Maa-aineslupien vakuudet	79 540,05	79 540,05

4.6 Henkilöstöä koskevat liitetiedot

42) Henkilöstön lukumäärä vastuualueittain

Henkilöstö 31.12. Vastuualue	Vakinaiset	Sijaiset ja määräaikaiset	Työllistetyt	Yhteensä	Muutos ed. vuoteen
Kunnanhallitus	12	2	3	17	1
Perusturvalautakunta	106	32	2	140	-7
Sivistyslautakunta	111	32	10	153	5
Ympäristölautakunta	53	6	1	60	3
Yhteensä	282	72	16	370	2
Muutos edelliseen vuoteen	-1	6	-3	2	2

43) Tilikauden palkat, palkkiot, eläkekulut ja muut henkilösivukulut Sisältää myös investointien henkilöstökulut

	2018	2017
Palkat ja palkkiot	12 598 412,51	11 977 086,10 *
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	2 845 421,54	2 798 554,98 *
Muut henkilösivukulut	432 313,77	491 323,89 *
Henkilösivukulut yhteensä	3 277 735,31	3 289 878,87
Henkilöstökulut yhteensä	15 876 147,82	15 266 964,97

*) Vertailuvuoden 2017 tietoihin on korjattu virheellisesti lasketun lomapalkkavelan osuus

44) Luottamushenkilön palkkioista perityt ja puolueelle tai puolueyhdistykselle tilitetut luottamushenkilömaksut

	2018	2017
Tilitetyt luottamushenkilömaksut		
Suomen Keskusta	7 542,70	6 567,84
Kansallinen Kokoomus	708,00	428,25
Suomen Kristillisdemokraatit	457,13	414,38
Perussuomalaiset	1 515,75	1 459,75
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	2 715,78	2 936,16
Vasemmistoliitto	2 076,25	2 223,25
Vihreä liitto	65,00	
Tilitetyt luottamushenkilömaksut yhteensä	15 080,61	14 029,63

45) Tilintarkastajan palkkiot

	2018	2017
Tilintarkastusyhteisö BDO Auditor Oy		
Tilintarkastuspalkkiot	11 216,53	15 055,02
Tilintarkastuslautakunta	4 631,56	9 800,86
Muut palkkiot	0	0
Yhteensä	15 848,09	24 855,88

46) Kunnan ja sen intressitahoihin kuuluvien väliset liiketoimet

Kunnanjohtajan kanssa on solmittu (kvalt 29.5.2017) kuntalain mukainen johtajasopimus, jossa on sovittu normaalin irtisanomisajan palkan lisäksi 10 kk palkkaa vastaava siirtymäkorvaus. Lisäksi kunta on sitoutunut tukemaan Kihveli Soikoon -tapahtumaa 15.000,00 eurolla.

Konsernin lähipiiriin tai intressipiiriin kanssa ei ole ollut muita tavanomaisesta poikkeavia liiketoimia.

5 ERIYTETYT TILINPÄÄTÖKSET

5.1 Vesihuoltolaitos-taseyksikön tilinpäätös

VESIHUOLTOLAITOKSEN TULOSLASKELMA 1.1.-31.12.	2018	2017
Liikevaihto	759 012,84	696 220,14
Materiaalit ja palvelut	-359 732,83	-347 833,47
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-174 227,76	-156 759,88
Palvelujen ostot	-185 505,07	-191 073,59
Henkilöstökulut	-158 591,29	-123 083,10
Palkat ja palkkiot	-124 644,30	-93 021,95
Henkilöstösivukulut	-33 946,99	-30 061,15
Eläkekulut	-30 005,40	-26 436,30
Muut henkilöstösivukulut	-3 941,59	-3 624,85
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-252 339,16	-255 693,54
Liiketoiminnan muut kulut	-11 727,39	-6 475,37
Liikelylijäämä (-alijäämä)	-23 377,83	-36 865,34
Rahoitustuotot ja -kulut	-52 835,01	-100 786,77
Korvaus peruspääomasta	-19 241,77	-48 104,43
Muut rahoituskulut	-33 593,24	-52 682,34 *)
Alijäämä ennen satunnaisia eriä	-76 212,84	-137 652,11
Satunnaiset tuotot ja -kulut		
Satunnaiset tuotot		
Satunnaiset kulut		
Alijäämä ennen varauksia	-76 212,84	-137 652,11
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	3 357,89	3 357,89
Tilikauden alijäämä	-72 854,95	-134 294,22

Liikevaihto sisältää sekä kunnan ulkopuolisilta että muilta toimijoilta saadut myyntitulot.

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaan on korjattu korkokulujen määrä

TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Sijoitetun pääoman tuotto, %	2,8	4,9
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	3,6	6,9
Voitto, %	10,04	19,77

VESIHUOLTOLAITOKSEN RAHOITUSLASKELMA

	2018	2017
Toiminnan rahavirta	176 126,32	118 041,43
Liikelyjäämä (-alijäämä)	-23 377,83	-36 865,34
Poistot ja arvonalentumiset	252 339,16	255 693,54
Rahoitustuotot ja -kulut	-52 835,01	-100 786,77 *
Investointien rahavirta	-103 787,11	-77 702,03
Investointimenot	-103 787,11	-77 702,03
Toiminnan ja investointien rahavirta	72 339,21	40 339,40
Rahoituksen rahavirta		
Lainakannan muutokset	-350 000,00	-350 000,00
Pitkäaikaisten lainojen vähennys muilta	-350 000,00	-350 000,00
Muut maksuvalmiuden muutokset	277 660,79	309 660,60
Saamisten muutos muilta	-8 809,60	1 280,92 *
Korottomien velkojen muutos kunnalta	290 616,08	291 751,51 *
Korottomien velkojen muutos muilta	-4 145,69	16 628,17 *
Rahoituksen rahavirta	-72 339,21	-40 339,40
Rahavarojen muutos	0,00	0,00
Rahavarojen muutos	0,00	0,00

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaa on korjattu ko. erien osalta

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 4 vuodelta, 1000 e	287	215
*) Tunnusluku on laskettu 5 vuoden sijaan ajalta, jonka vesihuoltolaitos on ollut kirjanpidollisesti eriytettyä taseyksikkönä eli vuodesta 2015 alkaen.		
Investointien tulorahoitus, %	316,6	506,2
Lainanhoitokate	0,6	0,5

VESIHUOLTOLAITOKSEN TASE	2018	2017
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT	4 804 299,74	4 952 851,79
Aineelliset hyödykkeet	4 804 299,74	4 952 851,79
Rakennukset	3 070 382,52	3 150 918,73
Kiinteät rakenteet ja laitteet	1 721 794,03	1 801 933,06 *
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	12 123,19	0,00
VAIHTUVAT VASTAAVAT	285 735,20	276 925,60
Saamiset	285 735,20	276 925,60
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	285 735,20	276 925,60
VASTAAVAA	5 090 034,94	5 229 777,39
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA	2 436 559,61	2 509 414,56
Peruspääoma	3 206 961,43	3 206 961,43
Edellisten tilikausien alijäämä	-697 546,87	-563 252,65
Tilikauden alijäämä	-72 854,95	-134 294,22 *
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET		
VARAUKSET	28 845,38	32 203,27
Poistoero	28 845,38	32 203,27
VIERAS PÄÄOMA	2 624 629,95	2 688 159,56
Pitkäaikainen	2 243 951,09	2 295 545,01
Lainat kotimaisilta talletuspankeilta	525 000,00	875 000,00
Korottomat velat kunnalta	1 266 252,16	975 636,08 *
Liittymismaksuvelat	452 698,93	444 908,93
Lyhytaikainen	380 678,86	392 614,55
Lainat kotimaisilta talletuspankeilta	350 000,00	350 000,00
Ostovelat	30 678,86	42 614,55 *
VASTATTAVAA	5 090 034,94	5 229 777,39

*) Vertailuvuoden 2017 laskelmaa on korjattu ko. erien osalta

TASEEN TUNNUSLUVUT

Omavaraisuusaste, %	48,4	48,6
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	345,8	386,1
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	345,8	386,1
Kertynyt alijäämä, 1000 e	770	698
Lainakanta 31.12., 1000 e	875	1 225
Lainasaamiset 31.12., 1000 e	0	0

5.2 Vesihuoltolaitoksen tilinpäätöksen liitetiedot

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Tilinpäätöstä laadittaessa noudatetut arvostusperiaatteet ja –menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja –menetelmät:

Jaksotusperiaatteet

Tulot ja menot on merkitty tuloslaskelmaan suoriteperusteen mukaisesti.

Pysyvät vastaavat

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoa vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti (kv 2.9.2013 § 56). Laskenta-perusteet on esitetty kunnan liitetiedoissa.

Rahoitusomaisuus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alempaan todennäköiseen arvoon.

LIITETIEDOT

Tuloslaskelman liitetiedot

Liitetieto 6	Liikevaihto	2018	2017
	Vesilaitos	294 105,40	245 064,09
	Viemärlaitos	464 907,44	451 156,05
	Yhteensä	759 012,84	696 220,14

Sisältää sekä kunnan ulkopuolisilta että muilta toimijoilta saadut myyntitulot.

Liitetieto 9	Palvelujen ostot	2018	2017
	Palvelujen ostot		
	Asiakaspalveluiden ostot	0	0
	Muut palveluiden ostot	185 505,07	191 073,59
	Yhteensä	185 505,07	191 073,59

Liitetieto 11 **Suunnitelman mukaisten poistojen perusteet**

Poistonalaisten hyödykkeiden poistojen määrittämisessä on käytetty ennalta laadittua poistosuunnitelmaa. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden hankintamenoista arvioidun taloudellisen käyttöiän mukaan. Pysyvien vastaavien hyödykkeiden aktivointiraja on 8.000 euroa. Arvioidut poistoajat sekä poistomenetelmät on esitetty kunnan liitetietojen kohdassa 11.

Liitetieto 16 **Poistoeron vähennys**

Poistoeron vähennys (+) on tehty Kunnanhallituksen 6.2.2012 § 20 päätöksen mukaisesti: Poistoero käsitellään kirjanpidossa vähentämällä 21.941,84 euroa tasasuuruksina erinä yhdeksän vuoden aikana alkaen vuodesta 2011. Vesilaitoksen poistoeron vähennys on ollut vuosittain 3.357,89 euroa.

Taseen liitetiedot

Vastaavaa

Liitetieto 19

Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet	Aineelliset hyödykkeet					Aineelliset hyödykkeet yhteensä
	Maa- ja vesi- alueet	Raken- nukset	Kiinteät rakenteet ja laitteet	Koneet ja kalusto	Enn.maksut ja keskener. hankinnat	
euroa						
Poistamaton hankintameno 1.1.		3 150 918,73	1 801 933,06			4 952 851,79
Lisäykset tilikauden aikana		51 138,61	52 648,50		12 123,19	115 910,30
Rahoitusosuudet tilikaudella						0,00
Vähennykset tilikauden aikana						0,00
Siirrot erien välillä		3 121,25	-15 244,44			-12 123,19
Tilikauden poisto		134 796,07	117 543,09			252 339,16
Arvonlennukset ja niiden palautukset						0,00
Aktivoidut korkomenot						
Poistamaton hankintameno 31.12.	0,00	3 070 382,52	1 721 794,03	0,00	12 123,19	4 804 299,74
Arvonkorotukset						
Kirjanpitoarvo 31.12.	0,00	3 070 382,52	1 721 794,03	0,00	12 123,19	4 804 299,74
Olennaiset lisäpoistot						
Erittely olennaisista lisäpoistoista						

Vastattavaa

Liitetieto 25	Oma pääoma	2018	2017
	Peruspääoma 1.1.	3 206 961,43	3 206 961,43
	Lisäykset		
	Vähennykset		
	Peruspääoma 31.12.	3 206 961,43	3 206 961,43
	Edellisten tilikausien alijäämä	-697 546,87	-563 252,65
	Tilikauden alijäämä	-72 854,95	-134 294,22
	Oma pääoma yhteensä	2 436 559,61	2 509 414,56

Liitetieto 26

Poistoeron vähennys

Poistoeron vähennys (+) on tehty Kunnanhallituksen 6.2.2012 § 20 päätöksen mukaisesti: Poistoero käsitellään kunnan kirjanpidossa vähentämällä 21.941,84 euroa tasasuuruksina erinä yhdeksän vuoden aikana alkaen vuodesta 2011. Vesilaitoksen poistoeron vähennys on ollut vuosittain 3.357,89 euroa.

Liitetieto 27

Pitkäaikaiset velat, jotka erääntyvät myöhemmin kuin viiden vuoden kuluttua

Ei ilmoitettavaa.

Henkilöstöä koskevat liitetiedot

Liitetieto 42	Henkilöstön lukumäärä 31.12.	2018	2017
	Vesihuoltolaitos	1,5	1

Liitetieto 43	Henkilöstökulut	2018	2017
	Palkat ja palkkiot	124 644,30	93 021,95
	Henkilösivukulut		
	Eläkekulut	30 005,40	26 436,30
	Muut henkilösivukulut	3 941,59	3 624,85
	Henkilösivukulut yhteensä	33 946,99	30 061,15
	Henkilöstökulut yhteensä	158 591,29	123 083,10

6 KONSERNIN TYTÄRYHTIÖIDEN TILINPÄÄTÖSTIEDOT

Kunnan tytäryhtiöt

Yhtiö:	Osakkeiden tuottama määräysvalta:
Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka	100 %
Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma	100 %
Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo	68,54 %
Kiinteistö Oy Vuokrahanka	58,20 %

Kuntakonsernin tytäryhtiöiden asettamat suunnittelukauden taloudelliset ja toiminnalliset tavoitteet:

6.1 Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka

Toiminnalliset tavoitteet/toiminnan painopistealueet

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Käyttöasteen nosto	Parannetaan käyttöastetta kiinteistökantaa sopeuttamalla	Vertailu edellisten vuosien huoneistovuokrausasteeseen	Käyttöasteen nousu ei ole toteutunut koska kiinteistökannan sopeuttaminen ei ole toteutunut.
Kiinteistöjen kunnan parantaminen	Kiinteistöjen kokonaistarkastelun kautta tehostetaan tilan- ja energian käyttöä	Vertailu aikaisempien vuosien ja ympäristökuntien vuokratason	Kiinteistöjen kuntotaso on pysynyt ennallaan sillä peruskorjauksia ei ole vielä aloitettu.
Yhtiön hallinnon kehittäminen	Parannetaan isännöintipalvelujen tehokkuutta	Hallintokustannusten suhde PTS-korjausvelalla oikaistuun tulokseen	Yhtiön hallinnon kehittämistä jatketaan edelleen.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo on fuusioitunut Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakaan 1.1.2018.

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiselle:

- ennalta-arvaamattomat korjaus-/rakentamistarpeet
- kiinteistömäärän sopeuttamisessa päätöksenteon irtautuminen tavoitteista
- sopeutus- ja kehityskustannusten ja –vaikutusten hallinta

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan:

- Kiinteistönhoidon ja ennakoivan korjausohjelman keinoin
- Tiedonhankinta ja arvioitujen ratkaisuvaihtoehtojen tuottaminen päätöksentekoon
- Kustannusten ennakointi, tehokas seuranta ja oikea-aikainen muutoksiin reagointi

Tehtävä:

Perustehtävänä on tuottaa ja ylläpitää Hankasalmen kunnassa kohtuuhintaista vuokra-asuntotoimintaa.

- Kiinteistöjä ylläpidetään teknistaloudellisesti järkevällä tavalla.
- Yhtiön taloudenpidossa noudatetaan omistajan ohjausta.

Toiminnan lyhyt kuvaus (palveluajatus):

Tarjoamme kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2018 ja suunnittelukaudella:

- Kiinteistönpidon kokonaistaloudellinen tarkastelu ja tarvittavat toimenpiteet
- Käyttäjien ohjaaminen sähköisen palvelukanavan käyttöön
- Tilaohjelman tavoitteiden määrittely ja käyttöönotto

Taloudelliset tavoitteet

- Vuoden 2018 tavoitteena on nostaa vuokrausastetta, kiinteistökantaa kunto- ja korjattavuusarvioiden tulosten perusteella muuttamalla.

Tavoitteen määrittely	Mittari	TP	TA	TP	TA	TS	TS
Huoneistovuokrausaste		75 %	86 %	76 %	90 %	95 %	95 %

Merkittävimmät investoinnit 2018

- Kunto- ja korjattavuusarvioissa todettujen toimenpiteiden aikataulutaminen ja käynnistäminen

6.2 Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma

Toiminnalliset tavoitteet/toiminnan painopistealueet

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kiinteistön arvon ylläpito	Kiinteistöä ylläpidetään siten, että tavoite täyttyy	5-10 vuoden välein tehtävässä kuntoarvioinnissa kuntoluokka säilyy korkeana.	Kiinteistössä ei toimenpiteitä.

Tehtävä:

Omistaa ja hallita Hankasalmen kunnan Hankaveden kylässä sijaitsevaa liikekiinteistöä (077-404-4-24).

Toiminnan lyhyt kuvaus /palveluajatus:

Kiinteistön liike- ja asuintilojen käyttöasteen korkeana pysymistä mahdollistetaan hyvällä kiinteistönpidolla ja järkevällä taloushoidolla.

Merkittävimmät Investoinnit 2018-2021

- Hallituksen/yhtiökokouksen korjaussuunnitelmassa ei suunnitelmavuosille ole esitetty investointeja.

6.3 Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo

Toiminnalliset tavoitteet/toiminnan painopistealueet

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kiinteistön arvon ylläpito	Suunnitelmallisten ylläpitokorjausten avulla estetään kiinteistön arvon lasku	Hoitovastikkeen taso	Kiinteistön kuntoa ylläpidettiin huoltotoimenpiteillä.

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiseksi:

- Lainojen korkojen nousu
- Vakavat vahingot ja onnettomuudet
- Lämmitys- ja sähköenergian hintojen nousu
- Kiinteistön käyttöaste SoTe-uudistuksen toimeenpanon yhteydessä

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan:

- Lainojen harkittu korkosuojaus
- Toiminnallisia riskejä pyritään minimoimaan toimintaohjeiden avulla
- Käyttöaste pyritään pitämään korkeana
- Kiinteistön vetovoimaisuus säilytetään ylläpitokorjausrakentamisella.
- Vakuutukset vahinkojen ja onnettomuuksien varalle

Tehtävä:

Tarjota nykyaikaiset ja tarpeenmukaiset toimitilat kiinteistön käyttäjille, ja täyttää kiinteistön omistajien tuotto-odotukset.

Toiminnan kuvaus/palveluajatus:

- Tarjotaan käyttäjille terveelliset ja toimivat tilat
- Järjestetään käyttäjille toimitilapalvelut sopimusten mukaisesti

Taloudelliset tavoitteet

- Tiloja nykyaikaistamalla ja kunnostamalla säilytetään kilpailukyky, vetovoimaisuus, käyttäjille kohtuulliset menot ja omistajille odotusten mukainen tuotto.

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2016	Tp 2017	Tp 2018
Yhtiövastike		6,61	7,47	7,66

Merkittävimmät Investoinnit 2018-2021

- Olosuhteita parantavien ylläpitokorjausten valmiiksi saattaminen 2018
- Sosiaali- ja taukutilojen perusparannus
- Lattiapinnoitteiden uusiminen

6.4 Kiinteistö Oy Vuokrahanka

Kunnan omistajaohjauksen strateginen tavoite

- Kiinteistön peruskorjauksesta kiinnostuneen uuden omistajan löytäminen.

Toiminnalliset tavoitteet/toiminnan painopistealueet

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kiinteistön kunnan parantaminen	Peruskorjaus	Rakennuksen kuntoluokan nosto tasolle 5 (asteikko 0-5)	Ei toteutettu. Kiinteistön myyntiä suunnitellaan.

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiseksi:

- Rakennuksen peruskorjauksesta kiinnostuneen omistajan puute

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan:

- Pyydetään omistajia aktivoitumaan kiinteistön kunnostuksessa tai myynnissä

Tehtävä:

Omistaa ja hallita vuokra-asuntoja

Toiminnan kuvaus/palveluajatus:

- Vuokra-asuntojen vuokraus ja ylläpito

Taloudelliset tavoitteet

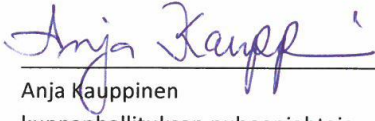
Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp	Ta	Tp	Ta	Ts	Ts
Käyttöaste	%	89,0	97,0	100,0	97,0	97,0	97,0

Merkittävimmät Investoinnit 2018

- Ei investointipäätöksiä

7 TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUS

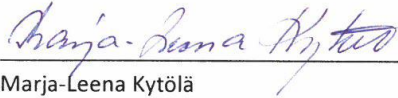
Hankasalmella 26. päivänä maaliskuuta 2019

Anja Kauppinen
kunnanhallituksen puheenjohtaja

Matti Mäkinen
kunnanjohtaja

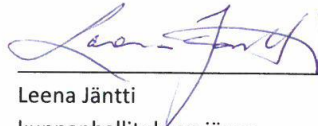
Marja-Leena Kytölä
kunnanhallituksen 1. varapuheenjohtaja

Ari Korhonen
kunnanhallituksen 2. varapuheenjohtaja

Pekka Häkkinen
kunnanhallituksen jäsen

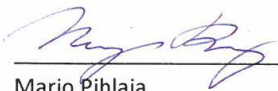
Leena Jäntti
kunnanhallituksen jäsen

Elisa Lamberg
kunnanhallituksen jäsen

Markku Manninen
kunnanhallituksen jäsen

Marjo Pihlaja
kunnanhallituksen jäsen

Esko Pöyhönen
kunnanhallituksen jäsen

Olemme antaneet suorittamastamme tilintarkastuksesta tänään kertomuksen.

Hankasalmella 22.5.2019

BDO Auditor Oy, tilintarkastusyhteisö
JHTT-yhteisö

Aki Rusanen
tilintarkastaja, JHTT, HTM

8 KUVAAUS KIRJANPITOJÄRJESTELMÄSTÄ JA KIRJANPIDOSSA KÄYTETYISTÄ KIRJOISTA

Kunnalla on käytössä taloushallinnon SAP ECC-toiminnanohjausjärjestelmä. Talousjärjestelmän ylläpidon ja pääkäyttäjätöiminnot hoitaa Jyväskylän kaupungin Talouskeskus liikelaitos (1.1.2019 alkaen Monetra Oy). Hankasalmen kunta on omana yrityksenään Jyväskylän Talouskeskus Liikelaitoksessa kaupungin palvelimilla.

Käytössä olevat SAP-sovellukset:

- kirjanpito
- myyntireskontra ja yleislaskutus
- ostoreskontra
- käyttöomaisuuskirjanpito
- BI-raportointi
- HR-henkilöstöraportointi

Historiatietojen osalta käytössä olevat Pegasos-sovellukset:

- kirjanpito, palkkalaskenta ja myyntireskontra

Muut sovellukset:

- maksuliikenneohjelmisto BasWare
- Basware IP sähköinen ostolaskujen käsittely
- päivähoitolaskutus, Effica, Tieto Oyj
- vanhustenhoillon laskutus, Effica, Tieto Oyj
- sosiaalityö, Effica, Tieto Oyj
- terveystoimi, Effica-potilastietojärjestelmä
- jätehuollon valvontaohjelmisto, CGI Suomi
- rakennusvalvontaohjelmisto, CGI Suomi
- kansalais- ja työväenopistojen opetushallinto-ohjelmisto VerkkoHelleWi, Mäntsälän Atk-palvelu Oy
- vesi- ja jätevesilaskutus, CGI Suomi Oy
- konsernitilinpäätös, Aditro Cloud, Aditro Financials Oy
- työvuorosuunnittelu- ja laskentajärjestelmä, MD-Titania, CGI Suomi
- väestörekisteri KuntaNet, CGI Suomi

Kirjanpidossa käytetyt kirjat:

- päiväkirja
- pääkirja
- palkkakortisto
- tilinpäätös liitetietoineen

Tositelajit:

AA	Pysyvien vastaavien kirjanpito
AF	Poistokirjaukset
AZ	Investointien purku
DL	Luottotappioutilitys
H1	Tiliote Nordea
H2	Tiliote Hannulan Osuuspankki
H4	Tiliote Keski-Suomen Osuuspankki H5, Tiliote Danske Bank
DV	Myyntisuor. (autom.)
DZ	Myyntisuor. (man)
KR	Toim. – lasku Basware
KS	Sisäiset maksut
KZ	Toimittajat – maksu
PA	Palkkaliittymä
PE	Peruutustosite
RS	Sis.sopimuslask.
SA	Muistiotositteet
SL	Sopimusl. muistio